

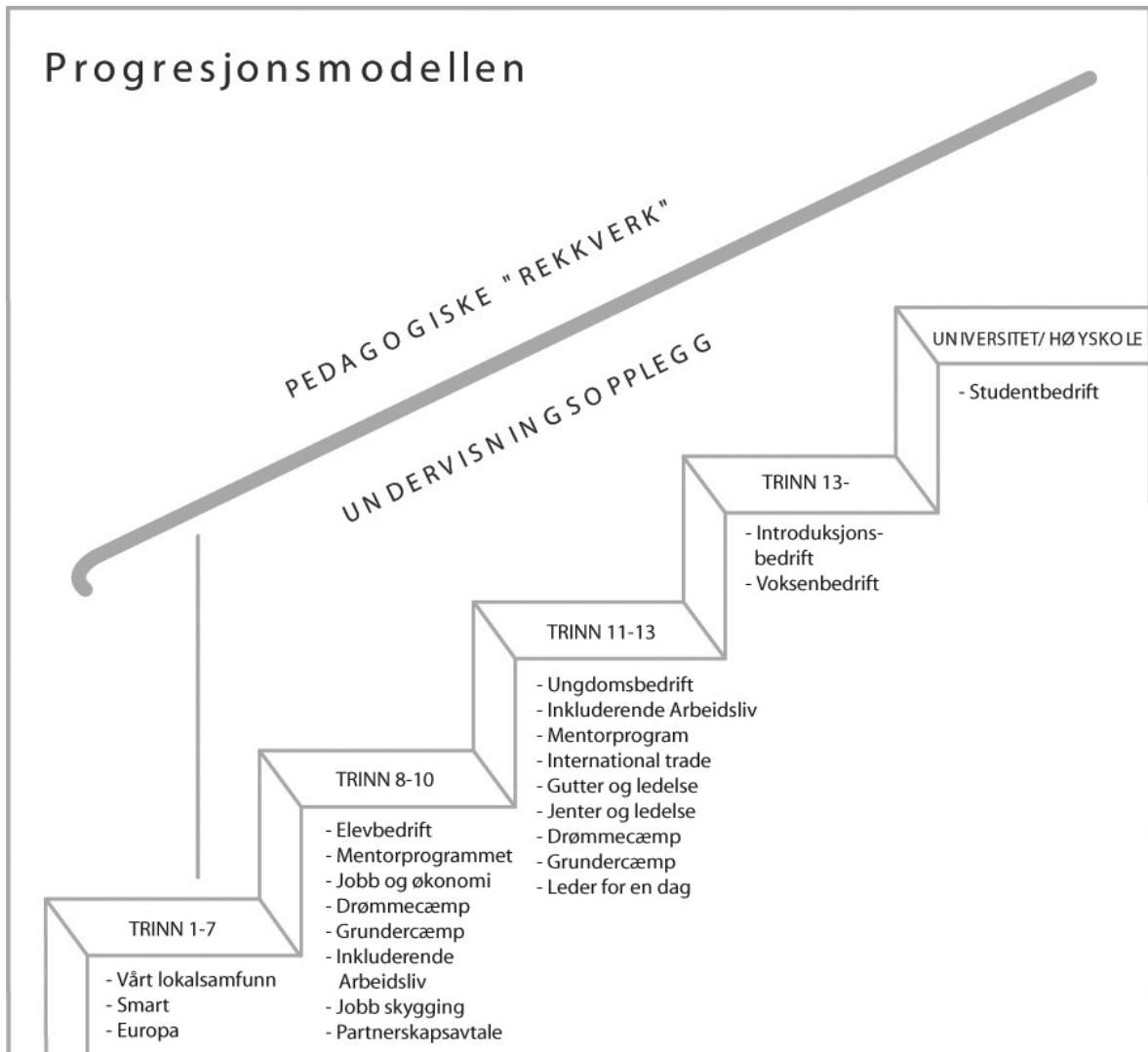
Ungdomsbedrift i kunnskapsløftet

Fellesfag og programfag
i yrkesfaglig
utdanningsprogram

Nina Elisabeth Nilsen

Innholdsfortegnelse

1.	Entreprenørskap i kunnskapsløftet	4
2.	Ungdomsbedrift som pedagogisk metode	6
3.	Den korte og den lange veien	7
4.	Aktivitetsplan for ungdomsbedrift	9
	De to første ukene	9
	Årsplan for ungdomsbedrift	12
5.	Læreplan i fellesfag:	20
	Norsk	20
	Engelsk	23
	Matematikk	24
	Samfunnsfag	28
6.	Læreplan i programfag:	32
	Design og håndverksfag	33
	Elektrofag	40
	Medier og kommunikasjon	43
	Naturbruk	49
	Service og samferdsel	54
	Helse og sosialfag	62
	Bygg og anleggsteknikk	66
	Teknikk og industriell produksjon	69
	Restaurant- og matfag	73
7.	Prosjekt til fordypning:	79
	Service og samferdsel (kontorfag, butikkfag og reiseservicefag)	80
	Medier og kommunikasjon (lyd)	83
	Helse og sosialfag (barne- og ungdomsarbeider)	84
	Design og håndverksfag (herre- og damefrisør)	85
	Design og håndverksfag (design og tekstil)	86
	Restaurant og matfag (butikkslakter)	87
	Restaurant og matfag (kokkefaget)	88
8	Til slutt	89

Ungdomsbedrift i kunnskapsløftet

Selv om entreprenørskap som begrep er nytt i skolesammenheng, har mange av delegenskapene som begrepet favner om, som for eksempel kreativitet, iderikdom, gjennomførings- og samarbeidsevne, en lang tradisjon som overordnet læringsmål i norsk skole.

Læreplanene i nesten alle fag inneholder mål som kan settes i sammenheng med entreprenørskap. Tilsvarende er arbeidsmåter som tema og prosjekt viktige forutsetninger for utvikling av entreprenørskap. Læreplanen tar utgangspunkt i et helhetlig og integrert menneskesyn: Det integrerte menneske er også skapende, samarbeidende og arbeidende menneske. Her finner vi grunnlaget for en vid forståelse av entreprenørskap som utdanningsmål.

Entreprenørskap har til formål å gi elevene innsikt i og kunne danne seg et realistisk bilde av hva arbeidet fra idestadiet til bedrift innebærer for egen del. I den første delen skal man arbeide med kreativitet, innovasjon og forretningskonsept, mens man i neste fase skal etablere og drive virksomheten.

Undertegnede har arbeidet med ungdomsbedrift siden 1992, og noe av det jeg har oppdaget er hvor mange ulike temaer som er sammenfallende i en rekke fag. Vi har en rekke overlappinger mellom emnene i fellesfagene og arbeidet i ungdomsbedriften. Jeg har derfor spurt meg selv om hvorfor vi ikke benytter oss av dette: Hvorfor skal elevene skrive søknad i norsktimen på en annonse i læreboka når klassen allerede har etablert en ungdomsbedrift de skal søke jobb i? Hvorfor insisterer læreren i samfunnsfag på å snakke om bedriftsetablering i desember når klassen faktisk etablerte sin egen ungdomsbedrift i månedsskifte august-september? Hvorfor kan ikke mattelæreren hjelpe til med produktkalkylen når dette likevel skal dekkes i mattepensumet? Nei, det er ikke enkelt å komme med et godt svar. Noe av årsaken kan være at man faktisk ikke er klar over i hvor stor grad det går an å integrere driften av en ungdomsbedrift i fellesfagene. Imidlertid kan vi nok enes om at vi ofte vet for lite om kollegaers fag og fagretning. Ut fra respekt for andres fag kan det være av interesse å lese mer om nettopp dette.

Dette heftet er i alle fall et forsøk på å belyse denne problemstillingen: Hvordan gjennomføre deler av læreplan i fellesfag ved å involvere seg tverrfaglig i metoden ungdomsbedrift? På de følgende sidene har jeg gått igjennom læreplanene til engelsk, matematikk, norsk og samfunnsfag for å finne steder hvor læreplanene overlapper med ungdomsbedriftsarbeidet. Før jeg startet arbeidet hadde jeg en mistanke om at overlappene var mange, men jeg må si at antallet overgikk mine forventninger. Naturlig nok etableres ofte en ungdomsbedrift i programfaget. Det er innen for den respektive faggren eller bransje eleven får innsyn og læring i ungdomsbedriftskonseptet. Derfor ser vi også nærmere på de ulike læremål i de yrkesfaglige programfagene design og håndverksfag, elektrofag, medier og kommunikasjon, naturbruk og salg og samferdsel, helse og sosialfag, bygg og anleggsteknikk, teknisk og industriell produksjon og restaurant og matfag. Det er gjennom et tverrfaglig samarbeid mellom programfag og fellesfag at elevene får den beste læringseffekten og mest mulig konkretisering av læremålene. Dermed blir det opp til den enkelte å få til tverrfaglighet og gjennomføring av implementering.

Det å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode er ikke et tillegg til læreplanene, men et redskap til å konkretisere læreplanmålene. Dette er det viktig å ha i tankene når du leser heftet.

Ellers tar jeg gjerne i mot forslag, ideer og kommentarer på e-post nina.nilsen@ue.no

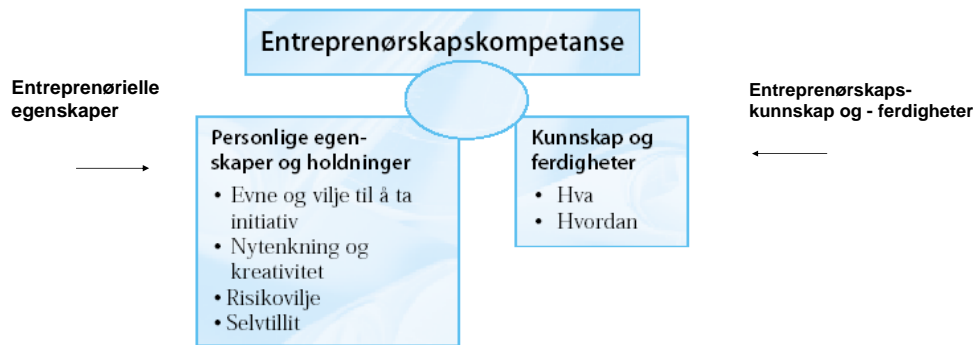
Fredrikstad, juni 2006
Nina Elisabeth Nilsen

Entreprenørskap i kunnskapsløftet

Entreprenørskap i utdanningen er forankret i Regjeringens strategiplan: "Fra idé til verdi" der følgende visjon slås fast: "Norge skal være et av verdens mest nyskapende land, der bedrifter og mennesker med pågangsmot og skaperevne har gode muligheter til å utvikle lønnsom virksomhet".

I Regjeringens strategiplan: "Se mulighetene og gjør noe med dem" fastslås entreprenørskapsbegrepets innhold og hvilke aktiviteter man ønsker i norsk utdanning.

Begrepsavklaring

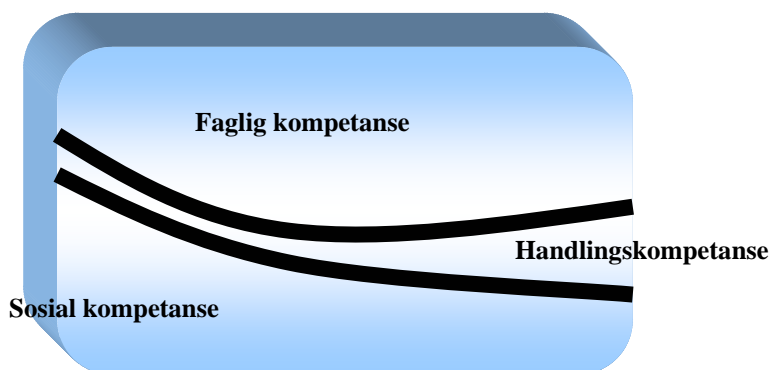

Figur 1: Definisjon av entreprenørskapskompetanse

Entreprenørskap er den prosessen der det skapes noe nytt som har verdi, og i utdanningssammenheng dreier entreprenørskap seg om:

- Ideer - gi tro å egne skapende krefter
- Kompetanse - hva slags kunnskaper kreves og hvordan skaffe seg disse, samt evne til å bruke kunnskap på nye måter
- Pågangsmot - vilje til å gjennomføre
- Handlingsevne - kunne omsette ideer i praksis
- Samarbeid - evne til samhandling og respekt for andres kunnskaper og egenskaper
- Nettverk - lære å bruke omgivelsene

Entreprenørielle kompetanseområder

Som et ledd i arbeidet med å gjøre Norge til verdens mest nyskapende land, er det et mål at elever, lærlinger og studenter skal få praktisk og teoretisk innsikt i entreprenørskap og entreprenørskapsprosesser. Regjeringen har i den forbindelse lagt fram en egen strategi for entreprenørskap i utdanningen. Dette er en "strategi for å styrke individets evne til å utnytte muligheter i næringslivet og samfunnslivet for øvrig, og dermed legge til rette grunnlaget for fremtidig vekst og verdiskaping i Norge". Satsningen omhandler både utviklingen av personlige egenskaper og holdninger, og å skape kunnskap og ferdigheter. Et av de viktigste virkemidlene i den sammenheng er elev-, ungdoms- eller studentbedrift, der elevene får praktisk erfaring ved å gjennomføre en entreprenørskapsprosess fra idégenerering og bedriftsetablering til drift og til sist nedlegging av bedriften. Forutsetningen for å kunne "utnytte muligheter" er å oppdage og skape disse mulighetene. I næringslivet handler dette konkret om å identifisere eller skape gode forretningsmuligheter eller forretningsideer. Innen entreprenørskapsopplæringen må det derfor legges til rette både å utvikle det faglige, men også like mye den sosiale kompetansen og handlings evnen hos hver enkelt.

Læreplanverket for Kunnskapsløftet

I den generelle delen er følgende vektlagt:

“Opplæringen skal kvalifisere for produktiv innsats i dagens næringsliv, og gi grunnlag for senere i livet å kunne gå inn i yrker som ennå ikke er skapt.

Opplæringen må gi adgang til dagens arbeids- og samfunnsliv, og kyndighet til å mestre skiftende omgivelser og en ukjent framtid.

Den må derfor tilføre holdninger og kunnskaper som kan vare livet ut, og legge fundamentet for de nye ferdighetene som trengs når samfunnet endres raskt” (L97, generell del s.15)

Læringsplakaten (utdrag)

- Få muligheter til å utvikle sine evner og talenter individuelt og i samarbeid med andre
- Stimulere lærelyst, utholdenhet og nysgjerrighet
- Stimulere til utvikling av egne læringsstrategier og evne til kritisk tenkning
- Stimulere personlig utvikling og sosial kompetanse og evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse
- Foreta bevisste verdivalg og valg av utdanning og fremtidig arbeid
- Fremme differensiert opplæring og varierte arbeidsmåter
- Legge til rette for at lokalsamfunnet blir involvert i opplæringen på en meningsfylt måte

Ut fra dette ser vi at mye av det formelle arbeidet rundt oppstarten av bedrift vil kunne utføres og falle sammen med den generelle delen av læreplanen som gjelder i kunnskapsløftet.

Fastsatte læreplaner i Kunnskapsløftet hvor “entreprenørskap” er tatt inn:

- **Grunnskolefag og gjennomgående fag:** samfunnsfag, kunst og håndverk, mat og helse og lokal utarbeiding av læreplaner i programfag til valg på ungdomstrinnet.
- **Vg1-yrkesfag:** design og håndverksfag, elektrofag, medier og kommunikasjon, naturbruk og service og samferdsel.
- **Studieforberedende utdanningsprogram:** samfunnsfag, formgivningsfag, idrettsfag, musikk, dans, drama, markedsføring og ledelse og næringslivsøkonomi.

I dette heftet er det kun forsøkt å belyse den plass entreprenørskap har i den videregående skole og på de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Dermed er læreplaner for disse områdene belyst:

Fellesfag	Programfag
Norsk	Design og håndverksfag
Engelsk	Elektrofag
Matematikk	Medier og kommunikasjon
Samfunnsfag	Naturbruk
	Service og samferdsel
	Helse og sosialfag
	Bygg og anleggsteknikk
	Teknikk og industriell produksjon
	Restaurant og matfag

Ungdomsbedrift som pedagogiske metode

Ungdomsbedrifter gir ungdom i alderen 15 - 20 år kunnskap om og forståelse for bedriftsetablering. De skal gjennom et skoleår etablere, drive og utvikle ungdomsbedriften, med støtte fra lærere og mentor fra lokalt næringslivet. Bedriften registreres i enhetsregisteret i Brønnøysund som en egen juridisk enhet og får utdelt organisasjonsnummer og bedriftsattest.

Ungdomsbedrift er en pedagogisk metode som bygger på prinsippet om *learning by doing*. Elevene danner ungdomsbedrift som en del av utdanningen enten integrert i ett eller flere fag. De har ansvar for egen læring, med veiledning fra faglærer og mentor. Rent innholdsmessig er det svært ulikt innhold på ungdomsbedriftene. De etableres med basis i et programfag og skal nå de ulike læremålene i fagene som integreres i opplæringen, og dermed får ikke en ungdomsbedrift likt innhold.

Gjennom følgeforskning av ungdomsbedrift gir elevene selv tilbakemelding om at ungdomsbedrift har ført til økt motivasjon og trivsel i fag. Elevene ser sammenhengen mellom det de driver med på skolen og det som bedrives i næringslivet og arbeidslivet ellers. De føler at de lærer praktiske ting de vil få bruk for i arbeidslivet, og de tilegner seg mye av den kunnskapen på egenhånd med læreren som veileder og coach. Ungdomsbedrift gjør at elevene får mulighet til å prøve og feile på egenhånd, og det er ingen kunnskap som sitter så godt som den man tilegner seg selv. Senere i livet kan det koste dyrt å prøve og feile.

Ungdommen Look & See UB har utviklet et våtserviettssystem som gjør at du ikke får dugg på speilet de neste 14 dagene.

DryStep UB har utviklet en ny gummistøvel som er sammenleggbar. Støvelen er for deg som er i farta og ønsker støvler som er lette å frakte i ryggsekken.

Visjon:
Gjøre
Norge til et
tørre
sted

DryStep UB
To kjenne, ti tørre

Den korte og den lange varianten

Hvor mye tid tar ungdomsbedriften av ordinær undervisningstid, er et ofte stilt spørsmål fra pedagogisk personell som vurderer å bruke undervisningsmetoden. Noe enkelt svar finnes naturlig nok ikke. Ungdomsbedrift er en undervisningsmetode der man skal nå de ulike mål man skal arbeid med i læreplanene. Siden ungdomsbedrift kan kjøres både på studiespesialisierende og yrkesfaglige utdanningsprogram, vil naturligvis timetallet være svært forskjellig. Det vil også avhenge av elevens motivasjon, tverrfaglighet og kompleksitet i forretningsideen. Nedenfor er det satt opp ulike løsninger ved å bruke lite tid eller mye tid på ungdomsbedriftskonseptet. Det er selvsagt ikke noe som er rett eller galt. Her er det læremålene som er styrende og hvilken form for læringsstil som læreren velger.

Lite tid	Mye tid
Mentor og kontakt med næringslivet	
Ungdomsbedriften har en mentor som er registrert i registreringspapirene til UB. Kontakt med mentor er stort sett pr. telefon, sms eller e-post.	Ungdomsbedriften har flere mentorer som velges på bakgrunn av kompetanse i stedet for bekjentskap. Ungdomsbedriften har en mentor for personalarbeid, økonomi, produktutvikling etc. Mentorene deltar aktiv på møter med ungdomsbedriften og innkalles til styremøter. Mentorene kontaktes også på e-post, sms og telefon der det er naturlig.
Inkluderende Arbeidsliv	
Ungdomsbedriften skriver IA-avtale og blir IA-sertifisert av Arbeidslivssenteret. Elevene setter seg mål for bedring av arbeidsmiljøet, men deltar ikke i konkurransen beste IA-bedrift og leverer ikke rapport for IA-arbeidet. De har heller ikke en egen IA-mentor fra lokalt næringsliv.	Ungdomsbedriften skriver IA-avtale og blir IA-sertifisert av Arbeidslivssenteret. Elevene setter seg mål for bedring både det fysiske og det psykiske arbeidsmiljøet. De har en egen IA-mentor som arbeider med tilsvarende oppgaver i sin bedrift. Gjennom skoleåret følger ungdomsbedriften opp IA-avtalen og gjennomfører trivselstiltak for å forbedre arbeidsmiljø og øke arbeidsgleden. Til fylkesmessen leverer ungdomsbedriften inn rapport for IA-arbeidet, og deltar i konkurransen beste IA-bedrift.
Ungdomsbedriftens logo og grafiske profil	
Ungdomsbedriften dropper logo og nettside. Den grafiske profilen består av kun hvit papir med svart skrift	Ungdomsbedriften har en nøye planlagt grafisk design og lager logo og nettside. Elevene designer ulike brosjyremateriell. Valget av grafisk profil er en nøye vurderinger, der man har trukket med ekstern kompetanse i prosessen.
Ungdomsbedriftens forretningsplan	
Ungdomsbedriften bruker standardmal for forretningsplan på en side. Elevene har fokus på å få planen ferdig i stedet for innholdet.	Ungdomsbedriften fyller ut den utvidede standardmal for forretningsplan. Planen skrives med utgangspunkt i å simulere etablering og drift av ungdomsbedriften. Planen skal være retningsgivende for den satsingen ungdomsbedriften gjør.
Bedriftens styremøter	
Ungdomsbedriften har styremøte en gang pr. måned.	Ungdomsbedriften har styremøte en gang pr. uke. Mentorer og ansvarlig lærere er innkalt på styremøte en gang i måneden, og blir orientert om resultater fra de andre møtene.
Fremskaffing av varer/tjenester for salg	
Ungdomsbedriften kjøper ferdige produkter for videresalg eller selger tjenester slik at man unngår en lag produktutvikling eller produksjon.	Ungdomsbedriften arbeider med en innovasjon og går gjennom en rekke forhold i produktutviklingen. Elevene selger egenproduserte varer med lang produksjonstid og vektlegger rutiner og kvalitetskontroller.
Markedsføring av bedrift og varer	
Ungdomsbedriften gjennomfører en begrenset markedsundersøkelse, men velger udifferensert segmentering. Elevene utvikler enkle markedsføringsvirkemidler og bruker kun en markedsføringskanal.	Ungdomsbedriften planlegger, gjennomfører og analyserer markedet for produktet sitt. De gjennomfører en omfangsrik markedsundersøkelse, og gjennomfører en bevisst markedssegmentering. Elevene utvikler ulike markedsføringsaktiviteter spisset mot valgte målgrupper, og har en spissing av budskap i reklamen.

Salg Ungdomsbedriften har kun en salgsdag i nærmiljøet, for eksempel under åpen skole.	Ungdomsbedriften har en grundig gjennomarbeidet markedsplan der man har en grundig analyse og bevisst satsing på de ulike konkurransemidlene. Ungdomsbedriften satser på flere salgsdager og distribusjon gjennom ulike distribusjonskanaler. Valg av distribusjonskanal avhenger av marked og produkt, og det ligger et bevisst valg bak de salgsaktivitetene ungdomsbedriften velger. Elevene har også en egen nettside med tanke på internetthandel.
Deltakelse på fylkesmessen Ungdomsbedriften lager en enkel stand og stiller ut på messen. Målsettingen er ikke å delta i konkurransene, men å knytte nettverk.	Ungdomsbedriften lager en "profesjonell" stand og gjør en rekke forberedelser med tanke på deltagelse i konkurransene. De deltar i alle konkurranser, og skal dermed levere inn en rekke skriftlig materiell i forkant av messen. Elevene drilles i salgsteknikker og argumenttrekker. Målsettingen er å vinne beste UB.
Deltakelse på kurs Ingen elever deltar på kurs UE arrangerer.	Alle elever deltar på alle kurs UE arrangerer: <ul style="list-style-type: none"> • Daglig leder deltar på Jenter og ledelse eller gutter og ledelse • Personalleder deltar på IA-seminar • Økonomileder deltar på økonomikurs • Markedsansvarlig deltar på messekurs etc
Administrasjon/regnskap Ungdomsbedriften gjennomfører kun personalmøte en gang i halvåret. De setter bort regnskapet. De rapporterer ikke skriftlig til mentorer med oppdateringer om utvikling og resultater. Elevene har et minimum av brevskrivning og journalføring.	Ungdomsbedriften har personalmøte en gang i uken. Daglig leder gjennomfører medarbeidersamtaler med alle ansatte. Økonomiavdelingen føre alt regnskap selv. Ungdomsbedriften har jevnlig kontakt med mentor og gir mentor regelmessig oppdateringer. Ungdomsbedriften har et bevisst forhold til lokalt næringsliv og nettverksbygging er en viktig del av driften av ungdomsbedriften.
Rapport skrivning Ungdomsbedriften skriver ikke halvårsrapport, men leverer en årsberetning ved avviklingen der de rapporterer om oppnådde resultater og økonomiske resultater. Et krav for å få attest fra UE er at ungdomsbedriften leverer årsberetning. Målsettingen er å få attesten, ikke innholdet.	Ungdomsbedriften har en rekke skriftlige rapporteringer: <ul style="list-style-type: none"> • Omfangsrike måneds- eller kvartalsrapporter • Omfangsrik halvårsrapport med eget appendiks for eksterne investors og mentorer • Skriveprosessen er målet og attesten er konsekvensen

En åpenbar konklusjon blir: Hva du klarer å gjøre ut av ungdomsbedriftskonseptet avhengig av hvor mye tid du har til disposisjon? Her står man overfor ulike valg både ut fra hva man ønsker å satse på og hvilke lokale tilpassingen man ønsker å gjøre. En viktig kjøreregul er at man lar elevene selv ta ansvar. Som lærer har man en rolle som veileder og coach. Det forventes selvsagt ikke at læreren kan alt. De tilbakemeldingene vi har fått fra erfarne UB-lærere er at de selv har lært utrolig mye gjennom å bevege seg inn på ukjent mark. Samtidig viser våre tilbakemeldinger at lærerne synes metoden gjør egen arbeidssituasjon både mer morsom og inspirerende.

Vi er en gjeng kreative og motiverte ungdommer

Vår forretningsidé? Vi bruker våre murerkunnskaper og murer det kunden ønsker

Vi deltar på kick off, IA-seminar, fylkesmesser, Trade Fair og NM

Ved å ta Eksamen i Entrepriise kan du få vitnemål fra University of Cambridge (og kanskje motta stipend til summercamp i Canada...)

28,6% av de som har arbeidet med ungdomsbedrift vil før de har fylt 30 år ha startet sin egen bedrift!

Arbeidsprosessen i entreprenørskap

Etter læreplanene skal elevene sammen med læreren utarbeide periodeplaner for faget. Kanskje er det mest hensiktsmessig at man ser nærmere på et forslag, før man sammen avgjør innholdet. Målsetningen med prosjektet er å gi deg et realistisk bilde av arbeidet fra idestadiet til realisering. Nedenfor finnes et forslag til aktivitetsplan de to første ukene og deretter en aktivitetsplan for hele ungdomsbedriftsprosessen.

De to første ukene

Dag	Aktivitet	Øvelser og organisering	Hva kan UE bistå med?
1	<p>Kort presentasjon av elever, lærere og ungdomsbedriftskonseptet. Her kan det være en idé å vise en kortfilm om UB og UE.</p> <p>Presenter årsplan og læringsmål.</p> <p>Bruk scenariometoden og flytt dere inn i framtiden.</p> <p>Hva om ikke skolen fantes i morgen? Dere har nå anledning til å bygge opp en helt nye skole. Tenk gjennom følgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva vil vi beholde? • Hva vil vi gjøre annerledes? • Hva vil vi gjøre av nyskapinger, innovasjoner og kreative løsninger? <p>Avslutningsvis gis elevene i oppdrag om å forberede følgende til neste time: Beskriv fire positive ting med deg selv og en mindre positiv ting med deg selv</p>	<p>Det finnes en rekke kortfilmer der tidligere ungdomsbedriftselever forteller om sine erfaringer på nettet. Kortfilmene gir en oversikt over hva elevene skal være med på det neste skoleåret.</p> <p>Sette alle stolene i ring, ikke bord</p>	<p>Besøk ue.no og uementor.no. Her finnes årsplan og nyttige tips for oppstart.</p>
2	<p>Vi starter med en presentasjonsrunde: 4 positive ting om deg selv og (om det finnes noen) en mindre positiv ting om deg selv</p> <p>Vi gjør øvelsen med "Personlige stiler". Hvilken personlig stil har du? Er du initiativrik, analytisk, styrende eller støttende?</p> <p>Vi diskuterer det å arbeide i team: Hva er godkjent atferd i vår klasse? Hvilke normer og regler gjelder for vår bedrift Her er et par spørsmål som kan sette dere på for eksempel sporet til framtidig godt samarbeid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva er vårt overordnede hovedmål? (Å lære mer om arbeid i bedrift) • Hvilket ambisjonsnivå skal vi ha? (F.eks. hvor mye skal vi produsere/selge?) • Samarbeidskontrakt (hvilke verdier og normer ønsker vi i bedriften?) • Hva hender hvis en person går lei av bedriftsarbeidet? Må alle alltid jobbe like mye i bedriften? Hva skal gjøres dersom det oppstår stor uenighet i et spørsmål? De svarene dere gir på disse og lignende spørsmål, bør dere skrive ned i en samarbeidskontrakt, som alle i bedriften skal akseptere. Hensikten er at alle skal vite hva som gjelder i en konflikt før konflikten har oppstått. Man skal derfor prøve å tenke seg inn i negative hendelser som kan oppstå og finne ut hva man gjør med det <p>Det viktigste er ikke at alle er helt enige i alle detaljer, men dere må være enige om</p>	<p>Her finnes det ferdig undervisningsmateriell.</p> <p>Du trenger 4 tavler med oppslag på hver side. Elevene går til sine respektive grupper og beskriver stiler. Presentasjon i plenum.</p> <p>Skal dere skrive samarbeidskontrakt?</p>	<p>UE kjører kurs i hvordan utvikle kreative team der blant annet personlige stiler blir gjennomgått.</p>

	<p>hovedretningen. Det er bra om dere diskuterer slik at dere får fram de spørsmåla dere har ulike oppfatninger om. Alle kan i prinsippet gå inn i bedriftssamarbeidet på ulike vilkår, hovedsaken er at dere i fellesskap har godtatt disse vilkårene.</p>		
3	<p>Finn hva du er sterk på! Finn ut hvilken hjernehalvdel du bruker! Dette er en individuell oppgave.</p> <p>Kreativitet og entreprenørskapsprosessen: Presenter fasene: Drømme, vurdere og realisere</p> <p>Hva er drømmejobben din? Vi beveger oss inn i drømmerommet: Du befinner deg nå i år 2056 Hvordan ser livet ditt ut om 50 år? Hvilken drømmejobb har du fått? Lag ditt eget visittkort fra 2056.</p> <p>Beveg deg tilbake år for år - hva har du gjort får å nå dit du har kommet i 2056?</p>	<p>Øvelse med hjernehalvdelen må trykkes opp til alle elevene.</p>	
4	<p>Gå ut av klasserommet og observere. La deg inspirere av naturen og miljøet rundt skolen. Dere får følgende problemstilling dere skal komme opp med en løsning på: Hvordan skal vi gjøre køen i kantina mer hurtigere og effekt? Husk at du er i drømmerommet og alt er lov!</p> <p>Etter 20 minutter fortsetter vi arbeidet inne i klasserommet. Nå skal dere arbeide videre med oppgaven, men nå i grupper på 4 og 4. Lag en kafé med 4 elever på hvert bord. Gjennomfør idemyldringen med utgangspunkt i observasjonene dere gjorde ute.</p> <p>Bytt gruppelemmer, ta utgangspunkt i en idé den forrige gruppen kom fram til, drøm videre rundt denne ideen.</p>	<p>Finn den i klassen som er minst lik deg selv ut fra oppgaven dere gjorde forrige time. Arbeid i grupper på 2. Bruk Post it lapper til å presentere ideene dere får. En og en legger presenterer sin idé ved å legge post it lappen på bordet. Her skal det være hurtighet og bordet fanger. Senere kan dere presentere ideen ved å klistre post it lappene opp på tavla. Disse ideene må dere ta vare på - de kan gi oss innspill senere i kreativitetsprosessen</p>	
5	<p>Vi arbeider videre i drømmerommet: Nå skal vi gjøre kreativitetsøvelsene på slump:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Slumpordliste • Slumpfotograf • Fokus på løse et problem <p>Husk at vi samler på ideene for ideenes skyld</p>	<p>Grupper på 4. Fortell hva dere har kommet fram til gjennom rollespill eller lignende.</p>	<p>UE arrangerer kurs i kreativitetsøvelser og kreativitetsprosessen</p>
6	<p>Vi arbeider videre i drømmerommet: Gjør øvelsen: "Tenke på kryss og tvers" Fortsett med nye slumpordøvelser</p>	<p>Grupper på 4</p>	
7	<p>Se gjennom alle produktene vi har funnet hittil, er det noe vi kan glemme allerede nå? Har elevene andre ideer?</p> <p>Dele ut liste over alle ideer, bruk dagen og kvelden til tenke gjennom alternativene, og eventuelt komme med nye forslag.</p> <p>Formulere forretningsideen: Her skal dere skrive ned en setning som skal inneholde: Hva skal vi selge og hvilket problem skal vi løse?</p>	<p>Diskusjon fra gruppearbeidet i plenum</p>	
8	<p>Vi beveger oss inn i neste rom: Vurder Vi vurderer en rekke ideer: Gjør øvelsen PMI</p> <p>Gå igjennom kort innholdet i de 6 tenkende</p>		

	hatter. Elevene tegner sin egen hatt. Vurder en forretningsidé etter hatteteknikken.		
9	Formulere ungdomsbedriftens ideologi: Visjon, verdier og hårete mål. For å unngå framtidige konflikter innenfor bedriften, som kan ha sin årsak i ulike oppfatninger om hvordan man skal arbeide i og med bedriften, bør dere diskutere skikkelig gjennom hva som er bedriftens felles mål. Samtidig bør dere også bli enige om hvordan samarbeidet skal fungere, for at dere skal ha mulighet til å oppnå felles måla.	Det finnes ferdig undervisningsmaterieill på dette.	
10	Vi beveger oss inn i realisererrommet. Vi ser nærmere på hvilke action step vi skal gjøre: Formuler målsettingen for ungdomsbedriften og resultatet dere ønsker. Hvilke målsettinger har vi og hvilket resultat ønsker vi? Når resultatet er formulert, trenger vi handlinger for å virkeliggjøre disse. Hva kan dere gjøre i dag, neste uke og framover for å nå resultatet? Bedriftsetablereren får ofte forsinkelser i etableringsprosessen, fordi man ikke er vant med å lete etter saker som kan gjøres samtidig. Når man har blitt vant med å utvikle ideer, er det ofte slik at det finnes for mye man trenger å gjøre. Da har dere behov for å koordinere aktivitetene: <ul style="list-style-type: none"> • Hva må gjøres først? • Hvilke deler er det som kan gjøres parallelt? • Hvilke aktiviteter kan gjennomføres uten at de påvirker hverandre? En annen vanlig forsinkelse er at bedriftsetablereren forsøker å gjøre alt selv. Man må fokusere på det som er viktigst: <ul style="list-style-type: none"> • Hvilke deler av ideen er aller viktigst? • Hva gir mest for utviklingsprosessen? • Hvordan kan dere få kontakt med de mennesker som kan noe av det som dere trenger hjelp med? • Hvilke andre har møtt et liknende problem tidligere? • Hvordan gjør andre bedrifter for å løse samme problem? Skriv ned de 5 første aktivitetene som man må starte med for å virkeliggjøre forretningsideen Skriv ned det første dere kan gjøre innen 10 minutter og som tar kortere tid enn 1 minutt å gjennomføre De action step vi kommer fram til forteller oss om hva vi skal gjøre til uka. Nettverk, markedsundersøkelse og tegning eller prototype er stikkord.		

Årsplan og aktivitetsplan for ungdomsbedrift

Måned	Aktiviteter i ungdomsbedriften	Ting å huske på!	Tema og fag som kan integreres	Kontakt med lokalt næringsliv	Hva kan vi i UE hjelpe til med?
	Ideskaping og planlegging				
8	Hva er en ungdomsbedrift?		Programfag		På ue.no finnes flere kortfilmer som kan gi dere en smakebit på hva ub er og hva dere skal være med på dette skoleåret.
8	Bli kjent	Vi gjør øvelsen med "Personlige stiler". Hvilken personlig stil har du? Er du initiativrik, analytisk, styrende eller støttende?	Tverrfaglig		UE Ø har utviklet et eget undervisningsopplegg som blant annet består av en power-point.
8	Utvikle klima for samarbeid	Her er et par spørsmål som kan sette dere på for eksempel sporet til framtidig godt samarbeid: Hva er vårt overordnede hovedmål? (Å lære mer om arbeid i bedrift) Hvilket ambisjonsnivå skal vi ha? (F.eks. hvor mye skal vi produsere/selge?) Samarbeidskontrakt (hvilke verdier og normer ønsker vi i bedriften?) Hva hender hvis en person går lei av bedriftsarbeidet? Må alle alltid jobbe like mye i bedriften? Hva skal gjøres dersom det oppstår stor uenighet i et spørsmål? De svarene dere gir på disse og lignende spørsmål, bør dere skrive ned i en samarbeidskontrakt, som alle i bedriften skal akseptere. Hensikten er at alle skal vite hva som gjelder i en konflikt før konflikten har oppstått. Man skal derfor prøve å tenke seg inn i negative hendelser som kan oppstå og finne ut hva man gjør med det Det viktigste er ikke at alle er helt enige i alle detaljer, men man må være enige om hovedretningen. Det er bra om man diskuterer slik at dere får fram de spørsmåla dere har ulike oppfatninger om. Alle kan i prinsippet gå inn i bedriftssamarbeidet på ulike vilkår, hovedsaken er	Tverrfaglig		UE har utviklet en samarbeidsavtale, som er et godt utgangspunkt for en diskusjon?

		at man i fellesskap har godtatt disse vilkårene.			
8/9	Arbeide med idemyldring og kreativitet	Har vi en god idé eller flere? Tenk nytt, hvordan kan vi skille oss ut, fornye eller forbedre oss? Bruk gjerne kreativitetsøvelsene som for eksempel slumpordlista! Det er i kvaliteten at kvantiteten finnes. Derfor skal dere komme opp med flest mulig ideer. Av tusen ideer vil en være den beste, og den vil dere velge å jobbe videre med.	Norsk Samfunnsfag Programfag	Mange mentorer ønsker å være med i kreativitetsfasen slik at de kan stille de rette spørsmålene og få elevene til å tenke til. På den måten kan man syreteste produktideen	UE har utviklet et eget undervisningsopplegg som blant annet består av en powerpoint. UE arrangerer gjerne kreativitetscamp på din skole. Ta kontakt for å avtale tidspunkt!
9	Vurdere ideen	Bruk øvelsene PMI og seks tenkende hatter til å vurdere ideene.	Tverrfaglig Norsk Samfunnsfag Programfag	Bank Innovasjon Norge	
9	Velge forretningsområde		Tverrfaglig Norsk Samfunnsfag Programfag		
9	Formulere forretningsideen	En setning som skal inneholde: Hva skal vi selge og hvilket problem skal vi løse?	Tverrfaglig Norsk Samfunnsfag Programfag		
9	Formulere ungdomsbedriftens ideologi: Visjon, verdier og store hårete mål	For å unngå framtidige konflikter innenfor bedriften, som kan ha sin årsak i ulike oppfatninger om hvordan man skal arbeide i og med bedriften, bør dere diskutere skikkelig gjennom hva som er bedriftens felles mål. Samtidig bør dere også bli enige om hvordan samarbeidet skal fungere, for at dere skal ha mulighet til å oppnå felles måla. Dette skoleåret vil vi i UE ha et særskilt fokus på ideologi. Vi kårer blant annet den ungdomsbedriften med beste visjon, verdi og hårete mål. Følg med på nettsiden og under kick off - hvor konkurransen blir presentert.	Tverrfaglig Norsk Samfunnsfag Programfag		UE har utviklet egne skjemaer for dette.
Alle	Bygge nettverk	Hvem kjenner vi som kan hjelpe oss? Skriv ned en liste over hvem som kan kontaktes. Det er ikke nødvendig å gjøre alt alene!	Samfunnsfag	Samarbeid med lokalt næringsliv. Skolen kan ha en partnerskapsavtale med ulike aktører i lokalsam-	Mentorhefte er utviklet av UE som gir forslag til innhold og konkretisering av mentoravtale. Besøk www.umentor.no for mer informasjon om

				funnet eller man kan inngå en mentoravtale for ungdomsbedriften med en eller flere personer i ulike bransjer og fagfelt.	mentorrollen
8/9	Skaffe mentor(er)	Alle ungdomsbedrifter skal ha minst en mentor fra lokalt arbeids- og næringsliv. Kontakt UE og se gjerne på vår nettside: www.uementor.no			På www.uementor.no kan man finne mentor i mentorbanken eller man kan kontakte UE og få hjelp der
8/9	Utvikle prototype	Hvordan kan vi utvikle produktet slik at det skiller seg ut fra konkurrentene? Hvilket behov skal vi dekke?	Programfag	Mange industri-bedrifter og høyskoler hjelper ofte til med utvikling av prototyper	
9	Behovsanalyse og markedsundersøkelse	Spør kundene hvilke behov de har. Lag et enkelt skjema.	Norsk Matematikk Programfag		
9	Markedsvurdering	Hvor stort er markedet? Hvordan kan dere segmentere markedet?	Samfunnsfag		
9/10	Forretningsplan (en side eller en lengre rapport)	Forretningsplanen skal være en simulering av driften. Den skal gi svar på hvorfor noen skal ville investere i ungdomsbedriften.	Samfunnsfag	Bank Etablerings-kontor	UE har utviklet et eget undervisningsopplegg som blant annet består av en forretningsplan på en side.
9/10	Markedsføringsplan (en side eller en lengre rapport)				UE har utviklet et eget undervisningsopplegg som blant annet består av en markedsplan på en side.
9/10	Budsjettering og kalkulasjon		Matematikk	Bank	
9	Finansiering	Ungdomsbedriften kan selge andeler a kr 200,- og he en oppstartkapital på kr 10.000,-. Lån er ikke lov.	Matematikk	Bank	
	Etablering				
10	Valg av navn på bedriften og logo	Tenk på at det er lurt om navnet sier noe om bedriften. Logoen bør være koblet til bedriftens virksomhet, egne seg til å forstørre og forminske og gi et godt inntrykk.	Norsk Samfunnsfag Programfag	Reklamebyrå	En konkurranse-gren på fylkesmessa.
10	Organisering, stillinger og organisasjonskart	Hvilke ansvarsområder/ stillinger er nødvendig å opprette for deres bedrift?	Norsk Samfunnsfag	Personalsjef	

		<p>Tenk gjennom hvilken ansvarsfordeling dere skal ha:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daglig leder • Økonomisjef • Produksjonssjef • Markedsføringssjef • Personalsjef • Salgsansvarlig osv. <p>Alle har et eget ansvarsområde, men samtidig må man aldri glemme at alle også skal arbeide for hele bedriftens beste. Noe er galt hvis man konkurrerer med hverandre innenfor bedriften eller om man tenker mer på eget ansvarsområde enn på bedriften i sin helhet</p>			
10	Skrive søknader om ønsket stilling	La alle søke skriftlig på den jobben de vil ha.	Norsk Samfunnsfag	Personalsjef	
10	Intervju og ansettelse	Noen lar den som blir valgt til leder bestemme i samarbeid med kontaktlærer hvem som skal få de øvrige stillingene. Andre lar mentor gjennomføre intervju i samarbeid med daglig leder	Norsk	Mentor-bedrift	
10	Ansettelse	Alle medarbeidere bør få en arbeidskontrakt.	Norsk	Mentor-bedrift	UE har skjema for arbeidskontrakt.
10	Nominasjon av ulike styreverv	Alle ansatte skal også sitte i styret. Dere skal derfor velge styreleder, nestleder og styremedlemmer.	Norsk		
10	Salg av andelsbrev	Andelsbrev kan selges for 200 kr. per stk. Dette skal betales tilbake til andelseierne når bedriften legges ned.	Matematikk		
10	Stiftelsesmøte	Hvem skal dere sende ut innkallelse til? Mentor, kontaktlærer, rektor etc	Norsk	Mentor-bedrift	
10	Online registrering	Registreringsarbeidet krever at dere planlegge. Her er det mange papirer og signaturer som skal til for å lykkes. Selve online registrering gjør dere på www.ue.no Velg registrering og ungdomsbedrift på topplinja. Fyll inn alle felt. Dere vil deretter få tilsendt bedriftsattest.	Samfunnsfag		UE tilbyr registreringshjelp. Vi kan blant annet besøke skolen. Ta kontakt for å avtale tid.
10	Åpne post/bankkonto	Husk å ta med bedriftsattest fra Brønnøysund og UE da dere skal åpne konto i banken	Matematikk		
	Drift				
10	Kick off	Meld dere på kick off. Her vil dere møte 600 andre	Tverrfaglig	Lokalt arbeids- og	UE arrangerer Kick off. Besøk

		elever fra hele fylket - som skal drive med nettopp det dere skal gjøre i år		næringsliv	nettsiden for å se program.
10	IA-sertifisering	I samarbeid med Arbeidslivssenteret og NHO tilbyr UE at ungdomsbedriften blir IA-sertifisert. Les mer på www.uementor.no			UE har utviklet et eget undervisningsopplegg som blant annet består av en powerpoint og et undervisningshefte UE arrangerer gjerne selve IA-sertifiseringen for dere. Ta kontakt
11	Valg av leverandør		Programfag	Industri	
11	Produktutvikling	Det er mange bedrifter og lokale industribedrifter som kan hjelpe dere. Tenk gjennom nettverk og hvilke muligheter dere har.	Programfag	Industri	
11	Produksjon og innkjøp	Hva trenger vi av materiell for å gjøre jobben. Sett opp handleliste. Sørg for gode arbeidsrutiner, kvalitetssikring og tidsplan	Programfag	Industri	
Alle	Administrasjon	Pass på at alle ikke jobber med det samme samtidig, husk å fordele arbeidsoppgaver. Start gjerne dagen med et kort morgenmøte der leder foreslår hva som skal gjøres og hva det haster med. Leder må motivere og informere	Norsk Programfag	Lokalt næringsliv generelt	
Alle	Styremøter	Bør holdes etter behov. Her tar dere avgjørelser om hva som skal gjøres. Inviter gjerne mentor og kontaktlærer i blant.	Norsk	Mentor-bedrift	
Alle	Regnskap	Økonomisjefen må huske på å ta vare på alle kvitteringer og lage bilag for alt som har med penger å gjøre. Spør matematikklærer om priskalkyle, budsjett og regnskap	Matematikk		
Fra 11	Markedsføring, PR Reklameaktiviteter	Her kan dere boltre dere med å lage reklame som er nyttig for nettopp deres bedrift. Eks: plakater, brosjyre, nettside, spin off produkter, film, osv. Alt er lov (nesten)	Norsk Programfag	Reklamebyrå Trykkeri	
11	Valg av grafisk profil		Norsk Programfag	Reklamebyrå Trykkeri	
Alle	Reklame		Norsk	Reklamebyrå Trykkeri	
11/1 2	Brosjyre	Brosjyre skal være interessevekker. Brosjyren skal formidle et budskap og bidra til salg. Brosjyren skal gi informasjon om	Norsk		

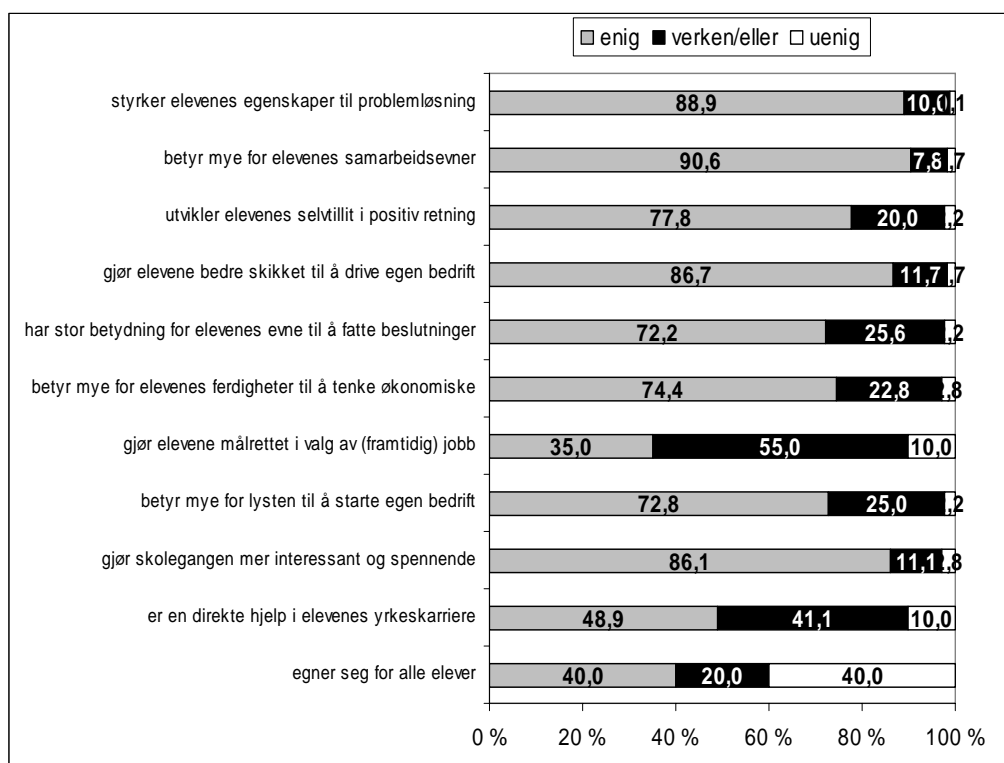
		bedriftene og produktene.			
12/1	Webside	Websiden skal profilere bedriften, dens virksomhet og produkter. Websiden skal gi informasjon om bedriften og produktene, og bidra til salg. Websiden skal være brukervennlig.	Norsk		
12/1	Reklamefilm	Reklamefilmen skal være interessevekker. Reklamefilmen skal formidle et budskap og bidra til salg. Reklamefilmen skal være innenfor tidsintervallet 20 sekunder til 1 minutt.	Norsk		
12/1	Oppmelding til cambridge-eksamen	Se mer informasjon på www.ue.no Påmeldingsfrist er 1. desember.	Engelsk		
3	Cambridge-eksamen	På ue.no finner dere eksempler på tidligere eksamener og besvarelser. Disse kan gi dere inspirasjon og kunnskap til hvordan dere kan løse årets case.	Engelsk		
	Lage firmapresentasjon	Ungdomsbedriften skal gjennom sin presentasjon vise hva ungdomsbedriften er og står for. Under fylkesmessen blir presentasjonen bedømt etter: 1. Struktur. 2. Innhold og relevans. 3. Utføring; presentasjonsteknikk, originalitet og bruk av visuelle hjelpemiddel.	Norsk	Mentor	UE har video av tidligere ungdomsbedrifter som presenterer ungdomsbedriften sin
Fra 11	Salg	Hvor og hvordan skal vi selge? Hvilke salgsaktiviteter skal vi ha? Hva med konkurranser, prøvesmaking, spesialpriser, demonstrasjon, messe, bekledning og oppførsel?	Norsk Programfag	Dagligvare: Å samarbeide med en butikk eller kjøpesenter er lærerikt med tanke på salg og salgs-samtalen	Julemesse Fylkesmesse
1	Delårsrapport	Her kan det være lurt å se nærmere på noen tidligere ungdomsbedrifter, og la dere inspirere av deres delårsrapporter.	Norsk		
3	Messedeltagelse	Tenk igjennom følgende: Skal vi delta på fylkesmessa? Hvilke ambisjoner har vi? Hvordan skal vår stand se ut?			Se ue.no for hvilke konkurranser du kan delta på under fylkesmessa.
	Avvikling				
5	Generalforsamling	Dere må sende innkallelse til generalforsamling. Her skal dere lage en firmapresentasjon som	Norsk Samfunnsfag Matematikk	Bedriftsleder	

		forteller om resultater både med tanke på læringseffekt, aktiviteter og økonomiske resultater. Dette er bedriftens sluttrapport. Inviter mentor, kontaktlærer og andelshavere. Skal det være bevertning på møtet?			
5	Utbetaling av utbytte	Tilbakebetaling og brev til andelshaverne			
4/5	Skrive årsberetning	Årsberetningen skal sendes til UE. Etter dette vil man motta attest fra UE	Tverrfaglig Norsk		
5	Makulering av papirer fra Brønnøysundsregisteret og avvikling av bankkonto.				
5	Vitnemål fra University of Cambridge	Det bør gjøres stas på de elever som består eksamen. Vitnemålet fra UofC bør deles ut på skoleavslutningen			
6	Evaluering og attest	Diskuter hva dere har lært. Har dere lært hva det vil si å drive en bedrift og hvordan dere gjør det? Er dere blitt flinkere til å ta initiativ? Til å tenke nytt og kreativt? Tør dere risikere mer? Har dere fått bedre selvtillit?	Tverrfaglig		UE har utviklet hjelpemidler og verktøy for evaluering
7	Vår vei videre	Skal dere starte egen bedrift? Besøk nettsidene til Innovasjon Norge - her finner dere linker videre for å få ytterligere hjelp.			

I aktivitetsplanen har vi gitt mange forslag til aktiviteter og i første omgang kan dette virke omfattende og overveldende. Tenk på at det finnes forslag til undervisningsmaterieell på mye av dette, om du skulle ønske en slik inspirasjon til egen undervisning. Ta kontakt med UE, og vi hjelper dere med å finne rette dokumenter og hjelpemidler.

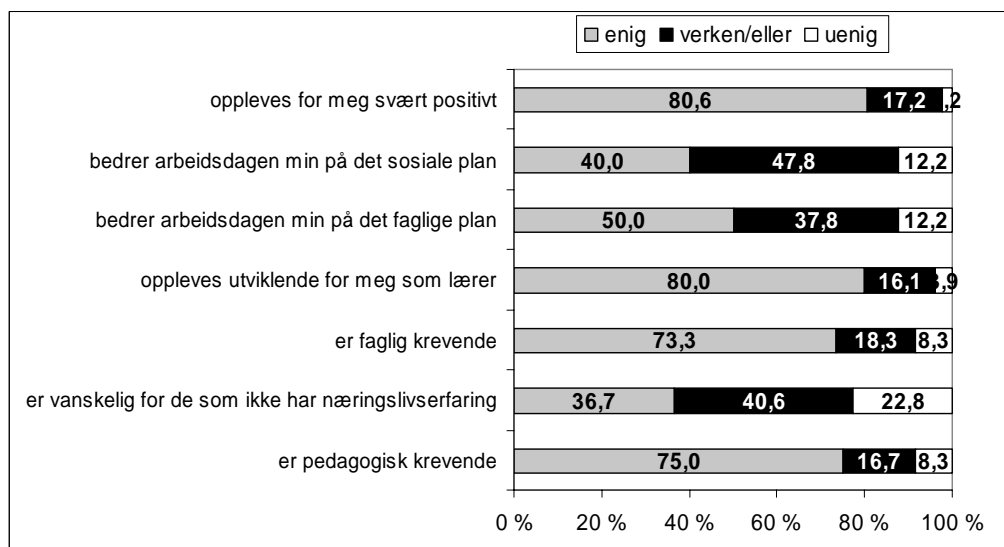
Mange av våre lærere trives med ungdomsbedrift som pedagogisk metode. Vårt mål i UE er at våre lærere skal være gode og glade etter å ha vært i kontakt med oss. Vår visjon er at UE skal være forankret blant skolenes pedagogiske personell, og ikke kun være knyttet opp mot enkeltlærere. En høyere kvalitet oppnås ved at flere trekker sammen, og dermed skal UE være forankret fra ledelsen til lærernivå.

Imidlertid viser også følgeforskning at lærere er positive til ungdomsbedrift som metode. I undersøkelsen ble lærerne bedt om å vurdere hva ungdomsbedrifter betyr for elevenes utvikling gjennom å ta stilling til noen påstander.

Figur 1: Påstander om ungdomsbedriften sin betydning for elevenes utvikling

I tabellen ser vi at lærerne er mest enig i påstanden om at ungdomsbedrift betyr mye for elevenes samarbeidsevner. Påstandene om at ungdomsbedriften styrker elevenes egenskaper til problemløsning, gjør elevene bedre skikket til å drive bedrift og gjør skolegangen mer interessant og spennende er det stor enighet om. Lærerne måtte også ta stilling til påstander om hvordan det var å undervise i ungdomsbedrift.

Figur 2: Påstander om hvordan det er å undervise i ungdomsbedrift.

Lærerne er mest enig i påstanden om at det oppleves svært positivt for den enkelte å undervise i ungdomsbedrift. Videre er det stor enighet om at det oppleves utviklende for lærerne og at det er pedagogisk krevende. Ønsker du å lese hele forskningsrapporten, finner du den på www.ue.no

Fellesfag

Læreplan i norsk * understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.	Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift
<p>Innenfor norskfaget opereres det med 5 grunnleggende ferdigheter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Å kunne uttrykke seg muntlig • Å kunne uttrykke seg skriftlig • Å kunne lese • Å kunne regne (forstå grafiske fremstillinger, tabeller, statistikk) • Å kunne bruke digitalt verktøy 	<p>I arbeidet med ungdomsbedrift vil man selvsagt berøre alle disse områdene. Sentrale element i bedriftsarbeidet er basert på alle disse grunnferdighetene, som blant annet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formelle brev • Skrive søknader • Jobbintervju • Møteteknikk • Møteinnkallinger og møtereferat • Forretningsplan • Delårs- og årsrapport • Utforming brosjyre og logo • Lage nettsider • Muntlige presentasjoner • Firmapresentasjoner og bruk av power-point <p>Under samtlige av disse aktivitetene får elevene trene på muntlig og skriftlig kommunikasjon, og man kan få til et tverrfaglig opplegg mellom ungdomsbedrift og norskfaget.</p>
<p>Muntlige tekster <u>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne mestre ulike muntlige roller i gruppesamtaler, foredrag, dramatiseringer, presentasjoner og framføringer som aktør og tilhører</u></p>	<p>Ungdomsbedriftene skal i gjennom en rekke muntlige aktiviteter. Blant annet skal elevene holde styremøter, ha kontakt med mentor fra næringsliv, delta på messer, holde firmapresentasjoner og ha kundekontakt. Dette er aktiviteter som må forberedes med et tydelig språk. Det er viktig å forberede og øve seg på slike samtaler. Gjennom deltagelse i ulike konkurranser på blant annet fylkesmessa vil elevene forberede seg på scenepresentasjon med innslag av dramatisering og rollespill.</p>
<p><u>bruke relevante og saklige argumenter i diskusjoner og vise åpenhet for andres argumentasjon</u></p>	<p>Et tydelig språk med gode faglige argumenter er viktig å beherske overfor ulike samarbeidspartnere. Her skal elevene blant annet øve på samtaler og hvordan gjennomføre styremøter. Både telefonsamtaler, kundesamtaler, scenepresentasjon og generalforsamlinger gir elevene mulighet til å gjennomføre saklige argumenter og diskusjoner. I forbindelse med ulike arrangementer bør elevene trene på, for eksempel gjennom rollespill, muntlige diskusjoner. På den måten er elevene godt forberet til å gjennomføre disse i en reell situasjon.</p>
<p>bruke kunnskap om språk og tekst i utforskende og vurderende samtaler om litteratur ut fra egen opplevelse</p>	
<p><u>bruke fagkunnskap fra ulike fag til å drøfte spørsmål knyttet til skole, samfunn og arbeidsliv</u></p>	<p>Det er naturlig å benytte bedriftens forretningsidé som utgangspunkt for slik drøfting. Her kan emner som etikk og moral være et naturlig emne for en faglig debatt. Bedriften lever av å tjene penger, og det er ikke slik at det er umoralsk å tjene penger. Likevel har man i næringslivet et lite troverdighetsproblem. Profittmaksimeringen setter på en måte standardene - og mange bedrifter blir beskyldt for kun å tenke fortjeneste uten å være opptatt av den etiske dimensjonen. La oss stille noen spørsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skal bedriftsetablerere stille seg likegyldige til det faktum at en firedel av jordas befolkning lever i overflod mens resten av verden har lav levestandard? • Skal bedriftsetablerere være ukritiske til hva

	<p>slags produkter de markedsfører?</p> <ul style="list-style-type: none"> Hva med ungdomsbedriften: Bruker ungdomsbedriften råvarer som forurener? <p>Videre kan arbeidet med fravær og holdningsskaping kan være et godt eksempel på en UB-relatert debatt knyttet til samfunn og arbeidsliv. Når ungdomsbedriftene arbeider med IA blir de presentert for følgende fakta:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hver eneste dag utbetales det 120 millioner kr bare i sykepenge Sykepenge fra trygdeetaten 29,1 milliarder kr Sykepenge fra næringslivet 15 milliarder kr Rehabiliteringspenge 8,2 milliarder kr Uførepensjon 39,5 milliarder kr <p>Besøk uementor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift.</p>
<p>Skriftlige tekster <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne tolke og reflektere over innhold, form og formål i et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk</i></p>	
<p>gjøre rede for et bredt register av <u>språklige virkemidler</u> og forklare hvilken funksjon de har</p>	<p>Alle reklametekster er argumenterende tekster fordi de har som formål å få mottakeren til å kjøpe et visst produkt eller en viss mening og argumenterer for det. I ungdomsbedriftens tekstproduksjon får elevene brukt sine kunnskaper innen verbaltekster, men også innen den ikke-verbale delen av for eksempel en annonse. Blikkfang, grafisk oppsett og bilde gir mottakerne konnotasjoner og følelser, noe også språk og stilistiske virkemidler vil gjøre. Kreative sjangere viser om elevene behersker den informative, appellative og ekspressive funksjonen. Gjennom å skrive tekster med ulike funksjoner får elevene trent på en rekke språklige virkemidler og samtidig få tilbakemelding på om virkemidlene fungerer.</p>
<p>bruke et bredt register av <u>språklige virkemidler</u> i egen skrijving, i skjønnlitteratur og <u>sakprosa</u>, på bokmål og nynorsk</p>	<p>Elevene utvikler ofte både salgsbrev, brosjyre og reklamefilm som et av sine markedsføringsvirkemiddel. Her får elevene brukt språklige virkemidler i tre tekstsjangere og belyst vekslingen mellom en informativt, appellativt og ekspressivt språkbruk i sakprosaen.</p>
<p>forklare argumentasjonen i sakprosattekster</p>	
<p><u>mestre ulike skriveroller som finnes i skolens offentlighet og i samfunns- og arbeidsliv</u></p>	<p>I ungdomsbedriften skal elevene skrive rapporter som f.eks. forretningsplan, delårsrapport og årsrapport. Gjennom skoleåret skal også administrasjonen skrive møteinnkallinger, møtereferat og generalforsamlingspapirer. Dette er kompetanse elevene trenger for å møte både arbeidsliv og organisasjonslivet generelt.</p>
<p><u>skrive tekster i ulike kreative sjangere</u></p>	<p>Alt av markedsføringsmateriell.</p>
<p><u>bruke datateknologien til å arkivere og systematisere tekster</u></p>	<p>Ungdomsbedriften vil bruke for eksempel fronter til å lagre fildokumenter som teamet skal arbeide med gjennom skoleåret. Slik vil man utvikle en digital bedriftsperm i ungdomsbedriften, og informasjonsflyt i bedriften blir god. Orden er viktig for en administrasjonssjef som har et særskilt ansvar i arkivering og dokumentasjon.</p>
<p>Sammensatte tekster <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne</i></p>	<p>Elevene skal skrive manus, lage powerpoint, legge til musikk eller film for scenepresentasjon til</p>

<u>kombinere muntlige, skriftlige, visuelle og auditive uttrykksformer i framføringer og presentasjoner</u>	fylkesmesser, samt øve og gjennomføre scenepresentasjoner. Videre skal elevene presentere bedriften og må således ta i bruk auditative uttrykksformer.
<u>tolke og vurdere samspillet mellom muntlig og skriftlig språk, bilder, lyd og musikk, bevegelse, grafikk og design og vise sammenhengen mellom innhold, form og formål</u>	Grafikk og design er viktige momenter i ungdomsbedriftens profilering og markedsføring. Hvilke tekstsjangere elevene velger å utforme i sin markedsføring vil variere, men alle vil tydeliggjøre sammenhengen mellom innhold, form og formål. I en reklamefilm vil formålet være tydeliggjort gjennom for eksempel økt salg, og bruk av virkemidler og budskap vil være spisset overfor målgruppen. Med et utvidet sjanger og tekstbegrep vil elevene arbeidet med nye tekstsjangere som for eksempel nettsider, brosjyrer, plakater og reklamefilm.
<u>beskrive estetiske uttrykk i teater, film, musikkvideo, aviser og reklame og drøfte ulike funksjoner knyttet til språk og bilde</u>	Mange ungdomsbedrifter lager reklamefilm for eget produkt eller bedrift. Her får man god trening i å formulere budskapet slik at man oppnår ønsket effekt og resultat både med tanke på at mottakeren oppfatter budskapet, samt at salget øker. Reklamefilm gir også god trening i dreiebok, komposisjon og bruk av virkemidler.
<u>bruke digitale verktøy til presentasjon og publisering av egne tekster</u>	Lage alle bedriftens presentasjoner digitalt. Ungdomsbedriftens firmapresentasjon gjør ofte bruk av både powerpoint, film og flash.
Språk og kultur	
<i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne</i>	I flere yrkesfaglige programfag vil det være svært relevant å sette opp teaterforestillinger som bygger på historiske- og samtidstekster. Her kan elevene sette opp forestillinger som henter handlingen fra fra norrøn, eventyr og folkediktning. For både helse og sosialfag og design og håndverk kan det være relevant å enten selv sette opp en forestilling eller i samarbeid med andre programfag. Dette kan for eksempel være barneforestillinger. Her vil det være svært naturlig at ungdomsbedriften binder de ulike fagene sammen til et tverrfaglig prosjekt.
<ul style="list-style-type: none"> <u>vurdere fortellemåter og verdier i et representativt utvalg samtidstekster sammenlignet med tekster fra norrøn og samisk litteratur, myter og folkediktning fra flere land</u> 	
<ul style="list-style-type: none"> forklare flerspråklighet og gi eksempler på hvordan språklig og kulturell samhandling kan bidra til språklige endringer og kulturell bevissthet 	
<ul style="list-style-type: none"> gjøre rede for likheter og forskjeller mellom de nordiske språkene og mellom norrønt og moderne norsk språk 	
<ul style="list-style-type: none"> forklare grammatiske særtrekk ved norsk språk, sammenlignet med andre språk 	
<ul style="list-style-type: none"> gjøre rede for mangfoldet av muntlige, skriftlige og sammensatte sjangere og medier i det norske samfunnet i dag, og hvilken rolle de spiller i offentligheten 	
<ul style="list-style-type: none"> <u>beskrive og vurdere hvordan språk og sjangere brukes av representanter for ulike yrkesgrupper og i ulike sosiale sammenhenger</u> 	Elevene vil gjennom ungdomsbedriftens arbeid bruke faguttrykk og språklige virkemidler som er representativt for sin bransje eller yrkesgruppe. Dermed for elevene i praksis erfare og får direkte tilbakemelding på hvordan ulike målgrupper oppfatter kommunikasjonen til ungdomsbedriften.
<ul style="list-style-type: none"> <u>hente, vurdere og anvende fagstoff fra digitale kilder i muntlig og skriftlig arbeid</u> 	Dette er en naturlig del av en ungdomsbedrifts arbeidsmåte, og elevene vil ved flere anledninger bruke digitale kilder i sitt arbeid.

Læreplan i engelsk

* understreking viser faglig tilknytning til entreprenørskap.

Fagplanen i engelsk er i likhet med norskfaget bygd opp rundt de fem grunnleggende ferdigheter:

- Å kunne uttrykke seg muntlig
- Å kunne uttrykke seg skriftlig
- Å kunne lese
- Å kunne regne (forstå grafiske fremstillinger, tabeller, statistikk)
- Å kunne bruke digitalt verktøy

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Globalisering og internasjonalisering preger skolevirksomheten og i stor grad også UE. UE arrangerer elevutveksling og internasjonale messer, der engelsk er det offisielle språket.

University of Cambridge har utviklet en internasjonal eksamen i entreprenørskap. Alle elever som er involvert i ungdomsbedrift har muligheten til å ta eksamenen. Dette er en internasjonal eksamen om generell forretningsdrift der University of Cambridge både lager, vurderer og utsteder vitnemål. Eksamen blir gjennomført på engelsk. På ue.no finner du eksempler på tidligere eksamensoppgaver og besvarelser.

Alt dette krever at elevene kan lage både muntlige og skriftlige presentasjoner på engelsk. Det er heller ikke noe i veien for at arbeidsspråket i bedriften i perioder er på engelsk, både for å få den skriftlige treningen og for å integrere faget inn i bedriftsarbeidet. Det kan utarbeides hjemmesider på engelsk, samt skrives møteinnkallinger, referat, rapporter o.l.

Den generelle delen i læreplanen i engelsk legger vekt på at økende internasjonalisering gjør at stadig flere må beherske engelsk for å kunne klare seg i yrke, forhandlinger, studier og på reiser. Den viser til engelsk som et internasjonalt fagspråk, og vi kan trekke linjer til drift av ungdomsbedrift.

UE har også et opplegg for internasjonalt konsept. Her kan ungdomsbedriften få solgt sine varer eller tjenester i et annet land. Ungdomsbedriften kan også importere produkt fra en businesspartner og selge disse i lokalsamfunnet. UE kobler grupper av elever fra Norge sammen med elevgrupper fra et annet land, og elevene skal selv finne ut hvilke produkter de vil eksportere og importere. Gjennom programmet vil elevene få kjennskap til blant annet tollregler i forhold til eksport og import, valuta, og de får kontakt med en gruppe av elever som driver med akkurat det samme som dem selv i et annet land.

Læreplanen i matematikk * understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.	Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift
Føremål med faget Kompetanse i matematikk er ein viktig reiskap for den einskilde, og faget kan leggje grunnlag for å ta vidare utdanning og for deltaking i yrkesliv og fritidsaktivitetar. Matematikkfaget i skolen medverkar til å utvikle den matematiske kompetansen som samfunnet og den einskilde treng. For å oppnå dette må elevane få høve til å arbeide både praktisk og teoretisk. Opplæringa vekslar mellom utforskande, leikande, kreative og problemløysande aktivitetar og ferdigheitstrening. I arbeid med teknologi og design og i praktisk bruk viser matematikk sin nytte som reiskapsfag. I skolearbeidet utnyttar ein sentrale idear, former, strukturar og samanhengar i faget. Det må leggjast til rette for at både jenter og gutar får rike erfaringar som skaper positive haldningar og ein solid fagkompetanse. Slik blir det lagt eit grunnlag for livslang læring.	Læreplanens generelle informasjon nevner at man i studie- og yrkesliv får stadig flere arbeidsoppgaver som krever bruk av avansert matematikk eller som forutsetter matematiske kunnskaper. Matematisk teori og praksis er en integrert del av vår moderne naturvitenskap, teknologi og økonomi, og faget er en av bærebjelkene i vår kultur. Det sier seg vel nesten selv at det her må være mulig å trekke inn driften av en ungdomsbedrift. Produktutvikling innen teknologi, design og håndverksfag vil simulering og prototyping med for eksempel 3D-programvare inneholde en rekke matematiske utfordringer. Her kan man variere parametre til en gjenstand og vurdere hva det har å si for utseendet. For mange ungdomsbedrifter må de gjøre beregninger i sin produktutvikling og levering av tjenester. Alle ungdomsbedrifter skal også kalkulere materialforbruk og sette opp budsjetter. Disse økonomiske beregningene kan knyttes til matematikkfaget.
Tal og algebra <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne</i> gjere overslag over svar, <u>rekne praktiske</u> oppgåver, med og utan tekniske hjelpemiddel, og vurdere kor rimelege resultat er	Elevene skal lage en priskalkyle for sitt produkt, noe som også åpner for en vurdering av hva som er rett prisstrategi. Skal man dekke både variable og faste kostnader eller er markedet villige til å betale mer?
tolke, tilarbeide, vurdere og <u>diskutere det matematiske innhaldet</u> i skriftlege, munnlege og grafiske framstillingar	Her vil det være naturlig å vurdere prisstrategier der elevene vurderer en kostnadsbasert, markedsbasert eller konkurransebasert prissetting. Hvilke faktorer innspiller på kalkulasjonen og i hvilken grad påvirker dette ungdomsbedriftens lønnsomhet?
<u>tolke og bruke formlar som gjeld daglegliv, yrkesliv og programområde</u>	Igjen åpnes det for muligheter til å trekke helt praktiske problemstillinger inn i undervisningen. Mer konkret sier læreplanen at eleven skal gis grunnleggende ferdigheter i matematikk med særlig tanke på deres behov i dagligliv, samfunnsliv og yrkesliv. Mye avhenger av ungdomsbedriftens forretningsidé og produktets kompleksitet. Imidlertid vil mange produkter innen teknologi, desing og håndversfag kunne relateres til matematiske spørsmål - særlig innen produktutviklingen. Produktutvikling, simulering og prototyping med for eksempel 3D-programvare SolidWorks inneholde en rekke matematiske utfordringer. Her kan elevene variere parametre til prototypen og vurdere hva det har å si for utseendet.
rekne med forhold, prosent, prosentpoeng og vekstfaktor	
behandle proporsjonale og omvendt proporsjonale storleikar i praktiske samanhengar	
Geometri <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne</i> bruke formlikskap og Pytagoras' setning til berekningar og i praktisk arbeid	Dette er avhengig av forretningsideen ungdomsbedriften har. Mange produktideer med basis i de yrkesfaglige programfagene vil ha overføringsverdier på dette punktet.
løyse praktiske problem som gjeld lengd, vinkel, areal og volum	Ungdomsbedriften deltar på fylkesmesser og skal der fylle en stand med materiell. Her kan elevene regne ut hvor mye materiell de må kjøpe til vegger og gulvbelegg.
bruke varierte måleiningar og målereiskapar, og analysere og drøfte presisjon og målenøyaktigheit	

tolke og framstille arbeidsteikningar, kart, skisser og perspektivteikningar knytte til yrkesliv, kunst og arkitektur

Læreplanen legger vekt på praktiske anvendelser og nevner at det kan være aktuelt å ta med stoff som ikke forsvarer en plass i pensum sett ut fra strengt innholdsmessige kriterier, men som genererer gode oppgaver eller overraskende anvendelser.

Under et tiltak for å rekruttere elektroingeniører, et tiltak som flagges under navnet "Y-veien", har man sett fordelene med å kombinere praksis og teori. Søkere med yrkesfaglig studieretning elektro kan søke seg direkte til 3-årig ingeniørutdanning ved HiT; søkere som tidligere har måtte gå veien om forkurs eller fagskole. Resultatene står i sterk kontrast til myten om umotiverte yrkesskoleelever: Studentene med fagbrev oppnår både bedre karakterer enn studentene som har kvalifisert seg direkte til studiene, og de er mer attraktive for næringslivet. Mye av svaret på hvorfor studenter med fagbrev er mer attraktive for næringslivet, ligger i praksis og teori - begge er viktige og uerstattelige ingredienser i teknologikompetanse. Kompetanse uten forankring i praksis er kanskje like uinteressant for næringslivet som en Subaru uten firehjulstrekk for Petter Solberg. Derfor skal vi arbeide målbevisst for å øke praksisinnholdet i utdanningen. Mer konkret sier læreplanens at eleven skal gis grunnleggende ferdigheter i matematikk med særlig tanke på deres behov i dagligliv, samfunnsliv og yrkesliv.

Produktutvikling, prototype og produktet i et utvidede perspektiv vil ha stor relevans for dette målet. Produktutvikling innen teknologi, design og håndverksfag vil simulering og prototyping med for eksempel 3D-programvare ala SolideWorks inneholde en rekke matematiske utfordringer. Her kan man variere parametre til en gjenstand og vurdere hva det har å si for utseendet.

Økonomi

Hovudområdet *økonomi* handlar om berekningar og vurderingar som gjeld økonomiske forhold.

Også innefor matematikkfaget finner man faglige mål som kan integreres inn i bedriftsarbeidet. Elevene skal blant annet jobbe med tema som:

- Budsjettering
- Kalkulasjon
- Statistikk
- Regnskapsføring
- Beregning av lønn, feriepenger, skatt, mva.
- Kunne bruk av regneark
- Kunne bruke teknologisk verktøy for bergning og fremstilling av tall

Økonomi

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne rekne med prisindeks, kroneverdi, reallønn og nominell lønn

Her vil en eventuell simulering av framtidig lønn i en fortsettelse av ungdomsbedriften være aktuelt. Hva blir konsumprisindeksen og lønnsveksten på ansatte i et eventuelt aksjeselskap om 5 år? Dersom elevene skal fortsette med sin ungdomsbedrift og etablere en reell bedrift bør man kunne planlegge og beherske matematiske beregninger i simuleringer, som hører hjemme i for eksempel en forretningsplan.

gjere lønnsberegningar, budsjettering og rekneskap ved hjelp av ulike verktøy

Her kan man kalkulere pris på eget produkt og sette opp eget budsjett. I både forretningsplan, delårsrapport og årsberetning skal elevene både planlegge og gjennomføre økonomiske betraktninger. Ungdomsbedriften skal budsjettere, kalkulere, sette opp likviditetsbudsjett og beregne soliditet og likviditet, samt andre nøkkeltall. I avviklingsfasen skal elevene gjennomføre de økonomiske betraktningene og vise til balanse og årsresultat. Bruk av programvare som

	<p>excel eller ferdigmodeller bør brukes.</p> <p>Videre kan man føre regnskap for sin egen ungdomsbedrift. I følge reglene skal ungdomsbedrifter skal føre et forenklet regnskap, men etter samme prinsipper som gjelder for virkelige bedrifter. En ungdomsbedrift kan klare seg med en enkel kassadagbok hvor man også fører det endelige oppgjøret. Posteringene føres etter hverandre, slik som de kommer inn i kassadagboken. Bilagene nummereres på samme måte og settes inn i egen bilagsbok eller mappe. Regnskapet føres på data.</p>
berekne skatt og avgifter	<p>I Ungdomsbedriften regner og betaler man ikke skatt og avgifter. Se punkt nedenfor. Imidlertid bør elevene kjenne til hva som gjelder for regler når og om de eventuelt etablerer en egen bedrift. Reglene for en ungdomsbedrift er slik: For veldedige og allmennyttige institusjoner og organisasjoner er omsetningsgrensen for å registrere seg i det offentlige avgiftsmanntall <u>kr. 140.000,-</u> i en 12 måneders periode.</p> <p>Virksomheten i ungdomsbedriftene er ikke beregnet å skulle ha et slikt omfang at det kan få en omsetning over kr 140.000 i en 12 måneders periode. Det skal derfor ikke beregnes moms av omsetning. Derimot skal ungdomsbedrifter betale merverdiavgift (moms på sine avgiftspliktige innkjøp) og ha dette med i sine kalkyler. Hvis omsetningen i en ungdomsbedrift skulle stige utover det avgiftsfrie beløp, kan ungdomsbedriften gå over fra å være et undervisningsinstrument til å være en virkelig bedrift med de konsekvenser dette kan ha for avgifter og skatter.</p> <p>Ungdomsbedrifter og skatt Ungdomsbedrifter som er tilsluttet UE, antas i utgangspunktet å normalt ikke ha erverv som formål, og vil være skattefrie virksomheter i henhold til skatteloven § 2-32 første ledd. Den konkrete avgjørelsen tilligger det lokale ligningskontoret. Formålet med disse bedriftene fremgår av UEs vedtekter § 3, og er i hovedsak opplæring av elever i videregående skole. Det antas derfor at de nevnte ungdomsbedriftene vil falle inn under begrepet «allmennyttig» i skatteloven § 2- 32 annet ledd.</p> <p>Drives det økonomisk virksomhet som overstiger kr 140.000 i inntektsåret, vil formue og inntekt av den økonomiske virksomheten likevel bli skattepliktig for slike ungdomsbedrifter. Skattefriheten gjelder bare så lenge ungdomsbedriften holder seg innenfor UEs regler. Går den enkelte ungdomsbedrifts virksomhet utover disse reglene, f.eks. med større andelskapital (aksjekapital) og omsetning enn fastsatt, må virksomhetene betale skatt som vanlige selskaper og næringsvirksomhet</p> <p>Den enkelte ungdomsbedrift skal ikke foreta skatte-trekk i din lønn, hvis du ikke tjener mer enn kr 1.000 pr inntektsår. En normal kalkyle over utbetaling av lønn til den enkelte, viser om lønnsutbetalingene blir kr 1.000 eller mindre pr. inntektsår. Hvis ungdomsbedriften er en skattefri organisasjon, er beløpsgrensen kr. 2.000.</p> <p>Hvis en ungdomsbedrift setter i gang om høsten, vil</p>

	<p>du vanligvis kunne arbeide ca. 27 uker i ungdomsbedriften. Arbeider du omtrent 3 - 4 timer pr. uke i ungdomsbedriften, blir dette til sammen ca 100 timer i høstsemesteret. Regner vi kr 5,- pr. time, vil den beregnede inntekten maksimalt bli ca. <u>kr 500,-</u> i høstsemesteret. Vårsemesteret, fratrukket påskeferie og eksamenstid, kan utgjøre et tilsvarende beløp eller noe mindre. Skulle en ungdomsbedrift ha suksess og overskuddet bli så stort at du får en lønn som overstiger grensen på kr 1.000,-, pr inntektsår (eventuelt 2.000,- pr inntektsår, se over, bør elevene skaffe seg frikort med beløpsgrense fra likningskontoret. Dermed slipper ungdomsbedriften å gjennomføre skattetrekk for deg. Vi anbefaler at den enkelte ungdom tar kontakt med sitt likningskontor i slike tilfeller.</p> <p>Dersom du har lønnet arbeid, må du ha skattekort. Skattekortet får du fra likningskontoret. Tjener du kr 29 997,- eller mindre, gjennom året kan du få frikort (med beløpsgrense). Du må levere skattekortet til arbeidsgiver. På skattekortet står det hvor mye som skal trekkes i skatt. Hvis du ikke leverer skattekort, skal arbeidsgiver foreta forskuddstrekk med 50 prosent av det du tjener.</p> <p>Arbeidsgiveravgift I følge Folketrygdlovens § 23- 2 .7 skal ungdomsbedrifter som anses som allmenntilgjengelig organisasjon, ikke betale arbeidsgiveravgift for lønnet arbeid dersom de totale lønnsutgiftene er under <u>kr 300.000,-</u> pr. år og under <u>kr 30.000,-</u> pr. ansatt. Ungdomsbedriften må betale arbeidsgiveravgift, hvis den går over til å drive ordinær næringsvirksomhet.</p>
undersøkje og vurdere forbruk og ulike høve til lån og sparing ved hjelp av nettbaserte forbrukarkalkulatorar	
Statistikk <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne</i> <u>planleggje, gjennomføre og vurdere statistiske undersøkingar</u>	Ungdomsbedriften skal gjennomføre en markedsundersøkelse for å kartlegge interessen for produkt eller forretningsidé. Her kan man både planlegge, gjennomføre og analysere data i en kvantitativ undersøkelse.
berekne kumulativ frekvens og finne og drøfte sentralmål og spreingsmål	Jfr punkt om markedsundersøkelsen over
<u>presentere data i tabellar og diagram</u> og drøfte ulike dataframstillingar og kva inntrykk dei kan gje	Jfr punkt om markedsundersøkelsen over. Elevene bør presentere markedsundersøkelsen både grafisk og verbalt i en presentasjon.
gruppere data og berekne sentralmål for eit gruppet datamateriale	Jfr punkt om markedsundersøkelsen over
Modellering <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne</i> gjere <u>målingar i praktiske forsøk</u> , formulere ein enkel matematisk modell på grunnlag av dei observerte data, bruke teknologiske verktøy i utforsking og <u>modellbygging og vurdere modellen</u> og kor gyldig han er	Dette avhenger av hvor teknisk produktet er. For noen produktideer kan dette momentet være aktuelt. Innen teknologi og design vil simulering og prototyping med f.eks. 3D-programvaren Solide Works inneholder en rekke matematiske utfordringer. Her kan man gjøre modellbygging og vurdere modellen gjennom å variere parametre til en gjenstand og vurdere hva det har å si for utseendet på gjenstanden.
<u>bruke matematikk i praktiske samanhengar og vurdere kva han kan brukast til, og kva han ikkje kan brukast til, i samband med utgreiingar og avgjerder</u>	Å relatere matematikken til elevenes yrkesfaglige bakgrunn bør være en selvfølge. Gjennom ungdomsbedriften møter elevene både et yrke og en bransje som de senere skal ut i.

Læreplan i samfunnsfag * understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.	Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift
Føremål med faget Samfunnsfaget skal og utvikle kunnskap om arbeidsliv og økonomi. Samfunnsfaget skal gjøre det lettare for elevane å forstå verdien av teknologi og entreprenørskap.	Allerede i formålet møter vi begrepet entreprenørskap. Begrepene arbeidsliv, økonomi, teknologi og entreprenørskap rammer inn muligheten for å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode for å læreplanens målsettinger.
Arbeids- og næringsliv Hovudområdet handlar om næringer, bedrifter, etablering, yrkesval og arbeidsløyse. Det dreier seg og om organisasjonane i arbeidslivet og lønnsdanning. Hovudområdet handlar også om arbeidslivet i dag og dei prinsipp og verdiar det byggjer på.	Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. I november arrangerer UE mentordag, og vi oppfordrer elevene til å besøke arbeidsplassen til mentor. Her kan elevene bli kjent med et yrke og en arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere. Ut fra dette ser vi at mye av det formelle arbeidet rundt oppstarten av bedriften vil kunne utføres og falle sammen med planen for samfunnsfag.
Arbeids- og næringsliv <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne</i> definere omgrepet levestandard, gjøre greie for årsaker til at levestandarden i Noreg har auka og diskutere om auken har ført til betre livskvalitet	
bruke digitale verktøy til å hente informasjon om ulike yrker og diskutere muligheter og utfordringer på arbeidsmarknaden i dag	
<u>reflektere over verdien av å ha eit arbeid og kva som kjenneteiknar eit godt arbeidsmiljø</u>	UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. Se www.uementor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift. Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.
<u>gjøre greie for årsaker til arbeidsløyse og drøfte måtar å redusere arbeidsløysa på</u>	Forskning viser at 26,6 % av de som har gjennomgått UB-metoden starter egen virksomhet. Entreprenørskap og ungdomsbedrift handler i stor grad om at elever får handlingskompetanse, noe som igjen vil være måter å redusere arbeidsløsheten på. I Lisboa-strategien presenteres det europeiske dilemma der befolkningen har faglig kompetanse,

	<p>men mangler helt handlingskompetanse. Følgforskning til UE viser at det er nettopp disse egenskapene rundt initiativ, pågangsmot og handlingsevne elevene får trent gjennom å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode. Handlingskompetanse er også egenskaper vi skal arbeide med i følge den generelle læreplanen.</p>
<p><u>diskutere noen etiske problemstillinger knytte til arbeidslivet</u></p>	<p>Etiske problemstillinger ved etablering og drift: "Kunden har alltid rett" - sies det, men enkelte ganger har han ikke det. Loven setter grenser for hva en bedrift kan selge. I tillegg har bedriften et eget ansvar for hva som er rett og galt å sende ut på markedet. Presset på økonomisk inntjening vil alltid være til stede i bedriften. Desto viktigere er det at bedriften setter den økonomiske inntjeningen inn i en bredere samfunnsmessig sammenheng. Verdier vil alltid være med å prege de valg bedriftens ledere og ansatte tar. Å arbeide med verdier og etikk er viktig for å forstå hverandre og verden omkring, slik at vi blir i stand til å fatte riktige beslutninger. Gode etiske holdninger er vanskelig nok å definere, for ikke å si etterleve.</p> <p>Gjennom ungdomsbedriftskonseptet vil elevene arbeide med yrkes stolthet, og ikke minst lærer de å holde avtaler. Elevene blir kjent med rettigheter og plikter både som ansatt og som bedriftseier gjennom ungdomsbedriftskonseptet. UE Østfold holder på med et utviklingsprosjekt i samarbeid med LO Ø og NHO Ø om bedriftsdemokrati og arbeidslivets rettigheter og plikter. Dette programmet vil bli publisert på www.uementor.no</p> <p>Bedriften lever av å tjene penger, og det er ikke slik at det er umoralsk å tjene penger. Likevel har man i næringslivet et lite troverdighetsproblem. Profittmaksimeringen setter på en måte standardene - og mange bedrifter blir beskyldt for kun å tenke fortjeneste uten å være opptatt av den etiske dimensjonen. La oss stille noen spørsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skal bedriftsetablerere stille seg likegyldige til det faktum at en firedel av jordas befolkning lever i overflod mens resten av verden har lav levestandard? • Skal bedriftsetablerere være ukritiske til hva slags produkter de markedsfører? <p>Det er med andre ord et spørsmål om en interessekonflikt mellom aktørene. En mulig interessekonflikt mellom interessent og organisasjon, kan for eksempel være forbrukernes ønske om god informasjon i en reklametekst og ungdomsbedriften ønsker om en appellerende tekst.</p> <p>Vi har et lovverk som setter grenser for hva vi kan gjøre og ikke gjøre. En ansvarlig leders oppgave er å sette grenser for hva som er akseptabelt og hva bedriften ikke kan være med på - selv om det er lovlig og selv om "alle andre gjør det". Bedriften bør således ha tenkt igjennom hvilke overordnet etisk og verdigrunnlag den ønsker å ha. De etiske sidene kan blant annet omfatte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Produktsikkerhet - Blir produktløftet innfridd? • Prissetting - Hvordan er pris kontra produktkvalitet?

	<ul style="list-style-type: none"> • Reklame - En tiltalende markedskommunikasjon kontra løgn • Forholdet til medarbeideren <p>Er dere i tvil om handlingene deres har en mindre heldig etisk side, da bør dere diskutere noen enkle spørsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva er den moralske siden av saken? • Er dette lovlig? • Er dette rett? • Hvem går dette utover eller blir berørt? • Hva ville dere gjort dersom dere var eiere? • Hvordan ville dere reagere dersom dere var forbruker? • Hva ville dere anbefale familien eller venner? • Hvordan ønsker dere at andre skal opptre overfor dere i en lignende situasjon?
<p><u>gjere greie for organisasjonane sin plass i arbeidslivet og drøfte faktorar som bestemmer lønn og arbeidsvilkår</u></p>	<p>Skal ungdomsbedriften registrere seg i en arbeidsgiverorganisasjon og hva med de ansatte? UE Østfold holder på med et utviklingsprosjekt i samarbeid med LO Ø og NHO Ø om bedriftsdemokratig og arbeidslivets rettigheter og plikter. Dette vil bli tilgjengelig på www.umentor.no</p> <p>IA-programmet er et samarbeid mellom Arbeidslivssenteret, LO og NHO. Gjennom dette arbeidet blir elevene kjent med deler av organisasjonslivets aktører. Ungdomsbedriftens tillitsvalgte signerer IA-avtalen.</p>
<p><u>vurdere utfordringar ved å etablere ei bedrift</u></p>	<p>Tydligere kan det neppe sies. Andre sentrale punkt i fagplanen som at elevene skal kunne planlegge, gjennomføre og presenter problemorienterte samfunnsfaglige undersøkelser, og finne fram til og presentere aktuelle samfunnsprosjekt spørsmål berører også selvsagt element i bedriftsarbeidet.</p> <p>Produksjon og verdiskapning er nødvendig for at folk skal ha noe å leve av. Det er i bedriften det foregår produksjon. Vi tenker kanskje vanligvis på en industribedrift når vi snakker om produksjon, men det foregår også produksjon når vi går på kino, tar bussen eller trekker en tann hos tannlegen. Når du tar bussen, mottar du ikke en vare, men en tjeneste mot at du betaler bussbillett. Busselskapet driver produksjon, gjennom at det produserer en tjeneste ved å frakte folk fra et sted til et annet. Et annet ord for produksjon er verdiskapning.</p> <p>I vårt samfunn er alle mennesker avhengig av å ha inntekt. Etersom produksjonen foregår i bedriftene, danner bedriftene grunnlaget for vår levestandard. Bedriftene skaffer arbeidsplasser og de skaffer varer og tjenester til husholdningene. Det offentlige får skatteinntekter fra både bedriftene og lønsmottakerne. Bedriftene betaler ulike skatter og avgifter; arbeidsgiveravgift til folketrygden, merverdiavgift på varer og tjenester, investeringsavgiften, kommunale avgifter og bedriftsskatt. Både lokalsamfunnet og storsamfunnet er avhengig av disse inntektene for å dekke ulike fellesbehov.</p> <p>En bedrift er på mange måter et økonomisk senter i samfunnet. De beslutninger en bedriftsleder tar, får betydning også for samfunnet rundt bedriften. Bedriften står derfor ikke fritt i forhold til de</p>

	<p>avgjørelsene den skal ta. Ofte vil en beslutning stå i motsetning til de ønskene bedriftens interessenter har.</p> <p>Med interessenter mener vi alle de som direkte eller indirekte har forbindelse med bedriften. De som direkte har interesse av bedriften er for eksempel de ansatte, eierne, kundene, leverandørene, lånegiverne. De som indirekte har interesse av bedriften er konkurrentene, det offentlige, andre bedrifter i regionen. Alle disse aktørene får ta del i de verdiene som skapes i bedriften, i form av lønninger, utbytte til aksjonærer, betaling for leveranser, skatter og avgifter osv. Interessentene kan være</p> <ul style="list-style-type: none"> • forbrukerne • leverandørene • konkurrentene • ansatte • samfunnet <p>Når ungdomsbedriftens skal etablere seg bør de lage en risikoanalyse der de ser på mulige samarbeidspartnere, muligheter for investorer og offentlig støtte, og ikke minst kontakte Innovasjon Norge i sitt fylke. Dette er momenter elevene vil arbeide med i forretningsplanen. Å skrive en forretningsplan er det samme som å simulere bedriftsetableringen og driften først på papir, for på den måten å stå sterkere når man virkelig etablerer virksomheten. Forretningsplanen vil ofte gi svar på om produktet har livets rett. Dermed blir forretningsplanen et viktig hjelpemiddel for å få i gang en bedrift. Ved å lage en forretningsplan tvinges elevene, til å tenke gjennom den planlagte virksomhet. En person som har tenkt å etablere en virkelig bedrift er tvunget til å utarbeide en forretningsplan. Flere av foretakets interessenter, for eksempel banker, krever en forretningsplan for å satse på bedriften.</p>
<p><u>trekkje ut hovudlinene i resultat- og balanserekneskapet til bedrifter med manuelle og digitale verktøy</u></p>	<p>Her kan elevene analysere eget regnskap, samt analysere egen resultat- og balanseregnskap med fokus både på soliditet og kapitalbehov.</p>

På medier og kommunikasjon kan elevene drive reklamebyrå

Ungdomsbedriften har utviklet en nye bak for sløyng av fisk

På restaurant og matfag kan elevene drive catering

Elevene har utviklet en ny jekk til skutermekking

Ungdomsbedriften Murekompaniet murer alt kunden bestiller

På naturbruk kan man produsere og selge tyrikubber.

Design og håndverksfag

Læreplan i Design og håndverksfag

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Formål med felles programfag

Formålet med felles programfag er å gi elevene praktisk erfaring med produksjon og grunnleggende arbeid innen norske design- og håndverksyrker. I tråd med samfunnsendringene generelt endres behovet for håndverksprodukter og tjenester raskt i yrkene innen design og håndverk. Disse yrkene har derfor behov for håndverkere som er endringsdyktige og bevisste på design og kvalitet i håndverksprodukter og tjenester. Som grunnlag for å sikre en bærekraftig fag- og samfunnsutvikling skal opplæringen i felles programfag bidra til forståelse for ressursforvaltning og helse, miljø og sikkerhet i yrker innen design og håndverk. Opplæringen skal bidra til videreføring av håndverkstradisjoner og forståelse for håndverkets betydning i samfunnet.

Gjennom opplæringen i felles programfag skal elevene utvikle forståelse for estetiske problemstillinger knyttet til kulturer, urfolk, tradisjoner og trender i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Det skal gi elevene erfaring med entreprenørskap, utvikling og produksjon av håndverksprodukter på grunnleggende nivå. Opplæringen skal bidra til utvikling av håndverksmessige ferdigheter og grunnleggende yrkeskompetanse. Opplæringa skal styrke evnen til kritisk refleksjon, respekt for eget og andres fagarbeid og forståelse for yrkesetiske problemstillinger. Gjennom opplæringen skal elevene utvikle forståelse for forholdet mellom produksjon, marked og økonomi. Opplæringen skal bidra til at den enkelte skal utvikle tro på egne skapende krefter og evne til å se og bruke lokale, nasjonale og internasjonale ressurser.

Felles programfag skal fungere som en relevant første del av fagutdanningen. Opplæringen skal rettes mot aktuell og framtidig yrkesutøvelse og fokusere på det grunnleggende i yrkene, som spenner fra industri til kunsthåndverk og helse. Gjennom egne og medelevers ulike arbeider skal elevene utvikle forståelse for produksjonsprosesser i design- og håndverksyrker og videre utdanningsmuligheter. Opplæringen skal legge vekt på praktisk og skapende arbeid med relevante materialer, redskaper og teknikker. Det skal legges til rette for samarbeid med kunder, brukere og andre medarbeidere. Gjennom opplæringen skal det skapes kultur for innovasjon og nyskaping for å fremme entreprenørskap i yrkesfagene innen utdanningsprogrammet.

Produksjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne utvikle ideer til produkter og tjenester som grunnlag for egen produksjon og entreprenørskap i tråd med yrkesmessige behov visualisere egne ideer overfor kunder, brukere og andre medarbeidere

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom opplæringen skal det skapes kultur for innovasjon og nyskaping for å fremme entreprenørskap i yrkesfagene innen design og håndverksfaget. Her åpnes det for at elevene skal arbeid med både kreativitet, innovasjoner og entreprenørskap. Dette medfører at elevene skal jobbe fra en nyskaping innen design og håndverksfaget, som skal settes ut på et marked, noe ordlyden i entreprenørskapsbegrepet tilsier.

Gjennom faget får elevene et naturlig fokus på idemyldring, innovasjon og produktutvikling. Elevene vil arbeide seg gjennom alle fasene i en produktutvikling, noe som tilsier en vektlegging av planleggingsfasen i ungdomsbedriftskonseptet. Imidlertid er formålet at arbeidet gjøres i samarbeid med kunder, brukere og andre medarbeidere. Tydeligere innspill på en bedriftsetablering kan neppe gjøres. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anledning til å utvikle et eget produkt eller produktsortiment der de dekker et behov for en kundegruppe.

Learning by doing er ungdomsbedriftens kjennetegn. Alle planer og ideer til det endelige produkt skal gjennomføres i form av prototype og kanskje endelig produksjon. Målene innen design og håndverk legger godt til rette for at ungdomsbedriftens produkt skal formgis slik at det dekker kundens behov for problemløsning i hverdagen og krav til estetikk. Enkle forbrukertester vil avdekke kundens behov og gi grunnlag for en kontinuerlig forbedring av produktet før det endelige salget. Produksjon av egne klær og kunsthåndverk er gode eksempler på produkter. Kunst og arkitektur kan også med fordel danne grunnlag for elevenes refleksjoner til eget produkt. Elevene kan formgi ulike forretningsideer. Man vil også arbeide med visuell kommunikasjon og ungdomsbedriftens grafiske profil gjennom sjangrene logo, webside, reklamefilm, plakater, brosjyrer og utstillingsmontre.

Programfaget skal favne om et mylder av retninger som aktivitør, frisør, interiør og utstilling, design og tekstil, formgivning, møbelsnekker, blomsterdekoratør. Alle disse retningene kan naturlig nok knyttes mot en ungdomsbedrift.

Ungdomsbedriften skal lage en prototype. For en ungdomsbedrift er det viktig at elevene kommer fram til en forretningsidé som de kan samles om. I dette arbeidet bør man arbeide systematisk og være åpne for å tenke nytt. Produktutviklingen kan skje ved en systematisk fremgangsmåte. I kreativitetsfasen er det gjennom kvantiteten at kvaliteten ligger, og elevene må derfor komme opp med mange ideer for så å sile

ut dårlige og uløselige ideer, for til slutt å sitte igjen med en vellykket idé. Det er kun et fåtall av alle foreslåtte ideer se dagens lys. Det er derfor helt avgjørende at bedriften makter å få fram mange ideer. Hvis dette ikke skjer, blir resultatet lett at for få ideer, fører til en stor del av dem presses igjennom uten at forutsetningene er tilstede.

Før elevene bestemmer seg for å realisere ideen sin, må de undersøke om produktet lar seg gjennomføres. Finnes det for eksempel tekniske løsninger for å realisere ideen, og kan de få laget en prototype av varen. Videre må de se nærmere på om markedet ønsker varen eller tjenesten, gjennom at de foretar en markedsvurdering.

Elevene skal lage en prototype og planlegg produksjonsprosessen. Prototypen er en modell eller en slags prøve på hvordan det ferdige produktet skal se ut. Her må elevene diskutere prototypen. Har den de egenskaper og kvaliteter som man ønsker den skal ha? Fungerer den slik den skal? Går det an å forbedre den? Er den pen å se på?

Produksjon handler om yrkesrelevante og helhetlige produksjonsprosesser i utvikling av enkle håndverksprodukter og tjenester. En produksjonsprosess omfatter valg og konkretisering av arbeidet som skal utføres, planlegging, produksjon, vurdering og læring av arbeid med design og håndverk på grunnleggende nivå.

Planlegging av produksjonsprosessen innebærer å skaffe seg rede på:

- Hvilke arbeidsoperasjoner som inngår i produksjonen.
- Hvor lang tid hver arbeidsoperasjon tar.
- Hvordan hver arbeidsoperasjon skal utføres (arbeidsbeskrivelse).
- I hvilken rekkefølge arbeidsoperasjonen skal utføres.
- Hvor produksjonen skal foregå (i klasserommet, annet sted på skolen, hjemme, i leide lokaler).
- Hvor mange som kan delta i produksjonen.
- Hvor mange produkter som skal lages om gangen (for mange: vanskelig å få solgt, mye penger blir bundet i råvarer og produkter, for få: dyrt å starte opp produksjonen på nytt, risikerer å miste salg).

Ungdomsbedriften kan produsere og selge sitt eget håndverksprodukt, slik som smykker, treprodukter, søm eller gaveartikler. Design og håndverksfag favner over et mylder av forretningsområder, og her er det kun fantasien som setter grenser for hvilket forretningsområde elevene vil velge. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har produsert og solgt håndlagde, kvalitetssikre, tradisjonsrike og originale julenisser til dekorasjon ute og inne. Dette har vært tradisjonelle klesdrakter til bruk i historiske spill og dramaforestillinger - og klær med ny og kreativ design. Ungdomsbedrifter har også arbeidet med mer innovative og nyskapende ideer som for eksempel å formgi og produsere puter og matter med geometriske former til pedagogisk bruk for barn i alderen 4-7 år. Ungdomsbedriften ToothBrush har

	<p>utviklet og patentert en tannbørste med tannkremdispenser. For ungdomsbedriftene finnes det et mylder av forretningsideer man kan formgi. Her er det kun fantasien som setter grenser.</p>
<p><u>konkretisere og begrunne egen idé, egen arbeidsprosess og eget produkt i forhold til etiske og estetiske normer, bestillinger og økonomiske, materielle og tidsmessige rammer for arbeidet</u></p>	<p>Elevene får anledning til å kombinere form, funksjon og teknologi i utvikling av design og håndverksprodukter. Gjennom ungdomsbedriften får elevene dermed en veksling mellom teori og praksis slik at de utvikler ferdigheter i kommunikasjon, design og produksjon. Elevene får arbeidet med yrkesrelaterte spørsmål knyttet til det teknologikyndige innenfor design og håndverksfag. Elevene får, som formålet legger opp til, arbeidet med den kreative, skapende og reflekterende delen av mennesketypen.</p> <p>Visualisere ideer om form, struktur, størrelse overfor kunden. Tegne eller skisse ideen om til arbeidstegninger av hele produktet eller en liten detalj. Her får elevene anvende sine kunnskaper fra den grunnleggende tegneundervisningen. Gjennom arbeidet i ungdomsbedriften vil elevene jobbe med følgende problemstillinger:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Egner produktet seg til å settes i produksjon? • Er kvaliteten god nok? • Er det brukt riktig materiale og kvalitet i forhold til tema? • Er produktet økonomisk holdbart å sette i produksjon? • Er det marked for produktet? • Hva med trender og moter? • Hva sier markedsundersøkelsen? <p>Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å presentere for andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt. Dette tilsier at vi bør tilstrebe flere fremføringer og mer muntlig aktivitet i prosjektundervisningen som det ungdomsbedrifter er.</p> <p>Motivasjonen er først og fremst å kunne formidle kunnskap og forståelse til disse elevene om hvordan de kan ta "skjeen i egne" hender i stedet for å bekymre seg om manglende jobb- og lærlingemuligheter.</p>
<p><u>bruke relevante faguttrykk i samtale og drøfting med kunder, brukere og kolleger</u></p>	<p>Gjennom en interaksjon mellom kunder, brukere og kolleger skal elevene anvende sin tilegnede kunnskaper. Dette er direkte anvendelse av kunnskap noe som i følge læringspyramiden gir elevene den beste læringseffekten. Her må man variere faguttrykk gjennom å tilpasse samtalen til de som er i samme bransje og til kunder som ikke kjenner til fagterminologien. Ungdomsbedriften vil gjennomføre slike samtaler og drøftinger både i samarbeid med salgssamtaler med kunder, messedeltagelse og presentasjoner av bedriften.</p>
<p><u>begrunne valg av produkt og arbeidsprosess i forhold til ulike interesser og samfunnets behov for produkter og tjenester</u></p>	<p>Utvikling av varer og tjenester skal bygge på kundens behov. Produktet skal løse et problem. Design og håndverk handler om idé, form, uttrykk og funksjon knyttet til kommunikasjon gjennom produkter knyttet til for eksempel interiør, utstilling, aktivtør, tekstil, formgivning, møbelsnekker og blomsterdekoratør. Programfaget dreier seg om øving av kreative ferdigheter og utforming av håndverksprodukter. Bruk av ulike designmessige virkemidler i</p>

	<p>håndverksproduksjoner inngår i programfaget. Kunden og samfunnets behov bør kartlegges.</p> <p>UE har utviklet et opplegg for å arbeide med ideskaping og ideutvikling der man arbeider seg gjennom den kreative prosessen fra drømmerom, kritikerrom til realisererom. Elevene vil kunne utvikle sine kreative evner ved å framstille og vurdere egne produkter, og de vil også kunne bruke erfaringer og kunnskaper tverrfaglig. Samtidig vil elevene kunne bli i stand til å planlegge og gjennomføre en prosess fra idé til produkt alene eller sammen med andre. Elevene skal kunne arbeide kreativt med idesanking og bruke idemyldring som metode. Undervisningsopplegget for kreativitet og innovative ideer har ulike kreativitetsøvelser som for eksempel slumpord.</p>
<p>gjenkjenne og <u>lage enkle håndverksprodukter og tjenester relatert til ulike kulturer, håndverkshistorie og trender</u></p>	<p>Ungdomsbedriften kan lage enkle håndverksprodukter og tjenester. Dette setter ramme for ungdomsbedriftens valg av forretningsområde. Imidlertid skal programfaget favne om et mylder av retninger som aktivtør, frisør, interiør og utstilling, design og tekstil, formgivning, møbelsnekker, blomsterdekoratør. Å knytte disse retningene opp mot en ungdomsbedrift kan også gjøres i samarbeid med lokalt næringsliv.</p>
<p>velge og <u>bruke verktøy, materialer og teknikker</u> på en hensiktsmessig og forsvarlig måte</p>	<p>Ungdomsbedrift er learning by doing der elevene skal velge og bruke verktøy, materialer og teknikker knyttet til bedriftens vare og tjenester.</p>
<p><u>utføre grunnleggende håndverksarbeid ut fra egen arbeidsplan, i tråd med relevante kvalitetskriterier og gjeldende forskrifter om helse, miljø og sikkerhet</u></p>	<p>Helse, miljø og sikkerhet knyttet til det fysiske og psykososiale arbeidsmiljøet inngår. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. Se www.umentor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift. Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø.</p>
<p><u>bruke farger og formelementer i praktisk arbeid for å skape bestemte uttrykk i produkter</u></p>	<p>Produksjonsfaget inkluderer forholdet mellom form, farge, materialer, redskaper, teknikker og funksjon, med tanke på marked og kunders bruk og opplevelse av håndverksprodukter.</p>
<p><u>lage og bruke arbeidstegninger og annen relevant dokumentasjon i arbeid med produktutvikling og produksjon</u></p>	<p>Et naturlig punkt knyttet til produktutvikling i ungdomsbedriften. Elevene skal gjennom kreativitetsprosessen komme fram til en produktidé, og den bør selvsagt visualiseres gjennom arbeidstegninger og annen relevant dokumentasjon.</p>
<p>bruke og ta vare på materialer på en økonomisk måte og i tråd med retningslinjer for <u>helse, miljø og sikkerhet</u></p>	<p>Jfr. IA-ungdomsbedrift.</p>
<p>holde orden på arbeidsplassen og utføre daglig vedlikehold av utstyr, verktøy og maskiner</p>	
<p>vurdere eget arbeid som ledd i å kvalitetssikre og videreutvikle arbeidsprosesser og produkter</p>	
<p>eksperimentere målrettet med teknikker, form, farge, materialer og redskaper</p>	
<p><u>beregne materialer for bruk til egne produkter og tjenester</u></p>	<p>En naturlig del av ungdomsbedriftskonseptet er at elevene må beregne materialforbruk slik at kostnader kan trekkes med i priskalkylen. Her opplever elevene at det betyr noe for den økonomiske driften av</p>

	bedriften at man sparer på materiellforbruket.
<u>bruke digitale verktøy i praktisk arbeid med håndverksprodukter og tjenester</u>	Opplæringen innbefatter bruk av digitalt verktøy i arbeid med håndverksprodukter og tjenester. Kreativitet er sentralt i utforming av design og valg av arbeidsmåter. Arbeidet med dette målet avhenger også i hvor stor teknisk grad produktet til ungdomsbedriften er. Innen teknologi og design vil simulering og prototyping med for eksempel 3D-programvaren SolideWorks inneholde en rekke matematiske utfordringer. Her kan elevene gjøre modellbygging og vurdere modellen gjennom å variere parametre til en gjenstand og vurdere hva det har å si for utseendet på gjenstanden.
Kvalitet og dokumentasjon <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne dokumentere og kvalitetssikre egen produksjon og kompetanse på en hensiktsmessig måte</i>	Kvalitet og dokumentasjon omfatter kvalitetssikring og hensiktsmessig dokumentasjon av idéutvikling og valg av produkt eller tjeneste. Gjennom arbeidet sitt med ungdomsbedriften vil elevene kvalitetssikre og dokumentere planlegging, produksjon og vurdering av eget arbeid. Her vil det være naturlig at kvalitetssikringen omfatter vurdering og læring av eget og andres arbeid.
<u>bruke digitale verktøy i kvalitetsarbeid og presentasjons- og dokumentasjonsarbeid i tråd med yrkesmessige behov</u>	Gjennom arbeidet med ungdomsbedriften bør elevenes dokumentasjon omfatte hensiktsmessig visuell og verbal presentasjon av arbeidsprosesser, produkter og tjenester. Presentasjon og dokumentasjon av egen kompetanse inngår som en naturlig del av drift av en bedrift og innebærer bruk av digitale verktøy. Ungdomsbedriften skal markedsføre sine varer og tjenester. Her er grafikk og design viktige momenter i ungdomsbedriftens profilering og markedsføring. Hvilke tekstjangere elevene velger å utforme i sin markedsføring vil variere, men alle vil tydeliggjøre sammenhengen mellom innhold, form og formål. Med et utvidet sjanger og tekstbegrep vil elevene arbeide med nye tekstjangere som for eksempel nettsider, brosjyrer, plakater og reklamefilm. Elevene skal skrive manus, lage powerpoint, legge til musikk eller film for scenepresentasjon til fylkesmesser, samt øve og gjennomføre scenepresentasjoner. Videre skal elevene presentere bedriften og må således ta i bruk auditative uttrykksformer. I en reklamefilm vil formålet være tydeliggjort gjennom for eksempel økt salg, og bruk av virkemidler og budskap vil være spisset overfor målgruppen. Det er således en rekke digitale verktøy som blir benyttet i profilering og dokumentasjon av arbeidet. Videre vil ungdomsbedriften bruke for eksempel fronter til å lagre fildokumenter som teamet skal arbeide med gjennom skoleåret. Slik vil man utvikle en digital bedriftsperm i ungdomsbedriften, og informasjonsflyt i bedriften blir god. Orden er viktig for en administrasjonssjef som har et særskilt ansvar i arkivering og dokumentasjon.
<u>reflektere over og vurdere eget og andres arbeider som grunnlag for å tolke trender og finne fram til egne utviklingsbehov</u>	Innovasjon, entreprenørskap og samarbeid er sentrale elementer i faget. Dette medfører at ungdomsbedriften skal arbeide med hvilken eller hvilke målgrupper bedriftens produkter har. Se på produktenes egenskaper og spør: Hvem er eller bør være interessert i å kjøpe det vi tilbyr? Hva er felles for de som er eller bør være interessert? Her er en naturlig del av oppstarts- og planleggingsfasen til ungdomsbedriften der de kartlegger kundenes behov

	<p>og trender.</p> <p>Markedet forandres hele tiden. De kan være helt nye, vokse, stå forholdsvis stille eller krympe. Et marked kan også forsvinne på et øyeblikk, f.eks. p.g.a. en ny lov eller p.g.a. lavkonjunktur. Et krympende marked er vanskelig å komme seg inn på, konkurransen vil være hard. Det er lettere å komme seg inn på et voksende marked. Der er det bedre plass for nye. Ungdomsbedriften bør prøve å bedømme om markedet er voksende (produktet er relativt nytt, men foreløpig ikke så kjent) eller krympende (produktet er en sesong- eller motevare som er "på vei ut", eller produktet er preget av svært rask teknisk utvikling og det skjer en rask utrangering av "gamle modeller").</p> <p>Ungdomsbedriftens bør <u>prøve</u> å skaffe rede på hvor stort totalmarkedet er for ungdomsbedriftens produkt. Nesten alle ungdomsbedrifter arbeider med en begrenset del av markedet. Man pleier å si at en bedrift har så og så stor markedsandel. Egen markedsandel betyr eget salg i prosent av totalmarkedet. Man må prøve å anslå hvor mye ungdomsbedriften kommer til å selge på markedet. Selve arbeidet med å tolke trender kan også være et naturlig forretningsfelt for ungdomsbedriften. Trendanalytikere innen for eksempel klær og interiør er en bransje som det kan være naturlig å bygge inn i sitt nettverk. Ungdomsbedriften skal blant annet ha en mentor og arbeide bevisst med sitt nettverk. Her kan det være naturlig at man inngår samarbeid med bedrifter og organisasjoner som har kunnskap innen trender og utviklingsbehov.</p>
<p><u>gjennomføre enkle undersøkelser og vurderinger av behov for håndverksprodukter og tjenester i markedet</u></p>	<p>Har markedet behov for produktet? Når det er tid for å se om kundene virkelig er interesserte i produktet skal elevene gjennomføre en markedsundersøkelse. De mest sentrale spørsmålene i en markedsundersøkelse pleier å være:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan vil kundene at produktet skal være? • Hvordan og av hvem kjøper kundene produktet i dag? • Hva er kundene villige til å betale for produktet? • Hvilke betalingsvilkår og hvilken service ønsker kundene? <p>Her er det naturlig å ha en samarbeid med matematikkløstet.</p>
<p><u>presentere, begrunne og argumentere for egne produkter, tjenester og produksjonsprosesser med tanke på markedsføring og salg</u></p>	<p>Kvalitet og dokumentasjon handler om forholdet mellom egen produksjon, marked og økonomi i et lokalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv.</p> <p>Markedsføringen av ungdomsbedriften og dens produkter er en av de viktigste, men kanskje også en av de vanskeligste arbeidsoppgavene i bedriften. Ingen produkter er så gode at de selger seg selv. Og spesielt vanskelig er det for en ny bedrift å komme seg inn på et marked, for på markedet er det erfarne konkurrenter. Skal ungdomsbedriften greie seg, må den fortelle kundene at den finnes og hva den er flink til. Gjennom ungdomsbedriften får elevene trening i å bruke de markedsføringstiltak ungdomsbedriften har til rådighet. Elevene vil gjennomføre tiltak inn de fire hovedområder: produkt, pris, plass (distribusjon eller på hvilken måte produktet kan nå kunden) og påvirkning. Mange ungdomsbedrifter har en bevissthet i grafisk profilering og kommunikasjon. De</p>

	<p>lager ofte en logo, en grafisk profil, faktura og brevark, nettside, reklamefilm, brosjyre og annet skriftlig promoteringsmaterieill.</p> <p>Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet. Elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt representanter fra andre fagområder og brukere, noe som henspeiler på endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgssamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere.</p> <p>Gjennom ungdomsbedriften kan elevene delta på en rekke messer. Forberedelse til messedeltagelse og planlegging og gjennomføring av standbygging er en fin måte å presentere sine produkter. Utstillingen er det sentrale under messer, og standen må derfor være utformet slik at den hjelper elevene til å nå målet. Utstillingen må ha riktig størrelse, slik at personalet og kundene får plass, og er riktig utformet slik at den sender ut de signaler man vil. Her får med andre ord elevene anvendt en rekke fagfelt innen programfaget.</p>
<p><u>beregne pris på materialer, produkter og tjenester</u></p>	<p>Det vil alltid være et stort pluss for arbeidsgiver at de ansatte har klar forståelse for kostnader og lønnsomhet. Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne synliggjøres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt. Starter elevene om noen år egen virksomhet viser statistikken oss at tidligere ungdomsbedriftselever i mindre grad har likvide problemer de to første årene enn øvrige etablerere uten denne bakgrunnen. Vi kan på dette grunnlaget si at ungdomsbedriftskonseptet ivaretar en helt nødvendig kunnskapstilegnelse som elevene ellers ikke ville fått.</p> <p>Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne visualiseres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt (vare eller tjeneste). Ungdomsbedrifter skal føre et forenklet regnskap, men etter samme prinsipper som gjelder for virkelige bedrifter. En ungdomsbedrift kan klare seg med en enkel kassadagbok hvor elevene også fører det endelige oppgjøret. Posteringene føres etter hverandre, slik som de kommer inn i kassadagboken. Bilagene nummereres på samme måte og settes inn i egen bilagsbok eller mappe. Regnskapet føres på data.</p>
<p>beskrive kultur- og håndverkshistorie, tradisjoner, organisering og særpreg i noen yrker innen design og håndverk</p>	<p>Dette læremålet må gjøres i samarbeid med mentorbedrift og ungdomsbedriftens arbeid med nettverk.</p>

Elektrofag

Læreplan i elektrofag

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Formål

Dagens samfunn er avhengig av en rekke elektriske systemer som må fungere. Systemer som leverer elektrisk energi, og systemer for styring og kommunikasjon brukes både i hjem og på arbeid. Uten elektriske og automatiserte systemer ville det vært vanskelig å oppnå ønsket kvalitet og pålitelighet på viktige områder, som olje- og industriproduksjon, luft- og jernbanetransport og helsestell. Disse kravene vil det være vanskelig å oppfylle uten kvalifiserte fagfolk til å installere og vedlikeholde systemene.

Den teknologiske utviklingen i elektrofagene krever systemforståelse og evne til omstilling. Opplæringen i elektrofag skal utvikle den enkeltes evne til å se sammenheng fra idé til produkt og fremme helhetstenkning, analyse og system- og sikkerhetsforståelse. Opplæringen skal også fremme entreprenørskap og nyskapning, og bevisstgjøre om hvordan økologiske sammenhenger knyttet til elektriske systemer kan bidra til å sikre miljøet.

Opplæringen i Vg1 elektrofag skal legge vekt på oppleving, refleksjon, innsikt og bevisste valg knyttet til de elektriske systemene. Sikkerhetsforståelse og grunnleggende forståelse for regelverk skal være sentrale elementer i opplæringen. Opplæringen skal fremme selvstendighet og samarbeid med andre i og utenfor eget fagområde. Videre skal serviceinnstilling og evne til å kommunisere med brukere, supportpersonell og kolleger ivaretas. Nøyaktighet, kreativitet og løsningsorientering i utførelsen av arbeidet skal også være sentrale faktorer.

Opparbeidelse av grunnleggende planleggingskompetanse, systemforståelse og utvikling av læringsstrategier i virkelighetsnære, tverrfaglige læringsoppdrag skal danne grunnlag for videre fordypning og spesialisering på Vg2, og fungere som byggesteiner for en livslang læringsprosess.

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Opplæringen skal fremme entreprenørskap og nyskapning, og utvikle elevenes evne til å se sammenheng fra idé til produkt og fremme helhetstenkning, analyse og system- og sikkerhetsforståelse.

For en ungdomsbedrift er det viktig at elevene kommer fram til en forretningsidé som de kan samles om. I dette arbeidet bør man arbeide systematisk og være åpne for å tenke nytt, men forretningsideen skal selvsagt ha sin basis i elektrobransjen.

Produktutviklingen kan skje ved en systematisk fremgangsmåte. I kreativitetsfasen er det gjennom kvantiteten at kvaliteten ligger, og elevene må derfor komme opp med mange ideer for så å sile ut dårlige og uløselige ideer, for til slutt å sitte igjen med en vellykket idé. Det er kun et fåtall av alle foreslåtte ideer som ser dagens lys. Det er derfor helt avgjørende at bedriften makter å få fram mange ideer. Hvis dette ikke skjer, blir resultatet lett at for få ideer, fører til en stor del av dem presses igjennom uten at forutsetningene er tilstede.

Før elevene bestemmer seg for å realisere ideen sin, må de undersøke om produktet lar seg gjennomføres. Finnes det for eksempel tekniske løsninger for å realisere ideen, og kan de få laget en prototype av varen. Videre må de se nærmere på om markedet ønsker varen eller tjenesten, gjennom at de foretar en markedsvurdering. Elevene skal lage en prototype og planlegg produksjonsprosessen. Prototypen er en modell eller en slags prøve på hvordan det ferdige produktet skal se ut. Her må elevene diskutere prototypen. Har den de egenskaper og kvaliteter som man ønsker den skal ha? Fungerer den slik den skal? Går det an å forbedre den? Er den pen å se på?

Produksjon handler om yrkesrelevante og helhetlige produksjonsprosesser i utvikling av enkle håndverksprodukter og tjenester. En produksjonsprosess omfatter valg og konkretisering av arbeidet som skal utføres, planlegging, produksjon, vurdering og læring av arbeid med service og håndverk på grunnleggende nivå. Planlegging av produksjonsprosessen innebærer å skaffe seg rede på:

- Hvilke arbeidsoperasjoner som inngår i produksjonen.
- Hvor lang tid hver arbeidsoperasjon tar.
- Hvordan hver arbeidsoperasjon skal utføres.
- I hvilken rekkefølge arbeidsoperasjonen skal utføres.
- Hvor produksjonen skal foregå (i klasserommet, annet sted på skolen, hjemme, i leide lokaler).
- Hvor mange som kan delta i produksjonen.
- Hvor mange produkter som skal lages om gangen (for mange: vanskelig å få solgt, mye penger blir bundet i råvarer og produkter, for få: dyrt å starte opp produksjonen på nytt, risikerer å miste salg).

	<p>Læreplanen legger vekt på praktiske anvendelser. Under et tiltak for å rekruttere elektroingeniører, et tiltak som flagges under navnet "Y-veien", har man sett fordelene med å kombinere praksis og teori. Søkere med yrkesfaglig studieretning elektro kan søke seg direkte til 3-årig ingeniørutdanning ved HiT; søkere som tidligere har måtte gå veien om forkurs eller fagskole. Resultatene står i sterk kontrast til myten om umotiverte yrkesskoleelever: Studentene med fagbrev oppnår både bedre karakterer enn studentene som har kvalifisert seg direkte til studiene, og de er mer attraktive for næringslivet. Mye av svaret på hvorfor studenter med fagbrev er mer attraktive for næringslivet, ligger i praksis og teori - begge er viktige og uerstøttelige ingredienser i teknologikompetanse. Kompetanse uten forankring i praksis er kanskje like uinteressant for næringslivet som en Subaru uten firehjulstrekk for Petter Solberg. Derfor skal vi arbeide målbevisst for å øke praksisinnholdet i utdanningen.</p> <p>Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å holde foredrag for andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt. Dette tilsier at vi bør tilstrebe flere fremføringer og mer muntlig aktivitet i prosjektundervisningen som det ungdomsbedrifter er. Mer konkret sier læreplanens at eleven skal gis grunnleggende ferdigheter i elektrofag med særlig tanke på deres behov i dagligliv, samfunnsliv og yrkesliv. Opplæringen skal være virkelighetsnært, noe som igjen forsterker muligheten til å etablere egen bedrift og møte kunder.</p>
<p>Data- og elektronikkssystemer <u>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne planlegge, montere, sette i drift og dokumentere enkle systemer for adgangskontroll og alarmanlegg beregnet for montasje i bolig</u></p>	<p>Data- og elektronikkssystemer omfatter enkle systemer for adgangskontroll, alarm, kommunikasjon, databehandling, lyd og bilde. Elevene kan etablere en ungdomsbedrift med forretningsidè installasjon av elektriske lavspenningsanlegg (kommunikasjon, signal og alarmanlegg), samt reparering av elektrisk utstyr.</p>
<p><u>planlegge, montere, sette i drift og dokumentere mindre systemer for tele- og datakommunikasjon</u></p>	<p>Dette målet og kommende mål gir et bilde av hvilket forretningsområde elevene vil etablere ungdomsbedriften sin innenfor. Det er en selvfølge at ungdomsbedriften vil være faglig forankret innen elektrofag. Ungdomsbedriften kan arbeide innen tele- og datakommunikasjon, og drive service innen fagområdet. Utgangspunktet for ungdomsbedriften kan være å gi et tilbud for eldre og nybegynnere innen bruk av data og mobiltelefon. Elevene kan også tilbud tjeneste til dem som trenger hjelp til installasjon av data til hjemme bruk, samt installasjon av hjemmenettverk og ADSL. Ungdomsbedriften kan holde kurs i hvordan ta vare på og oppgradere/bygge datamaskiner. De kan også utføre nettvektjenester til bedrifter og private.</p>
<p><u>planlegge, montere, sette i drift og dokumentere systemer for databehandling, basert på personlig datamaskin og periferiutstyr</u></p>	<p>Ungdomsbedriften kan etablere og ta oppdrag innen pc-service. Elevene kan etablere en bedrift med forretningsidè å installere og drive service innen data og elektronikk, samt enkel produksjon. Elevene kan drive service av pc og annet elektrisk utstyr, der de også driver kursing innen data og databruk. Bedrifter kan også selge pc-kabinett med "custom-styling".</p>
<p><u>planlegge, montere, sette i drift og dokumentere systemer for privat mottak av lyd- og bildekringkasting og systemer for presentasjon av digitalt lagret lyd- og bildeinformasjon med kapasitet for flerkanal lyd</u></p>	<p>Dette kan være utgangspunkt for hvilket forretningsområde elevene skal etablere ungdomsbedriften sin innen.</p>

<u>gi brukerveiledning på systemene</u>	Gjennom en interaksjon mellom kunder, brukere og kolleger skal elevene anvende sin tilegnede kunnskaper. Dette er direkte anvendelse av kunnskap noe som i følge læringspyramiden gir elevene den beste læringseffekten. Her må man variere faguttrykk gjennom å tilpasse samtalen til de som er i samme bransje og til kunder som ikke kjenner til fagterminologien. Ungdomsbedriften vil gjennomføre slike samtaler og drøftinger både i samarbeid med salgssamtaler med kunder, messedeltagelse og presentasjoner av bedriften.
<u>måle elektriske størrelser på systemene og vurdere måleresultatene</u>	Dette kan gi ramme for hvilket forretningsområde.
<u>feilsøke på systemnivå og bruke digitalt verktøy for support</u>	Dette kan gi ramme for hvilket forretningsområde.
<u>sluttkontrollere og funksjonsteste systemene</u>	Dette kan gi ramme for hvilket forretningsområde.
<u>bruke faglig presist språk om systemene, tilpasset brukere, supportpersonell, kolleger og representanter fra andre fagområder</u>	Integrert i programfaget er kommunikasjon der elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt representanter fra andre fagområder og brukere, noe som henspeiler på endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgssamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere. Et naturlig valg for elevene vil være å sette fokus på innovasjoner og nye trender med basis i kundenes behov. Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskapsbriller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet.
<u>utføre arbeidet på systemene fagmessig, nøyaktig og i overensstemmelse med standarder og produsentens tekniske dokumentasjon</u>	
<u>arbeide i overensstemmelse med rutiner for kvalitetssikring og internkontroll, med hovedvekt på avvikshåndtering og helse, miljø og sikkerhet</u>	Integrert i programfaget er helse, miljø og sikkerhet og bruk av standarder og digitale verktøy. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. Se uementor.no for mer informasjon. Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Elevene vil i fellesskap sette sine egne mål for fysisk og psykisk arbeidsmiljø og arbeide med å nå de fastsatte målene. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.
<u>vurdere og prøve ut ideer til produkter</u>	Tydeligere enn dette kan entreprenørskapsmuligheten neppe sies. Elevene skal vurdere og prøve ut

	ideer til produkter, noe nettopp bør være utgangspunktet for en ungdomsbedrift med utgangspunkt i å nå målene i læreplanen for elektrofag. Elevene kan også drive med nyskaping og produsere og selge elektronikk til postkassen, som gir beskjed når du har fått post. Ungdomsbedriften kan også utvikle nye produkter innenfor egen fritidsinteresser, slik som for eksempel ungdomsbedriften MicroCom som har utviklet en fiskekrok som lyser opp når den puttes i vann. Så snart fiskekroken trekkes opp av vannet slutter den å lyse. På den måten har elevene utviklet et innovativt produkt samtidig som de har brukt sine fagkunnskaper.
Elenergisystemer <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne</i>	
<u>planlegge, montere, sette i drift og dokumentere enkle systemer for uttak av elektrisk energi, lysstyringer, varmestyring og -regulering beregnet for montasje i bolig</u>	Programfaget elenergisystemer omfatter enkle systemer for lys, varme, produksjon og distribusjon av elektrisk energi. Dette setter rammer for hvilken forretningsidé elevene vil velge.
måle elektriske størrelser på systemene og vurdere måleresultatene	
feilsøke på systemnivå	
risikovurdere og sluttkontrollere arbeidet som utføres på systemene	
beskrive <u>systemer for produksjon og distribusjon av elektrisk energi og systemer for energiøkonomisering</u> , og redegjøre for dem i et teknisk, økonomisk og miljømessig perspektiv med utgangspunkt i lokale forhold	Dette kan være ramme for forretningsidé.
beskrive prinsippet for fordelingsanlegg og jordingssystem i en bolig	
<u>bruke faglig presist språk om systemene, tilpasset brukere, supportpersonell, kolleger og representanter fra andre fagområder</u>	Gjennom salgssamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere.
utføre arbeidet på systemene fagmessig, nøyaktig og i overensstemmelse med gjeldende lover og forskrifter, normer og produsentens tekniske dokumentasjon	
arbeide i overensstemmelse med rutiner for <u>kvalitetssikring og internkontroll, med hovedvekt på avvikshåndtering og helse, miljø og sikkerhet</u>	Integrert i programfaget er kommunikasjon, regelverk, HMS og bruk av digitale verktøy. Se moment over om IA-sertifisering og ungdomsbedrift der elevene skal arbeide med HMS-spørsmål.
utføre førstehjelp ved skader knyttet til elektrisitet	
Automatiseringssystemer <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne</i>	
<u>planlegge, montere, sette i drift og dokumentere systemer for motorstyring med valgbar dreieretning og turtall av trefase asynkron kortslutningsmotor</u>	Programfaget automatiseringssystemer omfatter enkle systemer for motorstyringer, reléstyringer, programmerbare logiske styringer og regulering. Dette setter rammen for hvilke forretningsideer elevene vil velge.
<u>planlegge, montere, sette i drift og dokumentere systemer for alarmhåndtering, forrigling og tidsstyring, basert på relé og programmerbare logiske styringer, og bruke digitalt verktøy ved programmering og konfigurering</u>	Dette kan være utgangspunkt for hvilket forretningsområde elevene skal etablere ungdomsbedriften sin innen. Learning by doing er ungdomsbedriftens kjennetegn. Alle planer og ideer til det endelige produkt (vare eller tjeneste) skal gjennomføres i form av produktutvikling og service og kanskje endelig

	<p>produksjon. Målene innen elektrofag legger godt til rette for at ungdomsbedriftens produkt skal formgis slik at det dekker kundens behov for problemløsning i hverdagen og krav til kvalitet og sikkerhet. Enkle forbrukertester vil avdekke kundens behov og gi grunnlag for en kontinuerlig forbedring av produktet før det endelige salget. Produksjon av egne elektronikkprodukt er gode eksempler på produkt-ideer. Mange leverer elektrotjenester og gir god service. Kursing og opplæring innen fagområdene kan også med fordel danne grunnlag for elevenes refleksjoner til eget produkt. Programfaget skal favne om et mylder av retninger. Å knytte disse retningene opp mot en ungdomsbedrift kan også gjøres i samarbeid med prosjekt til fordypning.</p>
<p><u>planlegge, montere og sette i drift system for kontinuerlig regulering, basert på ferdig dokumentasjon</u></p>	<p>Dette kan være ramme for forretningsidé.</p>
<p><u>utføre sammenføyning og sponfraskillende arbeid ved montasje av utstyr i systemene, basert på materialenes egenskaper og utstyrets montasjebeskrivelse</u></p>	<p>Dette kan være ramme for forretningsidé.</p>
<p>måle elektriske størrelser på systemene og vurdere måleresultatene feilsøke på systemnivå</p>	
<p>risikovurdere og sluttkontrollere arbeidet som utføres på systemene</p>	
<p><u>bruke faglig presist språk om systemene, tilpasset brukere, supportpersonell, kolleger og representanter fra andre fagområder</u></p>	<p>Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet. Elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt representanter fra andre fagområder og brukere, noe som henspiller på endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgssamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere.</p>
<p>utføre arbeidet på systemene fagmessig, nøyaktig og i overensstemmelse med gjeldende lover og forskrifter, normer og produsentens tekniske dokumentasjon</p>	
<p><u>arbeide i overensstemmelse med rutiner for kvalitetssikring og internkontroll, med hovedvekt på avvikshåndtering og helse, miljø og sikkerhet</u></p>	<p>Integrert i programfaget er kommunikasjon, regelverk, helse, miljø og sikkerhet, mekanisk arbeid og bruk av digitale verktøy. Se moment over om IA-sertifisering og ungdomsbedrift der elevene skal arbeide med HMS-spørsmål.</p>

Medier og kommunikasjon

Læreplan i medier og kommunikasjon

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Formål

Medie- og kommunikasjonsvirksomheter har en viktig rolle som kilde til kunnskap, underholdning, opplevelse, markedsføring og handel. Stadige og raske endringer i samfunn og teknologi fører også til endringer i bruken av medier. Økt globalisering og sammensmelting av ulike medier fører til at nye yrker og medieprodukter oppstår, noe som stiller nye krav til kompetanse innenfor mediesektoren.

Opplæringen i felles programfag i medier og kommunikasjon skal bidra til forståelse av hvordan mediene preger menneskers samfunnsoppfatning, holdninger, tenkemåter og handlinger. Opplæringen skal bidra til at samfunnet får dekket behovet for teknologikyndige, kreative, skapende og reflekterende mennesker med kompetanse innenfor kommunikasjon, design og medieproduksjon. Opplæringen skal også ta hensyn til at teknologien videreutvikler tradisjonelle medier og skaper nye kanaler, produkter og tjenester, som i sin tur påvirker menneskers medievaner. Opplæringen i felles programfag skal bidra til å dekke samfunnets behov for endringsdyktige yrkesutøvere i medie- og kommunikasjonsvirksomheter.

Opplæringen i felles programfag skal utvikle den enkeltes evne til å bruke tekst, lyd og bilde og kombinasjoner av disse i medieproduksjoner. Opplæringen skal bidra til at elevene utvikler ferdigheter i kommunikasjon, design og produksjon. Opplæringen skal også bidra til økt kunnskap om ytringsfrihet og respekt for egne og andres kulturer og mediebruk. Forståelse for medienes makt i samfunnet skal også være et sentralt element.

Opplæringen skal være relevant for ulike medieyrker på et grunnleggende nivå. Den skal fremme evne til selvstendighet og samarbeid i tverrfaglig arbeid og gi grunnlag for og inspirere til entreprenørskap.

Opplæringen skal gi gode arbeidsvaner gjennom praktisk arbeid og helhetlige, tverrfaglige arbeidsoppgaver.

Mediekommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne gjøre rede for enkle kommunikasjonsmodeller formidle budskap tilpasset forskjellige målgrupper

gjøre rede for kjennetegn ved dramaturgi og ulike fortellerteknikker innenfor sentrale sjangere innen tekst-, bilde- og lydmediene eller en kombinasjon av dem

utøve enkel analyse og kildekritikk innen ulike sjangrer og formater i radio, bilde, avis, film, fjernsyn og multimedier

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Allerede i formålet nevnes det at utdanningen skal fremme evne til selvstendighet og samarbeid i tverrfaglig arbeid og gi grunnlag for og inspirere til entreprenørskap. Medieindustrien og medienæringen er sterkt økende i samfunnet. Gjennom å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode kan man trene på å bli en yrkesutøvere i medie- og kommunikasjonsvirksomheter før man blir en endringsdyktige aktør senere i livet. Elevene får anledning til å bruke tekst, lyd og bilde og kombinasjoner av disse i medieproduksjoner, og får dermed en veksling mellom teori og praksis slik at de utvikler ferdigheter i kommunikasjon, design og produksjon.

Gjennom ungdomsbedrift får elevene arbeidet med yrkesrelaterte spørsmål knyttet til det teknologikyndige innenfor kommunikasjon, design og medieproduksjon. Elevene får, som formålet legger opp til, arbeidet med den kreative, skapende og reflekterende delen av mennesketypen.

Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å presentere for andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt. Dette tilsier at vi bør tilstrebe flere fremføringer og mer praktiske aktivitet i prosjektundervisningen som det ungdomsbedrifter er.

Motivasjonen er først og fremst å kunne formidle kunnskap og forståelse til disse elevene om hvordan de kan ta "skjeen i egne" hender i stedet for å bekymre seg om manglende jobb- og lærlingemuligheter.

I formålet vektlegges det at man skal skape morgendagens kanaler og produkter, noe som absolutt kan være en innfallsvinkel for entreprenørielle tanker på dette utdanningsprogrammet. Det å være nyskapende i valg av forretningsområde vil være naturlig for ungdomsbedriften.

Mediekommunikasjon dreier seg om kommunikasjonsmetoder og fortellerteknikker som kan brukes i formidling av budskap i ulike medier mot forskjellige målgrupper. Læreplanen nevner at elevene skal arbeide med ulike former for kommunikasjon. Her ser vi først og fremst at fagområder som journalistikk, reklame og presentasjoner kan benyttes.

gjøre rede for hva som særpreger reklame, informasjon og journalistikk	
<u>bruke grunnleggende arbeidsmetoder innen reklame, informasjon og journalistikk</u>	Bransjene reklame, informasjon og journalistikk setter rammer for hvilken forretningsidé ungdomsbedriften skal arbeide innen. Det være seg arbeid innen sjangrene radio, bilde, avis, film, fjernsyn og multimedier. Innenfor disse kanalene kan elevene utvikle sin egne produkter eller forretningsideer. Det er selvsagt et vesentlig moment at elevene forsøker å få mest mulig praktisk erfaring med læremålene i programfaget, og dermed er det naturlig at produktområdet leggest til mediebransjen.
gjøre rede for medienes funksjon i samfunnet og deres rolle som maktfaktor	
drøfte hvordan mediene kan påvirke menneskers oppfatning av individ og samfunn og forholdet mellom majoritetsbefolkning og minoritetsgrupper	
beskrive hovedtrekkene i mediehistorien	
følge regelverk og etiske normer som regulerer medie- og kommunikasjonsvirksomhet, i arbeid med egne medieprodukter	
drøfte medienes produkter i lys av regelverk og etiske normer som regulerer medie- og kommunikasjonsvirksomhet	
Mediedesign og medieuttrykk <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne</i> <u>bruke aktuelle teknikker for idéskaping og idéutvikling innen tekst, lyd og bilde eller kombinasjoner av dem</u>	<p>Mediedesign og medieuttrykk handler om idé, form, uttrykk og funksjon knyttet til kommunikasjon gjennom tekst, lyd og bilde. Programfaget dreier seg om oppøving av kreative ferdigheter og utforming av medieprodukter. Bruk av ulike designmessige virkemidler i medieproduksjoner inngår i programfaget.</p> <p>UE har utviklet et opplegg for å arbeide med ideskaping og ideutvikling der man arbeider seg gjennom den kreative prosessen fra drømmerom, kritikerrom til realisererom. Elevene vil kunne utvikle sine kreative evner ved å framstille og vurdere egne produkter, og de vil også kunne bruke erfaringer og kunnskaper tverrfaglig. Samtidig vil elevene kunne bli i stand til å planlegge og gjennomføre en prosess fra idé til produkt alene eller sammen med andre. Elevene skal kunne arbeide kreativt med idesanking og bruke idemyldring som metode.</p>
<u>bruke skisseteknikker til å visualisere ideer</u>	<p>De ulike produktideene elevene kommer fram til under kreativitetsprosessen bør selvsagt visualiseres. Elevene får anledning til å kombinere form, funksjon og teknologi i utvikling av mediaprodukter. Gjennom ungdomsbedriften får elevene dermed en veksling mellom teori og praksis slik at de utvikler ferdigheter i kommunikasjon, teknikk og medieproduksjon. Elevene får arbeidet med yrkesrelaterte spørsmål knyttet til det teknologikyndige innenfor mediefag. Elevene får, som formålet legger opp til, arbeidet med den kreative, skapende og reflekterende delen av mennesketypen.</p> <p>Visualisere ideer om form, struktur, størrelse overfor kunden. Tegne eller skisse ideen om til</p>

	<p>arbeidstegninger av hele produktet eller en liten detalj. Her får elevene anvende sine kunnskaper fra den grunnleggende tegneundervisningen. Gjennom arbeidet i ungdomsbedriften vil elevene jobbe med følgende problemstillinger:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Egner produktet seg til å settes i produksjon? • Er kvaliteten god nok? • Er det brukt riktig materiale og kvalitet i forhold til tema? • Er produktet økonomisk holdbart å sette i produksjon? • Er det marked for produktet? • Hva med trender og moter? • Hva sier markedet?
<u>drøfte sammenhengen mellom innhold, struktur og kommunikasjon i egne og andres medieprodukter</u>	Vi trenger ikke å være spesielt fanatisk for å se alle de entreprenørielle mulighetene som åpner seg her. Eksemplene kan strekke seg fra portrett fotografi til hjemmesideproduksjon eller lydopptak for lokale rockeband. Elevene kan gjennom ungdomsbedrift gjennomføre ett eller flere fordypningsarbeid innen tekst, lyd og bilde eller en kombinasjon av disse etter eget valg. Arbeidet munner ut fra ett eller flere egne medieprodukter.
<u>formidle et budskap</u> ved bruk av balanse, bevegelse, kontrast, rytme og framheving	Ungdomsbedriften kan for eksempel etablere en Talefabrikk, som selger taler og fremføringer både gjennom lyd, tekst og bilde til en rekke arrangementer.
bruke dramaturgi og fortellerteknikker i <u>egne medieproduksjoner</u>	Ungdomsbedriften kan produsere egne og andres episke fortellinger for eksempel på lydbøker.
velge <u>typografi</u> som passer til budskap, uttrykk og layout, og bruke typografiske prinsipper for å oppnå god lesbarhet i ulike medier	Ungdomsbedriften kan produsere brosjyrer, nettsider og annet reklamemateriell for andre ungdomsgrupper eller andre målgrupper. Å etablere et design- og reklamebyrå vil gi elevene god erfaring innen en rekke sjangere og mediekanaler.
beskrive og bruke form- og fargekontraster	
velge <u>lyd</u> i forhold til budskapet	Ungdomsbedriften kan for eksempel gjøre opptak av lokale rockeband og produsere og arrangere plateutgivelsen. Det er selvsagt også mulig å drifte en nettradio, som kan være et naturlig forretningsområde der man kombinerer lyd, digitale verktøy og framtidige mediekanaler. Elevene bør kunne arbeide med lyd som eget uttrykk og som element i en helhet.
bruke prinsipper for <u>lys</u> som virkemiddel i visuell kommunikasjon	
bruke prinsipper for utsnitt og perspektiv i <u>komposisjon av bilder</u>	Ungdomsbedriften kan etablere et reklamebyrå eller etablere seg som fotograf. Her vil både komposisjon av bilder og bruk av lys som virkemiddel bli satt ut i praksis.
gjøre rede for utviklingen av <u>tegn og symboler</u> og bruke dem <u>bevisst i egne arbeider</u>	
Medieproduksjon Mål for opplæringen er at eleven skal kunne <u>planlegge, produsere og presentere tekst, lyd, stillbilder, levende bilder og kombinasjoner av disse i aktuelle formater og standarder til trykte og elektroniske medier</u>	Medieproduksjon dreier seg om å planlegge og gjennomføre en medieproduksjon, individuelt og i samarbeid med andre. Programfaget omfatter produksjon, bearbeiding, oppbevaring og distribusjon i aktuelle formater. Programfaget omfatter bruk av arbeidsmetoder og produksjonsverktøy. Gjennom å bruke aktuelle teknikker vil elevene kunne planlegge, produsere og vurdere ulike medieprodukter. Fagområdene elevene skal arbeide med er tekst,

	<p>bilde og lyd, og når læreplanen i tillegg sier at man skal arbeide med egne medieprodukter, vil selvfølgelig enhver ungdomsbedriftslærer se for seg et mylder av radioprogram, nettsider, aviser osv.</p>
<p><u>bruke relevante metoder for kvalitetssikring av egen arbeidsprosess og eget produkt</u></p>	<p>Gjennom at elevene selger sine medieprodukter, vil dette kreve en kvalitetssikring av både prosess og produkt. Ungdomsbedriften må levere produkter som holder kundens preferanser for hva som er godt nok. På denne måten vil synliggjøringen av det å ha gode rutiner for kvalitetssikringen bli forsterket.</p>
<p><u>bruke tidsmessig verktøy, programvare og annet teknisk utstyr på en forsvarlig måte</u></p>	<p>Her vil vi rett og slett si at muligheten er uante på det entreprenørielle planet. Det er bare fantasien som setter grenser for hvor mye det er mulig å få til med en så praktisk læreplan og så dyktige elever som dette utdanningsprogrammet har.</p>
<p><u>oppbevare råmateriale og bearbeidet materiale på en faglig forsvarlig måte</u></p>	<p>Ungdomsbedrift er learning by doing og dermed blir dette et naturlig del av gjennomføringselementet.</p>
<p><u>beregne kostnader ved en medieproduksjon</u></p>	<p>Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne visualiseres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt medieprodukt. Det vil jo alltid være et stort pluss for arbeidsgiver at de ansatte har klar forståelse for kostnader og lønnsomhet. Starter elevene om noen år egen virksomhet viser statistikken oss at tidligere ungdomsbedriftselever i mindre grad har likvide problemer de to første årene enn øvrige etablerere uten denne bakgrunnen. Vi kan på dette grunnlaget si at ungdomsbedriftskonseptet ivaretar en helt nødvendig kunnskapstilegnelse som elevene ellers ikke ville fått.</p>
<p><u>forklare hvordan arbeidet kan tilrettelegges ergonomisk, og ivareta dette i daglig arbeid</u></p>	<p>Her vil det være naturlig å trekke arbeidet med IA. Gjennom at ungdomsbedriftene blir IA-sertifisert vil de arbeide med å til rette legge både for et fysisk og psykisk godt arbeidsmiljø. Se www.umentor.no for mer informasjon.</p>
<p>gjøre rede for sammensmelting innen ulike medier som følge av teknologisk og samfunnmessig utvikling</p>	

Naturbruk

Læreplan i naturbruk

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Formål

Opplæringen i felles programfag for naturbruk skal vektlegge det særegne ved naturbasert produksjon, aktivitet og forvaltning. Opplæringen skal favne tradisjoner og fellesverdier som preger hverdag og samfunnsliv, og samtidig legge grunnlag for arbeid i framtidsrettede næringer. Forståelse for bærekraftig utvikling, for sammenhengen mellom biologisk produksjon, naturens tålegrenser og menneskelig aktivitet, skal være grunnleggende for opplæringen.

Opplæringen i felles programfag for naturbruk skal legge til rette for at den enkelte skal få en første innføring i arbeid innen naturbruksyrker. I dette ligger mulighet til å utvikle praktiske ferdigheter og innsikt i prosesser som inngår i naturbaserte produksjoner og aktiviteter. I tillegg til å gi en grunnleggende forståelse for arbeid og yrkesutøvelse skal opplæringen bidra til å utvikle kreativitet, tverrfaglig tenkning og personlig vekst. I forhold til livslang læring skal den enkelte opparbeide seg kompetanse som kan være anvendelig i yrke og samfunnsliv i bred forstand. Opplæringen i felles programfag skal legge til rette for at framtidige yrkesutøvere kan se muligheter, utvikle nye ideer, være innstilt på en yrkesutøvelse i endring og bidra til å legge grunnlag for utvikling av nye næringsveier basert på naturressurser.

Yrkesutøvelse innen naturbruksnæringene krever en helhetlig forståelse av bruk av natur og en integrert samhandling mellom praksis og teori. Opplæringen skal legge til rette for opplevelse og mestring av arbeidsoppgaver under varierende natur- og klimaforhold, og bidra til utvikling av samarbeidsevne og omsorg for mennesker, dyr og miljø. Grunnlaget for profesjonell yrkesutøvelse og framtidsrettet kompetanse blir lagt ved at den enkelte skal få mulighet til å arbeide med konkrete aktiviteter, der produksjonsprosess, teknikk og kvalitet henger sammen og er like viktige. Opplæringen i felles programfag skal favne et utvalg produksjoner og aktiviteter med variasjon i arbeidsoppgaver og krav til forståelse i økologisk og samfunnsmessig perspektiv.

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

I formålet legger man vekt på at opplæringen bidrar til å utvikle kreativitet, tverrfaglig tenkning og personlig vekst, noe som i høyeste grad blir godt ivaretatt med entreprenørskap.

Mer konkret sier læreplanens at eleven skal gis grunnleggende ferdigheter i naturbruk med særlig tanke på deres behov i dagligliv, samfunnsliv og yrkesliv. Å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode er ikke i tillegg til læreplanen, men et redskap til å konkretisere læremålene. Elevenes forretningsidé skal derfor ligge innen naturbruk.

Learning by doing er ungdomsbedriftens kjennetegn. Alle planer og ideer til det endelige produkt skal gjennomføres i form av produktutvikling og kanskje endelig produksjon. Målene innen naturbruk legger godt til rette for at ungdomsbedriftens produkt skal formgis slik at det dekker kundens behov for problemløsning i hverdagen og krav til økologi og sikkerhet. Enkle forbrukertester vil avdekke kundens behov og gi grunnlag for en kontinuerlig forbedring av produktet før det endelige salget.

Gjennom opplæringen skal det skapes kultur for innovasjon og nyskaping for å fremme entreprenørskap i yrkesfagene innen naturbruk. Her åpnes det for at elevene skal arbeide med både kreativitet, innovasjoner og entreprenørskap. Dette medfører at elevene skal jobbe fra en nyskaping innen faget, som skal settes ut på et marked, noe ordlyden i entreprenørskapsbegrepet tilsier.

Som formålet nevner skal man legge til rette for at elevene kan se muligheter, utvikle nye ideer, og være innstilt på en yrkesutøvelse i endring og bidra til å legge grunnlag for utvikling av nye næringsveier basert på naturressurser. Gjennom faget får elevene et naturlig fokus på idemyldring, innovasjon og produktutvikling. Elevene vil arbeide seg gjennom alle fasene i en produktutvikling, noe som tilsier en vektlegging av planleggingsfasen i ungdomsbedriftskonseptet. Imidlertid er formålet at arbeidet gjøres i samarbeid med kunder, brukere og andre medarbeidere. Tydeligere innspill på en bedriftsetablering kan neppe gjøres. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anledning til å utvikle et eget produkt eller produktsortiment der de dekker et behov for en kundegruppe.

Gjennom ungdomsbedrift får elevene en samhandling mellom praksis og teori. Læreplanen legger vekt på praktiske anvendelser. Studier ved HiT viser at studentene med fagbrev oppnår både bedre karakterer enn studentene som har kvalifisert seg direkte til studiene, og de er mer attraktive for næringslivet. Mye av svaret på hvorfor studenter med fagbrev er mer attraktive for næringslivet, ligger i praksis og teori - begge er viktige og uerstattelige ingredienser.

<p>Naturbasert produksjon <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne utføre arbeidsoppgaver knyttet til <u>stell av planter</u> basert på kunnskaper om planter miljøkrav</i></p>	<p>Naturbasert produksjon omfatter grunnleggende arbeidsoppgaver og yrkesutførelse innen norske eller samiske naturbruksproduksjoner etter instruks og under veiledning. I dette inngår stell av planter, fisk og dyr, høsting og fangst av naturressurser og foredling, drift og tjenesteyting. Programfaget omfatter planlegging, gjennomføring og vurdering av eget arbeid. Arbeid i programfaget bygger på naturfaglig forståelse og kunnskaper om tradisjonelle og moderne driftsmetoder.</p>
<p>utføre arbeidsoppgaver knyttet til <u>stell av dyr eller fisk</u> basert på etiske retningslinjer og kunnskaper om organismenes miljøkrav</p>	<p>Ungdomsbedriften kan avle opp ulike dyr og selge dem. Et naturlig forretningsområde kan også være å gi kurs i stell og bruk av hest, samt arrangere ridestevne. Geitegjengen UB tok utgangspunkt i et råstoff som ikke blir utnyttet i dag, nemlig geitebukk-killinger. Elevene ønsket å utnytte dette og kombinerte tradisjonelle markeder for kjøtt med muligheten til å kombinere aktiviteter for skolebarn, og skapte gjennom dette både et innovativt produkt og en nyskapende ungdomsbedrift. Ungdomsbedriften kan også arrangere omvisning på skolen og vise fram alle dyrene. Tilbudet til barnehager, skoler, eldre og funksjonshemmede gir elevene innspill i nye markeder landbruket skal arbeide med.</p>
<p>utføre arbeidsoppgaver innen <u>produksjon og høsting eller fangst</u></p>	<p>Ungdomsbedriften kan utvikle nyskapende gourmet eller nisje produkter basert på lokale råvarer. Landbruksproduktene kan selges ved deltagelse og aktivt samarbeid med lokal matvareleverandører. Ungdomsbedriften kan også arbeide innen for et forretningsområde som bygger på produksjon og salg av økologiske matvarer. I samarbeid med Fylkesmannen har UE også en konkurranse i beste nisjeprodukt innen gastronomi. I denne konkurransen vil juryen legge vekt på følgende kriterier:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er produktet innovativt (nyskapende)? - Hvilken grad av nisjeprodukt er dette? - Er det behov for produktet i markedet? - Vurdering av produktkvalitet, råvarekombinasjon og økologi - Vurdering av smak, utseende og estetisk (sensorikk) - Vurdering av utforming på produktet
<p>utføre <u>enkel bearbeiding av råstoff</u></p>	<p>Å produsere trygg og ernæringsmessig god mat basert på bearbeiding av råstoff, kan med fordel tilbys ulike kunder. Her kan det skapes og prøves ut nye retter og ingredienser av råvarer.</p>
<p><u>beskrive og presentere et produkt rettet mot en aktuell målgruppe</u></p>	<p>Tydeligere kan neppe læreplanen legge føringer for en etablering av en ungdomsbedrift. Det at elevene skal presentere et produkt i form av enten en vare eller en tjeneste mot en aktuell målgruppe, ligger så nært opp mot hensikten med entreprenørskap. Produktet skal videre presenteres for en aktuell målgruppe. I ungdomsbedriften vil elevene gjennom en rekke salgssamtaler samhandle med ulike målgrupper. Elevene får trening i å tilfredsstille ulike kunders behov. Gjennom en interaksjon mellom kunder, brukere og kolleger skal elevene anvende sin tilegnede kunnskaper. Ungdomsbedriften vil gjennomføre slike samtaler og drøftinger både i samarbeid med salgssamtaler med kunder, messedeltagelse og presentasjoner av bedriften. Dette er direkte anvendelse av kunnskap noe som i følge læringspyramiden gir elevene den beste læringseffekten. Her må man variere faguttrykk gjennom å tilpasse samtalen til de som er i samme bransje og til kunder</p>

	som ikke kjenner til fagtermiløgen.
identifisere, klassifisere og presentere et utvalg arter og materialer	
foreta enkle beregninger av råvare- og materialforbruk, og kunne beregne utbyttet i produksjonsprosessen	Ungdomsbedriften må selvsagt også tenke økonomi. Det vil alltid være et stort pluss for arbeidsgiver at de ansatte har klar forståelse for kostnader og lønnsomhet. Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne synliggjøres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt. Starter elevene om noen år egen virksomhet viser statistikken oss at tidligere ungdomsbedriftselever i mindre grad har likvide problemer de to første årene enn øvrige etablerere uten denne bakgrunnen. Vi kan på dette grunnlaget si at ungdomsbedriftskonseptet ivaretar en helt nødvendig kunnskapstilegnelse som elevene ellers ikke ville fått.
<u>velge og bruke riktig redskap, utstyr og instrumenter i tilknytning til produksjonen</u>	Kvalitet og dokumentasjon omfatter kvalitetssikring og hensiktsmessig dokumentasjon av idéutvikling og valg av produkt eller tjeneste. Gjennom arbeidet sitt med ungdomsbedriften vil elevene kvalitetssikre og dokumentere planlegging, produksjon og vurdering av eget arbeid. Her vil det være naturlig at kvalitetssikringen omfatter vurdering og læring av eget og andres arbeid.
foreta enkelt ettersyn av aktuelle framkomstmidler, motorer, redskaper, utstyr og instrumenter	
følge bruksanvisning og bruke manual for utstyr som benyttes i produksjonen	
velge og bruke materialer ut fra arbeidsoppdrag og materialets egenskaper	
utføre enkelt vedlikehold på bygninger og installasjoner som benyttes i produksjonen	
<u>planlegge og gjennomføre arbeid og aktiviteter i tråd med gjeldende yrkesmessige krav til utførelse, helse, miljø og sikkerhet og kvalitetssystemer</u>	Planlegge og gjennomføre arbeid og aktiviteter i tråd med gjeldende yrkesmessige krav til utførelse, HMS og kvalitetssystemer. Kvalitet og dokumentasjon omfatter kvalitetssikring og hensiktsmessig dokumentasjon av idéutvikling og valg av produkt eller tjeneste. Gjennom arbeidet med ungdomsbedriften vil elevene kvalitetssikre og dokumentere planlegging, produksjon og vurdering av eget arbeid. Her vil det være naturlig at kvalitetssikringen omfatter vurdering og læring av eget og andres arbeid. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.
<u>bruke riktig arbeidsteknikk, verne- og sikkerhetsutstyr og velge hensiktsmessig påklledning for arbeid og aktiviteter under ulike forhold</u>	Se www.uementor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift.
utøve brannvern og førstehjelp i tråd med gjeldende	

krav	
For elever som har fiske og fangst som en av produksjonene, gjelder i tillegg følgende kompetansemål: <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne dokumentere gjennomført opplæring i forhold til IMO 60</i>	For elever som har fiske og fangst som en av produksjonene, inngår sikkerhetsopplæring, IMO 60, som omfatter brannbekjempelse, redning, førstehjelp og omsorg for mennesker og miljø. Dette bør selvsagt innarbeides i ungdomsbedriftens IA-målsetting.
Naturbasert aktivitet <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne beskrive eksempler på produkt- og næringsutvikling basert på lokale naturressurser og lokal kultur og tradisjon</i>	Naturbasert aktivitet omfatter ulike perspektiver ved naturbaserte aktiviteter slik disse utøves i lokalt natur- og kulturlandskap. I dette inngår å planlegge, gjennomføre og vurdere på et grunnleggende nivå aktiviteter knyttet til bruk av natur innen tradisjonelle og nye næringer som turisme, helse og omsorg, pedagogisk tilrettelegging og utvikling av nye produkter og tjenester. Aktivitetene omfatter det å kunne orientere seg i naturen, beskrive naturtype, gjenkjenne typiske arter, beskrive landskapsutforming og klima og forholde seg til dette i utøvelsen av yrkesrelevante aktiviteter. Programfaget skal dyktiggjøre eleven til senere å kunne utvikle næringsvirksomhet og entreprenørskap. Ungdomsbedriften kan utvikle nyskapende nisje produkter. Naturbaserte produktene kan selges ved deltagelse og aktivt samarbeid med lokal leverandører. Ungdomsbedriften kan også arbeide innen for et forretningsområde som bygger på produksjon og salg av økologiske matvarer. I samarbeid med Fylkesmannen har UE også en konkurranse i beste nisjeprodukt innen gastronomi. Her vektlegger man om i hvilken grad produktet er innovativt eller nyskapende. I denne sammenhengen har vi Østfold og noen andre fylker et tilbud om en særskilt kick off og kreativitetscamp for naturbruk. Her vil man arbeide med ideskaping, knytte kontakter med bransjeorganisasjoner og bygge nettverk. Les mer om dette på våre nettsider.
<u>planlegge, gjennomføre og vurdere en eller flere naturbaserte aktiviteter med tanke på anvendelse innen turisme, helse og omsorg, pedagogisk tilrettelegging og i nye produkter og tjenester</u>	Naturbruksfaget omfatter bærekraftig forvaltning av naturressurser og naturområder innenfor gjeldende rammebetingelser, regelverk og krav til personlig sikkerhet. Ungdomsbedriften kan arrangere barneburdsdag, førjulsarrangement, both camp og åpen bondegård for barn, familier, skoler, barnehager og andre organisasjoner. Her får man mulighet til å bygge opp et reiselivsarrangement med tradisjonelle ingredienser som for eksempel kanefart, grøtservering og nisse på låven. Det er selvsagt ikke noe i veien for å tenke andre mer utradisjonelle målgrupper der elevene ut i fra kundens ønsker og behov skreddersyr komplette arrangement til for eksempel bedriftsmarkedet. Å arrangere kick off og teambygging i skog og mark for næringslivet, kan være et annet eksempel på en forretningsidé.
<u>presentere naturbaserte aktiviteter for en valgt målgruppe</u>	Tradisjonell landbruksnæring har vært igjennom en omstilling der man har økt fokus på nyskaping og bearbeiding av nye målgrupper. Et naturlig valg for elevene vil være å sette fokus på innovasjoner og nye trender med basis i kundenes behov. Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon av en naturbasert vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet.

	<p>Integrert i programfaget er kommunikasjon der elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt representanter fra andre fagområder og brukere, noe som henspiller på endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgssamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere.</p>
orientere seg i naturen ved hjelp av yrkesrelevante hjelpemidler	
velge og bruke utstyr og bekledning etter situasjon, naturforhold og klima og utføre enkelt vedlikehold på utstyret	
vurdere risiko og ivareta egen sikkerhet under utførelse av naturbaserte aktiviteter og utføre disse innenfor gjeldende rammebetingelser og regelverk	
beskrive bærekraftig utvikling og ressursforvaltning og vurdere hvordan naturbaserte produkter og tjenester kan utvikles innenfor denne rammen	
beskrive <u>likheter og forskjeller i yrkesutøvelsen i ulike typer naturbruk</u>	<p>Her vil et eventuelt samarbeid med mentor være en god start på et innsyn i en yrkesutøvelse i ulike typer naturbruk. Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. I november arrangerer UE mentordag, og vi oppfordrer elevene til å besøke arbeidsplassen til mentor. Her kan elevene bli kjent med et yrke og en arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere.</p>
beskrive og begrunne bruk av natur ut fra økologisk forståelse og etiske normer	

Service og samferdsel

Læreplan i service og samferdsel

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Formål

Næringslivet og forbrukerne stiller stadig økende krav til effektiv, sikker og miljøvennlig forflytting av mennesker og leveranse av varer og tjenester. Opplæringen i felles programfag i service og samferdsel skal bidra til utvikling av kompetanse som møter disse kravene, til næringslivets, forbrukernes og samfunnets beste. Opplæringen skal fremme god service og kommunikasjon i virksomheters drift og produksjon.

God service er et konkurransefortrinn for virksomheters drift, og selger og kunders evne til å kommunisere godt med hverandre er en forutsetning for opplevelsen av god service. Grunnleggende kunnskaper om mellommenneskelige relasjoner, kulturforståelse og etikk står sentralt i opplæringen av den som skal utøve handel og leveranse av tjenester og produkter. Opplæringen i felles programfag skal bidra til utvikling av kompetanse innen planlegging, oppfølging og kvalitetssikring av virksomheters ressursbruk og arbeidsprosesser. Kunnskap om aktuelle regelverk og avtaler skal være en viktig del av dette. Opplæringen skal bidra til forståelse for hvordan informasjonsteknologi og logistikk understøtter virksomheters arbeidsprosesser og hvordan personer og verdier kan sikres. Videre skal opplæringen utvikle den enkeltes evne til å analysere kundenes behov, og gi kunnskap om hvordan kunders forventninger kan innfris gjennom tradisjonelle og nyskapende løsninger.

I opplæringen skal elevene møte flere av kravene som stilles til profesjonell yrkesutøvelse på et grunnleggende nivå. Opplæringen skal bidra til å utvikle ferdigheter i bruk av analyseteknikker for å foreta beslutninger ved bedriftsetablering, og ved utøvelse av arbeidsfunksjoner i eksisterende virksomheter. Opplæringen skal legge til rette for samarbeid, selvstendig arbeid og praktisk anvendelse av kunnskap. Opplæringen skal legge grunnlag for entreprenørskap.

Planlegging

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
Vurdere kundegrunnlaget for en enkel forretningsidé som består av hoved- og tilleggsleveranser

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

I formålet står det at opplæringen skal legge grunnlag for entreprenørskap der elevene bruker sin praktiske anvendelse av sin kunnskap og ferdigheter i en bedriftsetablering. Innovasjon, entreprenørskap og samarbeid er sentrale elementer i faget. I tråd med dette er det naturlig å trekke inn ungdomsbedrift som pedagogisk metode.

Allerede i formålet nevnes det at utdanningen skal fremme evne til selvstendighet og samarbeid i tverrfaglig arbeid og gi grunnlag for og inspirere til entreprenørskap. Salg, service og samferdsel er en industri og næring i sterkt økning. Gjennom å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode kan man trene på å bli en yrkesutøver i transport- og handelsvirksomheter før man blir en endringsdyktige aktør senere i livet. Elevene får arbeide med yrkesrelaterte spørsmål. Elevene får, som formålet legger opp til, arbeidet med den kreative, skapende og reflekterende delen av mennesketypen.

Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å presentere for andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt. Dette tilsier at vi bør tilstrebe flere fremføringer og mer muntlig aktivitet i prosjektundervisningen som det ungdomsbedrifter er.

Motivasjonen er først og fremst å kunne formidle kunnskap og forståelse til disse elevene om hvordan de kan ta "skjeen i egne" hender i stedet for å bekymre seg om manglende jobb- og læringemuligheter.

I formålet vektlegges det at man skal skape morgendagens produkter, noe som absolutt kan være en innfallsvinkel for entreprenørielle tanker på dette utdanningsprogrammet. Det å være nyskapende i valg av forretningsområde vil være naturlig for ungdomsbedriften.

Learning by doing er ungdomsbedriftens kjennetegn. Målene innen salg og samferdsel legger godt til rette for at ungdomsbedriftens produkt skal formgis slik at det dekker kundens behov for problemløsning i hverdagen. Enkle forbrukertester vil avdekke kundens behov og gi grunnlag for en kontinuerlig forbedring av produktet før det endelige salget.

Planlegging dreier seg om å utarbeide og vurdere viktige beslutningsgrunnlag for etablering og utvikling av små virksomheter, produkter (vare og tjenester). Programfaget dreier seg om oppøving av kreative ferdigheter og utforming av handel og leveranse av tjenester og produkter. UE har utviklet et opplegg for å arbeide med ideskaping og ideutvikling der man arbeider seg gjennom den kreative prosessen fra drømmerom, kritikerrom til realisererom. Elevene vil kunne utvikle sine kreative evner ved å framstille og vurdere egne produkter, og de vil også kunne bruke

erfaringer og kunnskaper tverrfaglig. Samtidig vil elevene kunne bli i stand til å planlegge og gjennomføre en prosess fra idé til produkt alene eller sammen med andre. Elevene skal kunne arbeide kreativt med idesanking og bruke idemyldring som metode.

For en ungdomsbedrift er det viktig at elevene kommer fram til en forretningsidé som de kan samles om. I dette arbeidet bør man arbeide systematisk og være åpne for å tenke nytt. Produktutviklingen kan skje ved en systematisk fremgangsmåte. I kreativitetsfasen er det gjennom kvantiteten at kvaliteten ligger, og elevene må derfor komme opp med mange ideer for så å sile ut dårlige og uløselige ideer, for til slutt å sitte igjen med en vellykket idé. Det er kun et fåtall av alle foreslåtte ideer som ser dagens lys. Det er derfor helt avgjørende at bedriften makter å få fram mange ideer. Hvis dette ikke skjer, blir resultatet lett at for få ideer, fører til en stor del av dem presses igjennom uten at forutsetningene er tilstede.

Før elevene bestemmer seg for å realisere ideen sin, må de undersøke om produktet lar seg gjennomføres. Finnes det for eksempel tekniske løsninger for å realisere ideen, og kan de få laget en prototype av varen. Videre må de se nærmere på om markedet ønsker varen eller tjenesten, gjennom at de foretar en markedsvurdering.

Elevene skal lage en prototype og planlegg produksjonsprosessen. Prototypen er en modell eller en slags prøve på hvordan det ferdige produktet skal se ut. Her må elevene diskutere prototypen. Har den de egenskaper og kvaliteter som man ønsker den skal ha? Fungerer den slik den skal? Går det an å forbedre den? Er den pen å se på?

Produksjon handler om yrkesrelevante og helhetlige produksjonsprosesser i utvikling av enkle håndverksprodukter og tjenester. En produksjonsprosess omfatter valg og konkretisering av arbeidet som skal utføres, planlegging, produksjon, vurdering og læring av arbeid med design og håndverk på grunnleggende nivå.

Planlegging av produksjonsprosessen innebærer å skaffe seg rede på:

- Hvilke arbeidsoperasjoner som inngår i produksjonen.
- Hvor lang tid hver arbeidsoperasjon tar.
- Hvordan hver arbeidsoperasjon skal utføres (arbeidsbeskrivelse).
- I hvilken rekkefølge arbeidsoperasjonen skal utføres.
- Hvor produksjonen skal foregå (i klasserommet, annet sted på skolen, hjemme, i leide lokaler).
- Hvor mange som kan delta i produksjonen.
- Hvor mange produkter som skal lages om gangen (for mange: vanskelig å få solgt, mye penger blir bundet i råvarer og produkter, for få: dyrt å starte opp produksjonen på nytt, risikerer å miste salg).

Ungdomsbedriften kan produsere og selge et produkt.

	<p>Salg og samferdsel favner over et mylder av områder, og her er det kun fantasien som setter grenser for hvilket forretningsområde elevene vil velge. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har videreformidlet tradisjonelle salgsvarer, men også ungdomsbedrifter som har arbeidet med mer innovative og nyskapende ideer og selv utviklet produktet.</p>
<p><u>utarbeide en enkel forretningsplan i forbindelse med bedriftsetablering</u></p>	<p>Å skrive en forretningsplan er det samme som å simulere bedriftsetableringen og driften først på papir, for på den måten å stå sterkere når man virkelig etablerer virksomheten. Forretningsplanen vil ofte gi svar på om produktet har livets rett. Dermed blir forretningsplanen et viktig hjelpemiddel for å få i gang en ungdomsbedrift. Ved å lage en forretningsplan tvinges elevene til å tenke gjennom den planlagte virksomhet. Gjennom at elevene virkelig skal etablere en ungdomsbedrift blir forretningsplanen mer reell enn om det skrives for et tenkt case.</p>
<p><u>forklare og bruke begrepene marked og markedsføring, og utarbeide en enkel markedsplan</u></p>	<p>For å oppnå best mulig resultat bør arbeidet med markedsføringen ikke være tilfeldig. Ungdomsbedriftene skal ha en plan - og det bør foreligge litt taktikk bak alle ting elevene skal gjøre. Som i fotball er det viktig at pasningen kommer til rett tid og til rett spiller og som er på rett posisjon på banen. De fleste trenere og idrettslag starter forberedelse til viktige kamper med å gjøre opp status. Hvordan er motstandernes spillere og lagoppstilling kontra lagets egne spillere. Har man fordeler av å spille på hjemmebane osv. Det er forhold som lagledelsen forsøker å tenke igjennom og vurdere. Etter diagnosen, legger treneren opp strategien for kampen. Videre kan det være lurt å bestemme seg for om man skal å en offensiv eller passiv strategi. På lik linje som en trener, må en bedriftsetablerer legge opp strategien. Den "eneste" forskjellen er at motstanderne våre heter konkurrenter, mens spillerne og selve kampen er byttet ut med medarbeidere og produkter. Ungdomsbedriftselevne skal derfor først legge opp en strategisk plan for markedsføring av sin bedrift, før de velger taktikk for hvilke "pasninger" de vil velge. Gjennom ungdomsbedriften får elevene også anledning til å prøve ut ulike markedsføringsaktiviteter på ulike segment og markeder. Her har man anledning til å planlegge, gjennomføre og kontrollere del-elementene i markedsplanen.</p>
<p><u>bruke relevante digitale verktøy til informasjonsinnhenting</u></p>	<p>I alt arbeidet benyttes digitale verktøy til å hente informasjon og lage de ulike dokumentene. Gjennom ungdomsbedriften får elevene mulighet til å benytte informasjonskilder både knyttet til skrivebordsundersøkelser og feltundersøkelser. En veksling mellom offentlig statistikk, publikasjoner, internett kombinert med intervju, observasjon eller eksperiment gir elevene trening i bruk av digitale verktøy.</p>
<p><u>vurdere ulike selskaps- og organisasjonsformer som benyttes ved etablering av små virksomheter</u></p>	<p>Når et selskap etableres må man bestemme selskapsform. Den vanligste formen er aksjeselskap, men også enkeltmannsforetak og ansvarlig selskap er vanlige. Ungdomsbedrift låner karaktertrekk fra flere av disse. Ungdomsbedrift kan sammenlignes med andelslag når det gjelder ansvar for gjeld. Det betyr at hvis en ungdomsbedrift har mer gjeld enn den klarer å betale, må medlemmene betale av egen lomme. Hvert enkelt medlem svarer personlig for bedriftens gjeld, å dermed kan en kreditor henvende</p>

	<p>seg til hvem som helst av medlemmene og kreve hele sitt tilgodehavende. For å unngå at man skal komme opp i en slik situasjon, har man følgende grunnregel: "Ungdomsbedriften skal ikke kjøpe eller gjøre avtaler om kjøp som overstiger ungdomsbedriftens egenkapital. Som en ekstra sikkerhetsforanstaltning kan alle innkjøp eller avtaler om innkjøp avklares med lærer på forhånd".</p> <p>Ungdomsbedriften har fellestrekk med samvirkebedrifter, i og med at hvert medlem har én stemme selv om medlemmene ikke skulle eie like mange andeler i bedriften.</p> <p>Andelskapitalen er risikokapital på samme måte som aksjekapitalen i et aksjeselskap. Selve ungdomsbedriften skattlegges vanligvis ikke. Men medlemmene i ungdomsbedriften skal føre opp sin del av gevinsten i selvangivelsen. Ungdomsbedrifter har valgt en forenklet selskapsform som er en tilnærmet aksjeselskapsform. Ungdomsbedrift kaller det et andelsselskap med en fastsatt andelskapital.</p> <p>Ungdomsbedrifter registreres i enhetsregisteret i Brønnøysundregisterene. Registreringsskjema finner man online på www.ue.no. Skjemaet skal fylles i - og skrives ut for signering og sendes samlet med protokoll for stiftelsesmøte og vedtekter. Etter at registreringen er godkjent får ungdomsbedriften en bedriftsattest med eget organisasjonsnummer fra Enhetsregisteret i Brønnøysund.</p>
<p><u>beregne kapitalbehov ved oppstart av en liten virksomhet, og vurdere kostnader ved forskjellige finansieringsmetoder</u></p>	<p>Elevene vil gjennom bedriftsetableringen få kunnskap om hvor mange penger de trenger for å etablere bedriften gjennom å gjøre et likviditetsbudsjett. Det forteller om hvor mye de trenger for å klare den løpende driften. Forsøk å lage en realistisk bedømmelse av inntektene. Oppstartskapitalen er imidlertid satt til maks andelskapital på 10.000 kroner a 200 kr andelen. Dette risikokapital og for å få til kapitalkrevende satsninger må man bruke kreative metoder. Regelverket er satt ut fra forsiktighetshensyn, men gir også et realistisk bilde av det kapitalbehovet de fleste etableringer strever med.</p>
<p><u>vurdere faktorer som har betydning for prisfastsettelse og beregne pris på produkter og tjenester</u></p>	<p>Elevene skal lage en priskalkyle for sitt produkt, noe som også åpner for en vurdering av hva som er rett prisstrategi. Skal man dekke både variable og faste kostnader eller er markedet villige til å betale mer? Her vil det være naturlig å vurdere prisstrategier der elevene vurderer en kostnadsbasert, markedsbasert eller konkurransebasert prissetting. Hvilke faktorer innspiller på kalkulasjonen og i hvilken grad påvirker dette ungdomsbedriftens lønnsomhet?</p>
<p><u>utarbeide og presentere drifts- og likviditetsbudsjett for en liten virksomhet</u></p>	<p>Ungdomsbedriften kan få kunnskap om hvor mange penger som de trenger for å etablere bedriften gjennom å gjøre et likviditetsbudsjett. Det forteller om hvor mye elevene trenger for å klare den løpende driften. Forsøk å lage en realistisk bedømmelse av inntektene.</p>
<p><u>forklare hvordan bruk av informasjonsteknologi kan understøtte arbeidsprosessene i små virksomheter som driver handel, forflytting av mennesker og leveranse av varer og tjenester</u></p>	<p>Det er naturlig at ungdomsbedriften arbeider innenfor et forretningsområde som er knyttet mot handel, forflytting av mennesker og leveranse av varer og tjenester. Bruk av informasjonsteknologi er en naturlig del av utførelsen av forretningsideen. Digitale verktøy brukes i det daglige arbeidet. Det gir elevene et praktisk grunnlag for å forklare hvordan</p>

	disse hjelpemidlene styrer prosessene i arbeidet.
<u>gjøre rede for sentrale rekrutterings- og ansettelsesprosesser i en virksomhet</u>	Elevene skriver søknad på ønsket stilling i ungdomsbedriften, man gjennomfører jobbintervju, ansettelse og skriver ansettelseskontrakt. Gjennom å kontakte næringslivet enten ved å ha en mentor eller en fast samarbeidspartner, kan man få en aktør som hjelper til med å tilrettelegge for ungdomsbedriftene, og med å gjøre arbeidet så virkelighetsnært som mulig. Mentorbedriften kan støtte skolen i arbeidet med intervju og ansettelse i ungdomsbedriftene. Vi har eksempler på der mentor går igjennom søknadene, ansetter daglig leder og sammen med den tilsatte lederen ansetter resten av medarbeiderne. Dette gir elevene en svært virkelighetsnær prosess og nyttig erfaring man kan gjøre nytte av senere i yrkeskarrieren.
forklare hvilke sentrale elementer som ligger til grunn ved valg av <u>trygge, rasjonelle og miljøvennlige transporttjenester</u>	Dette kan være utgangspunkt for ungdomsbedriftens forretningsområde.
gjøre rede for ulike trafiksikkerhetstiltak	
<u>gjøre rede for sikkerhetsbegrepet, og vurdere hvordan trusler overfor personer og bedrifters verdier kan håndteres ved bruk av forebyggende sikkerhetsløsninger og beredskapsplaner</u>	Her er det naturlig at personalavdelingen trekker inn IA-arbeidet og planlegger og gjennomfører et kurs for medarbeiderne om temaet. Kurset bør gjøres i samarbeid med lokalt næringsliv.
Drift og oppfølging <u>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne føre og avslutte enkle regnskap for små virksomheter og påpeke avvik mellom budsjett og regnskap</u>	I ungdomsbedriften føres regelmessig regnskap og dette sammenholdes med budsjettet. Det gir grunnlag for vurdering av resultat og avvik – og for revisjon av budsjettet. I ungdomsbedriften vil det være naturlig å arbeide med planlegging og budsjett, samt gjennomføring og regnskap. Det vil alltid være et stort pluss for arbeidsgiver at de ansatte har klar forståelse for kostnader og lønnsomhet. Starter elevene om noen år egen virksomhet viser statistikken oss at tidligere ungdomsbedriftselever i mindre grad har likvide problemer de to første årene enn øvrige etablerere uten denne bakgrunnen. Vi kan på dette grunnlaget si at ungdomsbedriftskonseptet ivaretar en helt nødvendig kunnskapstilleggelse som elevene ellers ikke ville fått.
<u>bruke sentrale krav regelverket stiller til økonomiske forhold i små virksomheter</u>	Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne visualiseres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt (vare eller tjeneste). Ungdomsbedrifter skal føre et forenklet regnskap, men etter samme prinsipper som gjelder for virkelige bedrifter. En ungdomsbedrift kan klare seg med en enkel kassadagbok hvor elevene også fører det endelige oppgjøret. Posteringene føres etter hverandre, slik som de kommer inn i kassadagboken. Bilagene nummereres på samme måte og settes inn i egen bilagsbok eller mappe. Regnskapet føres på data.
<u>bruke sentrale bestemmelser i regelverket som er relevant ved markedsføring og salg i forbrukermarkedet</u>	Markedsføringen av ungdomsbedriften og dens produkter er en av de viktigste, men kanskje også en av de vanskeligste arbeidsoppgavene i bedriften. Ingen produkter er så gode at de selger seg selv. Og spesielt vanskelig er det for en ny bedrift å komme seg inn på et marked, for på markedet er det erfarne konkurrenter. Skal ungdomsbedriften greie seg, må den fortelle kundene at den finnes og hva den er flink til. Gjennom ungdomsbedriften får elevene trening i å bruke de markedsføringstiltak ungdomsbedriften har til rådighet. Elevene vil gjennomføre tiltak inn de

	<p>fire hovedområder: produkt, pris, plass (distribusjon eller på hvilken måte produktet kan nå kunden) og påvirkning. Mange ungdomsbedrifter har en bevissthet i grafisk profilering og kommunikasjon. De lager ofte en logo, faktura og brevark, nettside, reklamefilm, brosjyre og annet skriftlig promoteringsmaterieil. Markedsføringen må naturlig nok gjøres i henhold til markedsføringsloven og regler for angrefrist og klagehåndtering.</p>
<p><u>utføre sentrale kontoradministrative rutiner og håndtere forskjellige former for betalingsmidler</u></p>	<p>Drift og oppfølging dreier seg om sentrale administrative arbeidsprosesser. I ungdomsbedriften skal elevene skrive rapporter som f.eks. forretningsplan, delårsrapport og årsrapport. Gjennom skoleåret skal også administrasjonen skrive møteinnkallinger, møtereferat og generalforsamlingspapirer. Kompetanse elevene trenger for å møte både arbeidsliv og organisasjonslivet generelt. Det administrative arbeidet i ungdomsbedriften bør gjøres effektivt og raskt. Det kan man få til ved at administrasjonen planlegger i forveien, holde orden og skape og følge gode rutiner. Rot i papirarbeidet fører til at man taper både tid og penger. Post skal sorteres fortløpende. Og, like viktig, unødvendig og overflødig informasjon kastes. Elevene skal skaffe en elektronisk bedriftsperm der man lagrer viktige dokumenter og papirer i.</p> <p>Foruten skriftlige rapporter fra møtene, er det viktig å ha alt elevene har bestemt, avtaler, overenskomster, forespørsler og bestillinger skriftlig. Skulle noe f. eks. bli feil ved en levering, er det mye lettere å komme fram til hva feilen består i, få gjort de rettelser som kreves eller få utsettelse, når elevene kan legge den opprinnelige bestillingen skriftlig fram.</p>
<p><u>bruke relevante digitale verktøy til systematisering og bearbeiding av tallmateriale</u></p>	<p>Ungdomsbedriften får brukt digitale verktøy til systematisering og bearbeidelse av følgende tallmaterieil:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bilagshåndtering - Er det ordentlige og fullstendige bilag for alle inntekter og utgifter? - Oversiktligheit - er det en god henvisning mellom bilag og regnskap og er bilagene samlet på en ordentlig måte? - Kasse- og kontantregistrering - er det et godt system for registrering av kontantsalg og god orden med inn/uttak av kasse? - Sluttregnskap - blir det laget en ordentlig resultatoppstilling og balanse
<p>beskrive logistikkfunksjonen i en virksomhet ved å gjøre rede for en <u>rasjonell og sikker vareflyt</u> fra innkjøp til gjenvinning</p>	<p>Ungdomsbedriften er drevet ut fra et forsiktighetsprinsipp og har dermed en liten varebeholdning. Elevene forsåt gjennom drift hvor viktig og lønnsomt rett mengde vare på lager og stor varebeholdning er. Emnet kan også være en del av gjennomgangen mentorbedriften gjør med elevene.</p>
<p><u>forklare og vurdere fysiske, tekniske og administrative sikkerhetstiltak og beredskap for å sikre data, dokumenter og eiendeler i en virksomhet</u></p>	<p>Ungdomsbedriften bør ha internregler for datasikkerhet og bruk av passord. Kanskje kan ungdomsbedriften avvike et internt kurs om emnet i samarbeid med lokalt næringsliv.</p>
<p>gjøre rede for prinsippene for hvordan <u>kontorstøtteverktøy lagrer data og utføre grunnleggende sikkerhetsrutiner</u> knyttet til egne data</p>	<p>Lagring og sikring av dokumentene i ungdomsbedriften utføres i praksis. Dette gir grunnlag for at elevene kan gjøre rede for prinsippene.</p>
<p>gjøre rede for gjeldende regelverk som regulerer <u>personvern, helse, miljø og sikkerhet på arbeidsplassen</u></p>	<p>UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. (se uementor.no for</p>

	<p>mer informasjon om IA-ungdomsbedrift).</p> <p>Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Elevene vil i fellesskap sette sine egne mål for fysisk og psykisk arbeidsmiljø og arbeide med å nå de fastsatte målene.</p> <p>Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeids glede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.</p>
<p>Kommunikasjon og service <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne beskrive hvilke sentrale elementer som kjennetegner god service og kunne <u>gi slik service</u></i></p>	<p>Kommunikasjon og service dreier seg om samspillet mellom kunde og selger, og hvordan den enkeltes språk, kulturelle identitet og verdigrunnlag påvirker dette. Her inngår teorier og modeller innen etikk, kundebehandling, motivasjon og behovsanalyse. I idrettens verden vet vi at det er naturlig å trene før man går på kamp. Slik er det selvsagt også når man skal etablere en bedrift. Det er viktig at elevene får anledning til å trene og feile på skolen under trygge omgivelser. I den virkelige etableringen vil slike feilgrep kunne være svært dyrkjøpt erfaring.</p>
<p><u>bruke behovsteori og motivasjonsbegrepet til å avdekke og tilfredsstille kunders behov</u></p>	<p>Markedsrettet tankegang tar utgangspunkt i å finne og dekke behovet i markedet. Det er fruktbart å dette som en problemløsningsprosess. De kreative øvelsene kan gjøres med dette fokuset. Øvelsen "Tenke på kryss og tvers" har fokuset å løse et eksisterende problem på en ny og utradisjonell måte. Det å ha utgangspunkt i nye problemstillinger og søke alternative måter å løse dem på, ved å presentere et produkt som løsningen på markedets problem. God produktutvikling er et viktig redskap for å oppnå markedslederskap for ungdomsbedriften. Elevene ser derfor nærmere på menneskets ulike behov og ser om det kanskje er mulig å ordne dem på en meningsfull måte.</p>
<p><u>gjennomføre et salg med aktiviteter før, under og etter et forbrukerkjøp</u></p>	<p>Fleire ungdomsbedrifter deltar på en rekke messer og utstillinger - blant annet arrangerer flere skoler egne skolemesser, ofte i forbindelse med åpen skole. Gjennom messedeltagelse og andre salgsaktiviteter kan ungdomsbedriftene trene på salgssamtalen. Elevene får også trent på både planlegging, gjennomføring og etterarbeide i forbindelse med salgsaktivitetene, noe læreplanen legger opp til.</p>
<p>bruke kart over Norge og informasjonsmateriell om kulturelle forhold for å <u>innfri kundens forventninger til gode reiselivsopplevelser</u></p>	<p>Mange ungdomsbedrifter har reiselivsnæringen som sitt forretningsområde. For eksempel har ungdomsbedriften Spektakulære Lofoten utviklet et reiselivsprodukt. Boken "Lofoten Winter" gir på en estetisk og appellerende måte leseren et bilde av Lofoten på vinterstid. Her kan man se vakre bilder og lese om spennende aktiviteter og vinteropplevelser. Selvsagt har de unge gründerne tenkt markedsorientert. Boken er tredelt, tilpasset både det norske, engelske og tyske markedet. Det er også flere ungdomsbedrifter som har arrangert ulike bussturer og opplevelsesarrangement eller driver reisebyrå eller aktivitetssenter.</p> <p>Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin</p>

	<p>ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. I november arrangerer UE mentordag, og vi oppfordrer elevene til å besøke arbeidsplassen til mentor. Her kan elevene bli kjent med et yrke og en arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere.</p> <p>Ut fra dette ser vi at mye av det formelle arbeidet rundt oppstarten av bedriften vil kunne utføres og falle sammen med planen for samfunnsfag.</p>
<u>opptre i samsvar med etiske normer ved utøvelse av handel og leveranser av tjenester og produkter</u>	Her vil det være naturlig å samarbeide med samfunnsfag. Her skal elevene diskutere noen etiske problemstillinger knytte til arbeidslivet og et naturlig område er å sette fokus på etiske problemstillinger ved etablering og drift.
<u>bruke relevante digitale verktøy til kommunikasjon og utarbeidelse av tekster</u>	Ungdomsbedriftene vil blant annet kommunisere gjennom bruk av nett og mange utvikler sin egen nettside for å profilere bedriften, dens virksomhet og produkter. Her må elevene tenke på at websiden skal gi informasjon om bedriften og produktene, og samtidig bidra til salg. Nettsiden skal være brukervennlig. Noe som gjør at det språklige innholdet kan gjøres i samarbeid med norskfaget.
<u>lage og framføre presentasjoner ved bruk av digitale verktøy</u>	Ungdomsbedriften skal gjennom sin presentasjon vise hva ungdomsbedriften er og står for. Det er rekke arenaer der elevene skal presentere bedriften sin. Blant annet skal ungdomsbedriften under fylkesmessen presentere bedriften og produktet sitt på scenen innfor et publikum. Presentasjonen blir bedømt etter: struktur, innhold og relevans og utføring; som presentasjonsteknikk, originalitet og bruk av visuelle hjelpemiddel. Under scenepresentasjonen er det naturlig å bruke power-point eller flash og mange ungdomsbedrifter har også innslag fra reklamefilmer etc i sine presentasjoner. Ved valg av digitale verktøy er det kun fantasien som setter grenser.

Helse og sosialfag

Læreplan i helse og sosialfag * understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.	Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift
<p>Formål Helse- og sosialfaga representerer viktige tradisjonar og verdier på omsorgsfeltet, som gjeld fysiske, psykiske og sosiale behov hos mennesket. Opplæringa i felles programfag skal medverke til å dekkje kompetansebehovet i samfunnet innanfor oppvekst-, helse- og sosialtenestene. For å fremje helse både for den enkelte og for samfunnet som heilskap skal helse- og sosialfaga gi kunnskap om helsefremjande arbeid, livsstilsjukdommar og arbeidsmiljø. Eit fleirkulturelt samfunn krev kunnskap om og respekt for norsk, samisk og andre kulturel og tradisjonar. Eit viktig føremål med opplæringa skal vere å medverke til fleirkulturell forståing på oppvekst-, helse- og sosialfeltet.</p> <p>Helse- og sosialfaga skal gjere elevane skikka til å <u>yte god service og ta medansvar for arbeidsmiljøet</u>. Opplæringa i felles programfag skal utvikle kunnskapane og ferdigheitene til elevane innanfor kommunikasjon og samhandling, og gi eit grunnlag for <u>arbeid med menneske</u> i alle livssituasjonar. Eit føremål med felles programfag er òg å medverke til <u>yrkesforståing og yrkesstoltheit</u>, gjennom bevisstgjerjing av eigne haldningar og ferdigheiter. Denne kompetansen vil kunne bli overført til andre livssituasjonar, og vil vere eit godt grunnlag for <u>livslang læring</u>.</p> <p>Heilskapen i dei felles programfaga skal gi elevane ei plattform for vidare <u>yrkesval</u> og leggje til rette for utvikling av fagleg forståing gjennom kunnskap, refleksjon, etisk bevisstgjerjing, respekt og toleranse. Opplæringa skal vere <u>praksisnær og tverrfagleg</u> og knyte <u>teori og praksis saman</u>.</p>	<p>Opplæringa innan helse og sosialfag skal vere praksisnær og tverrfaglig og knytte teori og praksis saman. I formålet legger man vekt på at opplæringa bidrar til å utvikle kreativitet, tverrfaglig tenkning og personlig vekst, noe som i høyeste grad blir godt ivaretatt med entreprenørskap.</p> <p>Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å lære bort til andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt. Dette tilsier at vi bør tilstrebe flere fremføringer og mer muntlig aktivitet i prosjektundervisningen som det ungdomsbedrifter er.</p> <p>I programfaget er det naturlig at elevene velger et forretningsområde innanfor oppvekst, helse og sosialsektoren. Det kan for eksempel etableres ungdomsbedrifter som arrangerer bursdagsselskaper eller juletreffester. Ungdomsbedriften kan drive med barnepass ved større arrangement i lokalmiljø. Andre ungdomsbedrifter har beveget seg i en helt annen retning og produsert og solgt diverse helse og livsstilsprodukter som for eksempel hudkremer og aromaloljer. Ungdomsbedriften kan hjelpe andre mennesker med diverse tjenester for eksempel eldre og uføre. Her vil et eventuelt samarbeid med mentor være en god start på et innsyn i en yrkesutøvelse i ulike typer naturbruk. Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass.</p>
<p>Helsefremjande arbeid <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne gjere greie for samanhengar mellom <u>helse og livsstil</u></i></p>	<p>Dette kan være utgangspunkt for det forretningsområde elevene skal arbeide med i sin ungdomsbedrift. Elever på helsefagene kan for eksempel utvikle et tilbud rettet mot hjemmetjenesten. Ungdomsbedriften kan for eksempel drive med sosiale aktiviteter eller aktiviteter som trimgruppe eller lesegruppe. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har drevet med salg av ulike matvarer til skolens elever og kombinere dette med tjenester av helsetilbud.</p>
<p>drøfte og gi døme på kva den enkelte og samfunnet kan gjere for å <u>betre eiga helse og folkehelse, både psykisk og fysisk</u></p>	<p>Et naturlig valg for elevene vil være å sette fokus på innovasjoner og nye trender med basis i kundenes behov. Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskapsbriller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste som er helseforbedrende mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet. Markedet for å bedre helse og livsstil er sterkt økende, og gir mulighet for å en nytenking av service og produkttjenester.</p>
<p><u>setje saman enkle måltid og vurdere energi- og næringsinnhaldet</u> i tråd med tilrådingar om eit sunt kosthald frå helsestyresmaktene</p>	<p>Å produsere trygg og ernæringsmessig mat basert på bearbeiding av råstoff, kan med fordel tilbys ulike kunder. Her kan det skapes og prøves ut nye retter og</p>

	<p>ingredienser av råvarer. I tråd med nye trender og livsstil kan en del av ungdomsbedriftens tilbud være at de regner ut energi- og næringsinnhold i måltider de tilbyr på sin meny. I planlegging av meny til kunden vil dette momentet også kunne være et ekstratilbud og en del av servicen. Ungdomsbedriften kan utvikle nyskapende nisje produkter basert på råvarer med et godt energi- og næringsinnhold. Produktene kan selges ved deltagelse og aktivt samarbeid med lokal matvareleverandører. Ungdomsbedriften kan også arbeide innen for et forretningsområde som bygger på produksjon og salg av økologiske matvarer. I samarbeid med Fylkesmannen har UE også en konkurranse i beste nisjeprodukt innen gastronomi. I denne konkurransen vil juryen legge vekt på følgende kriterier:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er produktet innovativ (nyskapende)? - Hvilken grad av nisjeprodukt er dette? - Er det behov for produktet i markedet? - Vurdering av produktkvalitet, råvarekombinasjon og økologi - Vurdering av smak, utseende og estetisk (sensorikk) - Vurdering av utforming på produktet
drøfte helse-, livsstils- og kosthaldsinformasjon og reklame i media	
gjere greie for kva den enkelte kan gjere for å halde ved lag eit godt immunforsvar og førebyggje smittespreiing, og forklare kva smittespreiing kan føre til	
forklare korleis kroppen er bygd opp og fungerer i forhold til livsstilssjukdommar, og forklare konsekvensar av svikt i vitale kroppsfunksjonar	
<u>utføre grunnleggjande førstehjelp</u>	<p>Dette kan være utgangspunkt for ungdomsbedriftens forretningsidé.</p>
<u>bruke rette arbeidsteknikkar og gode arbeidsstillingar, og gjere greie for samanhengen mellom ergonomi og helse</u>	<p>Integrert i programfaget er helse, miljø og sikkerhet og bruk av rette arbeidsteknikker og gode arbeidsstillinger. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. (se www.umentor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift). Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Elevene vil i fellesskap sette sine egne mål for fysisk og psykisk arbeidsmiljø og arbeide med å nå de fastsatte målene. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.</p>
<p>Kommunikasjon og samhandling <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne gjere greie for og gi døme på kva haldningar, verdiar og menneskesyn er, med utgangspunkt i ulike psykologiske perspektiv</i></p>	
grunngi og vurdere eigne haldningar og veremåtar når omsorg og utvikling hos brukaren er målet, uavhengig av kultur, religion, livsførsel og funksjonsnivå hos den andre	

<p>gjere greie for kva som kjenneteiknar <u>kommunikasjon som fremjar helse, trivsel og velvære</u>, og sjølv medverke til det</p>	<p>Dette kan knyttes opp mot IA-ungdomsbedrift. Her skal elevene nettopp ha dialog om HMS og arbeidsglede.</p>
<p><u>kommunisere med ulike brukarar ut frå deira behov og modningsnivå</u></p>	<p>Gjennom en interaksjon mellom brukere, kunder og kolleger skal elevene anvende sin tilegnede kunnskap. Integrert i programfaget er kommunikasjon der elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgsamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere. Et naturlig valg for elevene vil være å sette fokus på innovasjoner og nye trender med basis i kundenes behov. Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet.</p>
<p><u>drøfte og prøve ut ulike modellar for konflikthandtering</u></p>	<p>Å arbeide med en ungdomsbedrift medfører at man skal arbeide med å skape et god lagånd i gjennom å behandle alle likt. Å få alle til å arbeide mot et felles mål gjennom å minne om hva som er målet, oppmuntre gode ideer, vise at man setter pris på godt arbeid. Å behandle alle medlemmene individuelt gjennom å delegere ansvar og ved å gi belønninger (et vennlig nikk, noen positive ord, et klapp på skulderen). Dette er alle egenskaper som er viktige å trene på før man skal ut å praktisere yrket. Å ta bestemmelser og løse problemer er hverdagskost for medarbeidere i en ungdomsbedrift. Gjennom arbeidet skal elevene så enkelt og klart som mulig samle seg om hva som er problemet, strukturere all relevant informasjon og alle tilgjengelige ressurser, list opp så mange ideer til løsninger som mulig, bedømme hver idé og velg den beste, og sette opp en plan for gjennomføring av det som er valgt. UE har blant annet laget et undervisningsopplegg i konfliktløsning og konflikthåndtering ved bruk av De Bonos "De seks tenkende hatter". Her har elevene et virkemiddel for å selv å arbeide seg gjennom konflikten og bli tydelige i kommunikasjon og fokus på problem ikke person.</p>
<p>forklare kva sosial kompetanse vil seie, og gi døme på korleis ein sjølv kan <u>bruke sosial kompetanse i møte med menneske</u> som er avhengige av tilbod i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p>	<p>Gjennom en interaksjon mellom brukere, kunder og kolleger skal elevene anvende sin tilegnede kunnskaper. Dette er direkte anvendelse av kunnskap noe som i følge læringspyramiden gir elevene den beste læringseffekten. Her må man variere faguttrykk gjennom å tilpasse samtalen til de som er i samme bransje og til kunder som ikke kjenner til fagtermiløgen. Ungdomsbedriften vil gjennomføre slike samtaler og drøftinger både i samarbeid med salgssamtaler med kunder, messedeltagelse og presentasjoner av bedriften.</p>
<p>gjere greie for kva <u>empati</u> tyder innanfor oppvekst-, helse- og sosialsektoren</p>	

gi døme på korleis empati kjem til uttrykk i handlingar, og sjølv <u>kunne vise empati i veremåten sin</u>	I samhandling med andre og overfor en rekke ulike brukergrupper vil elevene kunne vise empati i praksis.
forklare kva eit etisk dilemma er, og gi døme på slike dilemma	
Yrkesutøving <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne gjere greie for korleis ein har <u>organisert oppvekst-, helse- og sosialtenestene i samfunnet i dag</u></i>	Et naturlig valg for elevene vil være å sette fokus på innovasjoner og nye trender med basis i kundenes behov for oppvekst-, helse- og sosialtjenester. Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet.
drøfte korleis <u>endringar i samfunnet påverkar yrkesutøvinga i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</u>	
gjere greie for <u>kjenneteikn på profesjonalitet i yrke innanfor oppvekst-, helse- og sosialsektoren</u>	
diskutere og gi <u>døme på service, etikk og omsorg i oppvekst-, helse- og sosialsektoren</u>	Gjennom ungdomsbedriften vil elevene i kontakt med kunde eller bruker yte service, og elevene vil få direkte tilbakemelding på om dette er en god eller svak presentasjon. Markedsføringen og service av ungdomsbedriften og dens produkter er en av de viktigste, men kanskje også en av de vanskeligste arbeidsoppgavene i bedriften. Ingen produkter er så gode at de selger seg selv. Og spesielt vanskelig er det for en ny bedrift å komme seg inn på et marked, for på markedet er det erfarne konkurrenter. Skal ungdomsbedriften greie seg, må den fortelle kundene at den finnes og hva den er flink til. Gjennom ungdomsbedriften får elevene trening i å bruke de servicetiltak ungdomsbedriften har til rådighet.
greie for sentralt regelverk som regulerer arbeidet i oppvekst-, helse- og sosialsektoren	
gjere greie for kvifor det er viktig med <u>heilskapleg og tverrfagleg samarbeid, og gi døme på yrkesgrupper som er med i slikt samarbeid</u>	Allerede i formålet nevnes det at utdanningen skal fremme evne til selvstendighet og samarbeid i tverrfaglig arbeid og gi grunnlag for og inspirere til entreprenørskap. Omsorg, helse og sosialsektoren er en næring i sterkt økning. Gjennom å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode kan man trene på å bli en yrkesutøvere i innovative virksomheter før man blir en endringsdyktige aktør senere i livet. Elevene får arbeide med yrkesrelaterte spørsmål. Elevene får, som formålet legger opp til, arbeidet med den kreative, skapende og reflekterende delen av mennesketypen.
gjere greie for <u>utfordringar og moglegheiter som vårt fleirkulturelle samfunn representerer for yrkesutøvinga i oppvekst, helse- og sosialsektoren</u>	Det kan for eksempel etableres ungdomsbedrifter som driver med leksehjelp til klasser på grunnskolen. Tilbudet kan rettes til vårt flerkulturelle samfunn. Det kan også drives formidling av norsk språk og kultur på like flerkulturelle sentre. Her får elevene direkte anvende sine kunnskaper. Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å presenterer for andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt.
gi døme på korleis <u>brukaren kan stimulerast til læring og opplevingar, uavhengig av alder, kulturtilhøring og funksjonsnivå</u>	Det kan for eksempel etableres ungdomsbedrifter som driver med læring og opplevelser. Ungdomsbedriften kan sette opp dukketeater, de kan drive med kulturformidling, de kan arrangere underholdningskvelder på eldresenteret. Her er det bare fantasien som setter grenser.

Bygg og anleggsteknikk

Læreplan i bygg og anleggsteknikk

* understreking viser faglig tilknytning til entreprenørskap.

Formål

En velfungerende og sikker infrastruktur er en forutsetning i dagens samfunn, og det stilles store krav til kvalitet innen samferdsel, kraftforsyning og byggevirksomhet. Innføringen av ny teknologi innen anlegg, industri og bygg har medført at bygg- og anleggsganene er i stadig utvikling, samtidig som lokale tradisjoner og kultur skal holdes i hevd. Opplæring i felles programfag i bygg- og anleggsteknikk skal bidra til å legge grunnlag for samfunnets behov for kompetanse innen produksjon, oppføring, ombygging og vedlikehold av bygninger og anlegg med tilhørende tekniske installasjoner. Opplæringen skal legge grunnlag for sikring av materielle verdier og bidra til bærekraftig bruk av naturressurser.

Felles programfag skal fungere som en bred inngang til bygg- og anleggsganene og danne grunnlag for videre valg av utdanning og yrker. Felles programfag skal gi elevene grunnleggende ferdigheter i bygg- og anleggsteknikk, og fremme arbeidsglede, gode arbeidsvaner og evne til samarbeid. Videre skal opplæringen bidra til allmenndanning og legge grunnlag for livslang læring.

I opplæringen skal den enkelte møte flere av kravene som stilles til yrkesutøvelse på et grunnleggende nivå. Praktisk arbeid og helhetlige tverrfaglige arbeidsoppgaver skal vektlegges. Opplæringen må ses både i individ-, bransje- og samfunnsmessig sammenheng, nasjonalt og internasjonalt.

Produksjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne velge egnede verktøy og maskiner knyttet til enkle arbeidsoppgaver innenfor bygg- og anleggsteknikk

velge, bruke og bearbeide materialer som benyttes i enkle konstruksjoner innenfor bygg- og anleggsteknikk

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Opplæringen skal fremme praktisk arbeid, arbeidsglede, samarbeid og utvikle elevenes evne til å se sammenheng fra idé til produkt. For en ungdomsbedrift er det viktig at elevene kommer fram til en forretningsidé som de kan samles om. I dette arbeidet bør man arbeide systematisk og være åpne for å tenke nytt, men forretningsideen skal selvsagt ha sin basis i bygge og anleggsbransjen.

Bygg og anleggsteknikk skal være utgangspunkt for hvilket forretningsområde elevene skal etablere ungdomsbedriften sin innen. Learning by doing er ungdomsbedriftens kjennetegn. Alle planer og ideer til det endelige produkt (vare eller tjeneste) skal gjennomføres i form av produktutvikling, service og produksjon. Målene innen bygg og anleggsteknikk legger godt til rette for at ungdomsbedriftens produkt skal formgis slik at det dekker kundens behov for problemløsning i hverdagen og krav til kvalitet og sikkerhet. Enkle forbrukertester vil avdekke kundens behov og gi grunnlag for en kontinuerlig forbedring av produktet før det endelige salget. Produksjon av egne bygg og anleggsprodukt er gode eksempler på produktideer. Mange leverer byggtjenester og gir god service. Kursing og opplæring innen fagområdene kan også med fordel danne grunnlag for elevenes refleksjoner til eget produkt. Programfaget skal favne om et mylder av retninger.

Å knytte disse retningene opp mot en ungdomsbedrift kan også gjøres i samarbeid med lokalt næringsliv. Her vil et eventuelt samarbeid med mentor være en god start på et innsyn i en yrkesutøvelse i ulike typer håndverk. Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass.

Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsidé. De produkt eller tjenester som ungdomsbedriften tilbyr til ulike kunder får elevene direkte tilbakemelding på om man klarer å innfri kundenes forventninger. Her får elevene ikke bare mulighet til å velge egnede verktøy for å utføre arbeidsoppgaven, de må også samarbeide og jobbe i team for å få utført oppgaven på best mulig måte, slik at kunden blir fornøyd.

Dette kan være utgangspunkt for ungdomsbedriftens forretningsidé. Ungdomsbedriften kan for eksempel bygge lekestuer, garasjer eller hagemøbler. Elevene må planlegge og gjennomføre arbeidet og aktiviteter i tråd med gjeldende yrkesmessige krav til utførelse, HMS og kvalitetssystemer. Kvalitet og dokumentasjon omfatter kvalitetssikring og hensiktsmessig dokumen-

	<p>tasjon av idéutvikling og valg av produkt eller tjeneste. Gjennom arbeidet med ungdomsbedriften vil elevene kvalitetssikre og dokumentere planlegging, produksjon og vurdering av eget arbeid. Her vil det være naturlig at kvalitetssikringen omfatter vurdering og læring av eget og andres arbeid.</p>
<p>bruke verktøy og utstyr på en riktig måte i følge regelverk og normer</p>	
<p>beskrive egenskapene og bruksområdene til materialene som brukes i en arbeidsoppgave og beskrive alternative materialvalg</p>	
<p>motta, håndtere og lagre materialer og utstyr på en hensiktsmessig måte og i henhold til regelverk</p>	
<p><u>foreta risikovurderinger og utføre arbeid etter regler for helse, miljø og sikkerhet</u></p>	<p>Integrert i programfaget er helse, miljø og sikkerhet og bruk av standarder og digitale verktøy. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. (se www.uementor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift). Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Elevene vil i fellesskap sette sine egne mål for fysisk og psykisk arbeidsmiljø og arbeide med å nå de fastsatte målene.</p> <p>Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeids glede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.</p>
<p><u>forklare og bruke ergonomisk riktige arbeidsteknikker og arbeidsstillinger</u></p>	<p>Jfr IA-ungdomsbedrift.</p>
<p><u>finne fram til og følge produktdatablad og HMS-datablad</u></p>	<p>Jfr IA-ungdomsbedrift.</p>
<p>bruke materialer <u>økonomisk</u> og miljømessig forsvarlig</p>	<p>Det vil alltid være et stort pluss for arbeidsgiver at de ansatte har klar forståelse for kostnader og lønnsomhet. I en ungdomsbedrift vil det bety noe for driften at elevene bruker materialer økonomisk. Lønnsomhet vil også kunne synliggjøres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt. Starter elevene om noen år egen virksomhet viser statistikken oss at tidligere ungdomsbedriftselever i mindre grad har likvide problemer de to første årene enn øvrige etablerere uten denne bakgrunnen. Vi kan på dette grunnlaget si at ungdomsbedriftskonseptet ivaretar en helt nødvendig kunnskapstilegnelse som elevene ellers ikke ville fått.</p> <p>Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne visualiseres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt (vare eller tjeneste). Ungdomsbedrifter skal føre et forenklet regnskap, men etter samme prinsipper som gjelder for virkelige bedrifter. En ungdomsbedrift kan klare seg med en enkel kassadagbok hvor elevene også fører det endelige oppgjøret. Posteringene føres</p>

	etter hverandre, slik som de kommer inn i kassadagboken. Bilagene nummereres på samme måte og settes inn i egen bilagsbok eller mappe. Regnskapet føres på data. Her kan man samarbeide med matematikkfaget.
følge gjeldende rutiner for arbeidsoppgaver utføre livreddende førstehjelp	
Tegning og bransjelære <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne bruke enkle måleverktøy knyttet til arbeidsoppgaver innen bygg- og anleggsteknikk</i>	Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsidé.
lese, forstå og <u>følge enkle tegninger</u> som skal brukes i produksjon og vedlikeholdsoppgaver innen bygg- og anleggsteknikk	Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsidé.
<u>lese og anvende beskrivelser som er relevante for utføring av eget arbeid</u>	Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsidé.
<u>tegne enkle skisser knyttet til egne arbeidsoppgaver</u>	Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsidé.
<u>tegne enkel plan, detaljer og snittegninger i målestokk</u>	Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsidé.
<u>utarbeide tegninger, kalkulasjon, beregninger og dokumentasjonsarbeid knyttet til eget arbeid ved hjelp av digitale verktøy</u>	Dette er naturlig nok et sentralt moment i driften av ungdomsbedriften. Tegninger og beregninger er en vesentlig del av produktutviklingen og produktleveringen. Videre må selvsagt elevene beregne kostnader og kalkulere på pris. Dette kan være et naturlig punkt å samarbeide med matematikkfaget.
<u>gjøre rede for sammenheng mellom yrker innenfor bygg- og anleggsgnæringen</u>	Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. I november arrangerer UE mentordag, og vi oppfordrer elevene til å besøke arbeidsplassen til mentor. Her kan elevene bli kjent med et yrke og en arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere. Ut fra dette ser vi at mye av det formelle arbeidet rundt oppstarten av bedriften vil kunne utføres og falle sammen med planen for samfunnsfag.
gi eksempler på sentrale bestemmelser som regulerer arbeidet innen bygg- og anleggsteknikk	
<u>planlegge helse-, miljø- og sikkerhetstiltak for arbeidsoppgaver som skal utføres</u>	Jfr IA-ungdomsbedrift.

Teknikk og industriell produksjon

Læreplan i teknikk og industriell produksjon

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Formål

Opplæringen i felles programfag i teknikk og industriell produksjon skal bidra til en bred, teknisk fagplattform som etterspørres i mange bransjer, og som muliggjør mer fleksibel bruk av arbeidskraft i disse bransjene. Opplæringen skal bidra til å forebygge ulykker og skader ved å sette fokus på helse, miljø og sikkerhet. Felles programfag skal legge vekt på kvalitetssikring av produkter, prosesser og tjenester og bidra til at elevene blir kjent med arbeidslivets krav til nøyaktighet. Teknikk og industriell produksjon skal gi grunnlag for et tverrfaglig samarbeid som er nødvendig for kontinuerlig utvikling og forbedring av produkter og tjenester.

Felles programfag skal gi den enkelte en praktisk, variert og teknisk grunnopplæring og en bred plattform for videre yrkesvalg. Gjennom opplæringen skal elevene utvikle praktiske ferdigheter, faglig innsikt, refleksjon og kritisk vurderingsevne. Det skal fremme elevenes evne til å samhandle med andre og evne til å arbeide selvstendig etter prosedyrer og tegninger og med registrering og dokumentasjon. Opplæringen skal bidra til at den enkelte utvikler flerfaglighet som etterspørres i virksomhetene, og fleksibilitet som øker mulighetene for stadig å utvikle ny kunnskap. Praktisk arbeid sammen med andre skal fremme kommunikasjonsferdigheter og forståelse for ulike kulturer.

Opplæringen i felles programfag skal gi elevene grunnleggende og enkel trening i alle deler av en produksjonsprosess med planlegging, produksjon, vedlikehold, dokumentasjon og kvalitetssikring. Sikkerhetsforståelse og kjennskap til nasjonale og internasjonale standarder og retningslinjer skal inngå. Et viktig perspektiv i opplæringen er å behandle mennesker, miljø og produksjonsapparater på en respektfull måte. Opplæringen skal være yrkesrelatert, og forberede elevene til yrker og arbeid med høy endrings- og omstillingstakt, både nasjonalt og internasjonalt.

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Opplæringen i teknikk og industriell produksjon skal være yrkesrelatert, og forberede elevene til yrker og arbeid med høy endrings- og omstillingstakt. Her vil et eventuelt samarbeid med mentor være en god start på et innsyn i en yrkesutøvelse i ulike typer bransjen. Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. I november arrangerer UE mentordag, og vi oppfordrer elevene til å besøke arbeidsplassen til mentor. Her kan elevene bli kjent med et yrke og en arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere.

Opplæringen skal fremme entreprenørskap og nyskaping, og utvikle elevenes evne til å se sammenheng fra idé til produkt. For en ungdomsbedrift er det viktig at elevene kommer fram til en forretningsidé som de kan samles om. I dette arbeidet bør man arbeide systematisk og være åpne for å tenke nytt, men forretningsideen skal selvsagt ha sin basis i bransjen.

Ungdomsbedriften kan for eksempel koble forskjellige materialer som tekstil, kjemikaler, lim og sveising til nye produkter. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har utviklet og produsert lavendelsåpe og lysestaker av sammensveisert rør. Videre kan ungdomsbedriften drive vedlikehold av for eksempel pumper, rør og sveising.

Produktutviklingen kan skje ved en systematisk fremgangsmåte. I kreativitetsfasen er det gjennom kvantiteten at kvaliteten ligger, og elevene må derfor komme opp med mange ideer for så å sile ut dårlige og uløselige ideer, for til slutt å sitte igjen med en vellykket idé. Det er kun et fåtall av alle foreslåtte ideer som ser dagens lys. Det er derfor helt avgjørende at bedriften makter å få fram mange ideer. Hvis dette ikke skjer, blir resultatet lett at for få ideer, fører til en stor del av dem presses igjennom uten at forutsetningene er tilstede.

Før elevene bestemmer seg for å realisere ideen sin, må de undersøke om produktet lar seg gjennomføres. Finnes det for eksempel tekniske løsninger for å realisere ideen, og kan de få laget en prototype av varen. Videre må de se nærmere på om markedet ønsker varen eller tjenesten, gjennom at de foretar en markedsvurdering. Læreplanen tar utgangspunkt i

	<p>å utvikle og forbedre varer og tjenester. Fagområdet spenner over en rekke fag - fra kjemiprosess, industritekstil og design, industriteknikk, kjøretøy, laboratoriefag, kulde- og varmepumpeteknikk og automatisering for å nevne noen. Innenfor disse bransjene kan elevene utvikle nye og forbedre eksisterende produkter og tjenester.</p>
<p>Produksjon <u>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne velge utstyr og arbeidsmetoder ut fra arbeidsoppgaver, standarder og prosedyrer</u></p>	<p>Dette er en naturlig del av ungdomsbedriftens utførelse av forretningsideen. De produkt eller tjenester som ungdomsbedriften tilbyr til ulike kunder får elevene direkte tilbakemelding på om man klarer å innfri kundenes forventninger. Her får elevene ikke bare mulighet til å velge egnet utstyr og arbeidsmetode for å utføre arbeidsoppgaven, de må også samarbeide og jobbe i team for å få utført oppgaven på best mulig måte, slik at kunden blir fornøyd.</p>
<p><u>velge og montere riktig verktøy og utstyr på en maskin i henhold til arbeidsoppgaver</u></p>	<p>Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.</p>
<p><u>utføre arbeid etter regler for helse, miljø og sikkerhet og foreta risikovurderinger</u></p>	<p>Planlegge og gjennomføre arbeid og aktiviteter i tråd med gjeldende yrkesmessige krav til utførelse, HMS og kvalitetssystemer. Kvalitet og dokumentasjon omfatter kvalitetssikring og hensiktsmessig dokumentasjon av idéutvikling og valg av produkt eller tjeneste. Gjennom arbeidet med ungdomsbedriften vil elevene kvalitetssikre og dokumentere planlegging, produksjon og vurdering av eget arbeid. Her vil det være naturlig at kvalitetssikringen omfatter vurdering og læring av eget og andres arbeid. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede.</p>
<p><u>stille inn, bruke og overvåke maskiner og enkle anlegg</u></p>	<p>Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.</p>
<p><u>bruke enkle simuleringsprogram til å beskrive helheten og sammenhengen i produksjonsprosesser</u></p>	<p>Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.</p>
<p>velge sammenføyningsmetode og utføre sammenføyninger i henhold til arbeidsoppgaver og materialtype</p>	
<p><u>bearbeide materialer i henhold til arbeidsoppgaver</u></p>	<p>Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.</p>
<p><u>beskrive egenskapene og bruksområdene til materialene som er brukt i arbeidsoppgaver, og beskrive alternative materialvalg</u></p>	<p>Siden arbeidet utføres for en kunde blir kravet til kvalitet høy. Elevene får tilbakemelding på om produktet og servicen holder mål.</p>
<p>forklare hvordan kjemiske forbindelser og egenskaper virker inn på bruk, gjenbruk og oppbevaring av råstoffer og materialer</p>	
<p><u>velge metoder og teknikker for overflatebehandling av ulike materialer og utføre behandlingen</u></p>	<p>Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.</p>
<p><u>bruke ergonomisk riktige arbeidsteknikker og arbeidsstillinger</u></p>	<p>Integrert i programfaget er helse, miljø og sikkerhet og bruk av standarder og digitale verktøy. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg.</p>

	<p>Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. (se uementor.no for mer informasjon). Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Elevene vil i fellesskap sette sine egne mål for fysisk og psykisk arbeidsmiljø og arbeide med å nå de fastsatte målene. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.</p>
<u>forklare sammenhengen mellom ergonomi, helse og effektivitet</u>	Jfr IA-ungdomsbedrift.
<u>vurdere kostnader knyttet til en arbeidsoppgave</u>	<p>Det vil alltid være et stort pluss for arbeidsgiver at de ansatte har klar forståelse for kostnader og lønnsomhet. Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne synliggjøres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt. Starter elevene om noen år egen virksomhet viser statistikken oss at tidligere ungdomsbedriftselever i mindre grad har likvide problemer de to første årene enn øvrige etablerere uten denne bakgrunnen. Vi kan på dette grunnlaget si at ungdomsbedriftskonseptet ivaretar en helt nødvendig kunnskapstilleggelse som elevene ellers ikke ville fått.</p> <p>Ungdomsbedriftens lønnsomhet vil også kunne visualiseres for eleven gjennom at de må beregne kostnad og inntekter på sitt produkt (vare eller tjeneste). Ungdomsbedrifter skal føre et forenklet regnskap, men etter samme prinsipper som gjelder for virkelige bedrifter. En ungdomsbedrift kan klare seg med en enkel kassadagbok hvor elevene også fører det endelige oppgjøret. Posteringene føres etter hverandre, slik som de kommer inn i kassadagboken. Bilagene nummereres på samme måte og settes inn i egen bilagsbok eller mappe. Regnskapet føres på data.</p>
<u>forklare gangen i en arbeidsoppgave fra idé til sluttprodukt</u>	<p>Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet. Elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt representanter fra andre fagområder og brukere, noe som henspiller på endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgssamtaler og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere.</p>
<p>Tekniske tjenester <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne tolke og forklare arbeidsoppgaver</i></p>	

bruke verktøy og utstyr i henhold til lover og forskrifter	
<u>foreta risikovurderinger i forhold til helse, miljø og sikkerhet</u>	Jfr IA-ungdomsbedrift.
<u>velge riktig håndverktøy og utstyr for service, vedlikehold og reparasjoner</u>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.
velge riktig måleverktøy i forhold til arbeidsoppgaver	
demontere og montere maskinelementer og utstyr som er relevant for arbeidsoppgaver	
måle trykk, temperatur og mengde i forhold til en arbeidsoppgave og vurdere måleresultatet	
kople opp og teste enkle styringssystemer basert på hydraulikk og pneumatikk	
måle grunnleggende elektriske størrelser som inngår i arbeidsoppgaver, og vurdere måleresultatet	
planlegge og gjennomføre forebyggende vedlikehold på maskiner og utstyr	
etterse og vedlikeholde verktøy og instrumenter	
Dokumentasjon og kvalitet <i>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne forstå og følge tegninger og skjemaer som skal brukes i produksjon og vedlikehold</i>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.
<u>bruke digitale verktøy til å utarbeide enkle to- og tredimensjonale tegninger og prosessflytskjemaer</u>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.
finne fram til og følge produktdatablad og HMS-datablad	
<u>søke etter nødvendig informasjon for å kunne utføre arbeidsoppgaver</u>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.
vise til regelverk og standarder som er relevant for arbeidet	
<u>fylle ut aktuelle rapporter og skjemaer i forhold til arbeidsoppgaver</u>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé. Gjennom arbeidet med ungdomsbedriften vil elevene kvalitetssikre og dokumentere planlegging, produksjon og vurdering av eget arbeid. Her vil det være naturlig at kvalitetssikringen omfatter vurdering og læring av eget og andres arbeid.
<u>registrere avvik og utarbeide avviksrapporter</u>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.
<u>vurdere eget arbeid i henhold til planer, tegninger, beskrivelser og standarder</u>	Dette hører naturlig med i utøvelsen av ungdomsbedriftens tjenester og forretningsidé.
forklare sertifikatkrav som kan regulere arbeidsutførelse innen teknikk og industriell produksjon	

Restaurant- og matfag

Læreplan i restaurant- og matfag

* understreking viser faglig tilknytting til entreprenørskap.

Mat og drikke er viktig for helse, for identitet og i sosiale sammenhenger. Viktige samfunnsendringar som meir internasjonalt samkvem fører til at kunnskap om og respekt for eigne og andres kulturar og mattradisjonar blir viktigare enn før. Kost- og måltidsvanar har endra seg, og serveringsstadene spelar ei viktigare rolle i kosthaldet enn før. Opplæringa i felles programfag kan medverke til å ta vare på og vidareutvikle viktige norske mattradisjonar, også dei samiske. Opplæringa skal òg gjere sitt til å møte behovet for teknologisk kunnskap, kreative og skapande menneske i bransjane innanfor restaurant- og matfaga.

Opplæringa i restaurant- og matfag skal medverke til å utvikle erfaring og innsikt hos den enkelte, og evne til å velje og vurdere råvarer, produkt, produksjonsmetodar og måltid. I tillegg skal opplæringa medverke til å utvikle evna til omstilling hos den enkelte i bransjar med stadig endra konkurransevilkår. Opplæringa skal gi kompetanse om mat og drikke, omsetjing og servering, og kunnskap om kor viktig kosthaldet er for ein helsefremjande livsstil. Opplæringa skal òg gjere sitt til at den enkelte skal kunne kommunisere om faglege spørsmål, vere serviceorientert og arbeide sjølvstendig og i samarbeid med andre.

I restaurant- og matfag skal fokuset vere retta på verdikjeda frå råvare til ferdig produkt. Opplæringa i felles programfag skal leggje vekt på mattryggleik, hygieniske produksjonsmetodar og berekraftig utvikling. Gjennom praktisk arbeid og heilskaplege, tverrfaglege arbeidsoppgåver skal opplæringa fremje arbeidsglede og gode arbeidsvanar. Felles programfag skal vere yrkesrelaterte og førebu for utdanning fram til fagbrev eller sveinebrev i eit yrke og, leggje grunnlag for livslang læring.

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Læreplanen sier mye om at mat og drikke er viktig for helse, identitet og sosiale sammenhenger. Opplæringen har som mål å ta vare på og vidareutvikle norske mattradisjonar og matkultur. Gjennom ungdomsbedrift kan man ved hjelp av ungdoms interesse for mat og drikke også muligheten til få til nyttig kunnskap om bransje og fagretning. Metoden gir elevene et innblikk i mat og drikke, samtidig skal det gi dem erfaring i å drive en nisje og/eller småskalabedrift innen for fagfeltet. Gjennom fjernsynet møter elevene bransjen fra populærkokker og kjøkken i et medie- og populistisk bilde. Gjennom ungdomsbedrift får elevene innblikk i mange sider av faget, samtidig som de opplever å lykkes med egne bedrifter.

Kost- og måltidsvaner har endret seg - og her spiller serveringsstedene en stor rolle. I formålet legger man vekt på at opplæringen bidrar til å utvikle kreativitet, tverrfaglig tenkning og personlig vekst, noe som i høyeste grad blir godt ivaretatt med entreprenørskap. Mer konkret sier læreplanens at eleven skal gis grunnleggende ferdigheter i restaurant og matfag med særlig tanke på deres behov i dagligliv, samfunnsliv og yrkesliv. Å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode er ikke i tillegg til læreplanen, men et redskap til å konkretisere læremålene. Elevenes forretningsidé skal derfor ligge innen restaurant og matfag.

Learning by doing er ungdomsbedriftens kjennetegn. Alle planer og ideer til det endelige produkt skal gjennomføres i form av produktutvikling og produksjon. Målene innen restaurant og matfag ligger godt til rette for at ungdomsbedriftens produkt skal formgis slik at det dekker kundens behov for problemløsning i hverdagen og krav til økologi og sikkerhet. Enkle forbrukertester vil avdekke kundens behov og gi grunnlag for en kontinuerlig forbedring av produktet før det endelige salget.

Gjennom opplæringen skal det skapes kultur for innovasjon og nyskaping for å fremme entreprenørskap i yrkesfagene innen restaurant og matfag. Her åpnes det for at elevene skal arbeide med både kreativitet, innovasjoner og entreprenørskap. Dette medfører at elevene skal jobbe fra en nyskaping innen faget, som skal settes ut på et marked, noe ordlyden i entreprenørskapsbegrepet tilsier. Man skal legge til rette for at elevene kan se muligheter, utvikle nye ideer, og være innstilt på en yrkesutøvelse i endring og bidra til å legge grunnlag for utvikling av nye næringsveier. Gjennom faget får elevene et naturlig fokus på idemyldring, innovasjon og produktutvikling. Elevene vil arbeide seg gjennom alle fasene i en produktutvikling. Imidlertid er formålet at arbeidet gjøres i samarbeid med kunder, brukere og andre medarbeidere. Tydeligere innspill på en bedriftsetablering kan neppe gjøres. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anledning til å utvikle

	<p>et eget produkt eller produktsortiment der de dekker et behov for en kundegruppe.</p> <p>Gjennom ungdomsbedrift får elevene en samhandling mellom praksis og teori. Læreplanen legger vekt på praktiske anvendelser. Studier ved HiT viser at studentene med fagbrev oppnår både bedre karakterer enn studentene som har kvalifisert seg direkte til studiene, og de er mer attraktive for næringslivet. Mye av svaret på hvorfor studenter med fagbrev er mer attraktive for næringslivet, ligger i praksis og teori - begge er viktige og uerstattelige ingredienser.</p>
<p>Råstoff og produksjon <u>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne gjere greie for råvarer, mat og drikke som inngår i restaurant- og matfaga, næringsinnhald, eigenskapar og bruksområde</u></p>	<p>Som fremtidige restaurant og matprodusenter og bedriftseiere må de være nøye med råvarenes opprinnelse og videre behandling. Ungdomsbedriften kan for eksempel drive med catering innenfor en rekke nisjer. Med skolens kjøkken og restaurant som utgangspunkt kan elevene tilby et helhetlig produkt til både private og bedrifter i lokalmiljøet. Det er selvsagt ikke noe i veien for at elevene kan arrangere selskaper slik at de kommer hjem til deg og står for både mat, meny og servering. I ungdomsbedriften er det markedet som stiller krav til hygiene, produksjon, ferdig produkt og matsikkerhet.</p>
<p><u>demonstrere rett behandling av råvarer, mat og drikke for å sikre så trygge produkt som mogleg</u></p>	<p>En del av ungdomsbedriftskonseptet kan være at elevene forteller om hvordan de behandler råvarer, mat og drikke som en presentasjon for selskapet. Når ungdomsbedriften får oppdrag setter de opp en meny som er laget av råvarer fra lokalmiljøet. Elevene kan sette opp internasjonale retter, med en meny som ikke er like tradisjonelle. Her kan man være kreativ og følger tiden, og anrette i en moderne stil. Selvsagt gjelder de samme regler for sikkerhet og hygiene også for ungdomsbedriften.</p>
<p><u>vurdere kvaliteten på råvarer og produkt, og bruke denne kunnskapen i praktisk arbeid</u></p>	<p>Ungdomsbedriften kan utvikle nyskapende gourmet eller nisje produkter basert på lokale råvarer. Landbruksproduktene kan selges ved deltagelse og aktivt samarbeid med lokal matvareleverandører. Ungdomsbedriften kan også arbeide innen for et forretningsområde som bygger på produksjon og salg av økologiske matvarer. Ungdomsbedriften kan ha et fokus på å gi lokale råvarer en mer tilgjengelighet i lokalsamfunnet. I forbrukerpaneler landbruks- og matdepartementet gjennomfører, opplever forbrukerne at det dyrkes masse spennende matvarer der folk bor, men det er vanskelig å få tak i disse produktene.</p> <p>I samarbeid med Fylkesmannen har UE også en konkurranse i beste nisjeprodukt innen gastronomi. I denne konkurransen vil juryen legge vekt på følgende kriterier:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er produktet innovativ (nyskapende)? - Hvilken grad av nisjeprodukt er dette? - Er det behov for produktet i markedet? - Vurdering av produktkvalitet, råvarekombinasjon og økologi - Vurdering av smak, utseende og estetisk (sensorikk) - Vurdering av utforming på produktet <p>Læremålet legger føringer for praktisk arbeid, noe elevene får rikelig anledning til i ungdomsbedriften.</p>
<p>velje og vurdere råvarer og produksjonsmetodar ut frå etiske og berekraftige kriterium</p>	

følgje og justere reseptar og rekne ut mengder og kostnader	
<u>setje saman og lage til enkle produkt og måltid på ein kreativ og estetisk måte</u>	Eleven må sette seg inn i hvilke råvarer som kan nyttas for å få en produksjon som er forenelig med resten av skolehverdagen. Ofte vil produksjonen skje på ettermiddag, kveldstid eller i praksistimene. De vil da kunne prøve og feile samt bruke lærer og mentor som hjelperedskap. Et av målene i planen er å "sette sammen og lage enkle produkter". Tydeligere kan man ikke legge føringer for en etablering av en bedrift. Gjennom ungdomsbedriften kan elevene legge fokuset på en kreativ og nyskapende produktutvikling.
<u>oppbevare og emballere mat i samsvar med gjeldande krav</u>	Ungdomsbedriften ønsker gjerne å profilere seg gjennom emballasjen. Naturlig gjelder de sikkerhetsmessige regler for oppbevaring og emballeringer av mat i samsvar med produkter ungdomsbedriften leverer. Imidlertid ønsker de fleste bedriftsetablerere å profilere og bygge sitt eget merkevare. Her får elevene anledning til å arbeide med problemstillinger rundt trygghet kontra profilering.
praktisere god produksjonshygiene, godt reinhald og personleg hygiene og	
gjere greie for kvifor dette er viktig for god produksjonsflyt	
gjere greie for kva næringsmiddelhygiene har å seie for produksjon og omsetjing av trygg mat	
<u>bruke, reingjere og utføre dagleg vedlikehald av lokale, reiskapar og maskiner som blir nytta i opplæringa</u>	Dette er selvsagt et moment i driften av ungdomsbedriften.
<u>klargjere lokale og omsetje og servere mat og drikke i samsvar med metodar som gjeld for restaurant- og matbransjane</u>	Her vil et eventuelt samarbeid med mentor være en god start på et innsyn i en yrkesutøvelse i ulike typer restaurant og matfagprodusenter. Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. I november arrangerer UE mentordag, og vi oppfordrer elevene til å besøke arbeidsplassen til mentor. Her kan elevene bli kjent med et yrke og en arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere.
utføre arbeidet i samsvar med kvalitetsstyringssystem som er etablerte på området	
Kosthald og livsstil <i>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne drøfte <u>samanhengene mellom kosthald, helse og livsstil</u>, og korleis desse faktorane kan påverke folkehelsa</i>	Her skal eleven kunne finne ut sammenhengen mellom kosthold, helse og livsstil. Dette kan være en del av forretningsområdet og en del av servicen ungdomsbedriften tilbyr sine kunder.

<u>lage måltid ut frå tilrådingar frå helsestyresmaktene</u>	Dette kan være utgangspunkt for ungdomsbedriftens forretningsområde.
<u>bruke digitale verktøy til å rekne ut energi- og næringsinnhold i måltid, og til å planleggje og setje saman måltid i tråd med krava frå helsestyresmaktene</u>	I tråd med nye trender og livsstil kan en del av ungdomsbedriftens tilbud være at de regner ut energi- og næringsinnhold i måltider de tilbyr på sin meny. I planlegging av meny til kunden vil dette momentet også kunne være et ekstratilbud og en del av servicen.
<u>planleggje og lage til spesialkost</u>	Dette kan være utgangspunkt for ungdomsbedriftens forretningsområde.
<u>lage tradisjonsmat frå ulike område i Noreg og mat frå ulike kulturar, og drøfte kva måltidet har å seie som kulturberar</u>	Ungdomsbedriften kan lage mat og produkter tilpasset nye trender ut fra kunnskap om råvaren, produksjonsmetoder og matkultur. Ungdomsbedriften kan søke i informasjonskilder som litteraturen, bestemødre, bibliotek og på den måten komponere produkt som bygger både på tradisjoner fra Norge og andre kulturer. Kanskje er det kjennskap til og produsenter av nisjemat i nærmiljøet som kan ligge til grunn for forretningsideen. I Norge generelt er det utrolig lite utnyttelse av de lokale produsentene. Men Kokketørene UB ville gjøre noe nyskapende med en tradisjonell foretningsside, med å ta i bruk nærmiljøet. Kokketørene opp-rettet et samarbeid med en lokale småskalaprodusenten. Ungdomsbedriften har utviklet et produkt de kaller Kokketørenes Blonde. Det er kjøttboller med kjøtt fra storferasen Blonde D'Aquitaine og diverse urter. Ungdomsbedriften brukte sitt nettverk og fikk råvare fra en lokale leverandører. Deres foretningsside går ut på å bruke småskalaprodusentene i Østfold.
<u>lage mat og produkt tilpassa nye trendar ut frå kunnskap om råvarer, produksjonsmetodar og matkultur</u>	Tydligere kan neppe læreplanen legge føringer for en etablering av en ungdomsbedrift. Det at elevene skal presentere et produkt eller servere mat som er tilpasset nye trender mot en aktuell målgruppe, ligger så nært opp mot hensikten med entreprenørskap. Ungdomsbedriften kan utvikle nyskapende gourmet eller nisje produkter basert på lokale råvarer. Landbruksproduktene kan selges ved deltagelse og aktivt samarbeid med lokal matvareleverandører. Ungdomsbedriften kan også arbeide innen for et forretningsområde som bygger på produksjon og salg av økologiske matvarer. I samarbeid med Fylkesmannen har UE også en konkurranse i beste nisjeprodukt innen gastronomi.
Bransje, fag og miljø <u>Mål for opplæringa er at eleven skal kunne gjere greie for samanhengen mellom bransjane innanfor restaurant- og matfaga, deira rammevilkår og konkurranseforhold</u>	Gjennom ungdomsbedriften settes søkelys på bransjen og fagene de skal inn i. Elevene vil ha mentorkontakt med en fra lokalt næringsliv. Dermed vil de knyttet kontakt mellom elev, bedrift og skole, og oppfølging vil gå begge veier. Her kan det være interessant for skolen å skrive en partnerskapsavtale med mentor.
<u>gjere greie for etiske problemstillingar som er relevante for restaurant- og matbransjane</u>	Etiske problemstillinger ved etablering og drift: "Kunden har alltid rett" - sies det, men enkelte ganger har han ikke det. Loven setter grenser for hva en bedrift kan selge. I tillegg har bedriften et eget ansvar for hva som er rett og galt å sende ut på markedet. Presset på økonomisk inntjening vil alltid være til stede i bedriften. Desto viktigere er det at bedriften setter den økonomiske inntjeningen inn i en bredere samfunnsmessig sammenheng. Verdier vil alltid være med å prege de valg bedriftens ledere og ansatte tar. Å arbeide med verdier og etikk er viktig for å forstå hverandre og verden omkring, slik at vi blir i stand til å fatte riktigere beslutninger. Gode etiske holdninger er vanskelig nok å definere, for ikke

	<p>å si etterleve. Gjennom ungdomsbedriftskonseptet vil elevene arbeide med yrkesstolthet, og ikke minst lærer de å holde avtaler. Elevene blir kjent med rettigheter og plikter både som ansatt og som bedriftseier gjennom ungdomsbedriftskonseptet. UE Østfold holder på med et utviklingsprosjekt i samarbeid med LO Ø og NHO Ø om bedriftsdemokrati og arbeidslivets rettigheter og plikter. Dette programmet vil bli publisert på www.umentor.no</p> <p>Bedriften lever av å tjene penger, og det er ikke slik at det er umoralsk å tjene penger. Likevel har man i næringslivet et lite troverdighetsproblem. I den senere tid har fokuset i media vært på restauranter og matprodusenter som har satt hygiene og sikkerhet til side for en mer profittmaksimering. Mange matvareprodusenter blir beskyldt for kun å tenke fortjeneste uten å være opptatt av den etiske dimensjonen.</p> <p>Vi har et lovverk som setter grenser for hva vi kan gjøre og ikke gjøre. En ansvarlig leders oppgave er å sette grenser for hva som er akseptabelt og hva bedriften ikke kan være med på – selv om det er lovlig og selv om "alle andre gjør det". Bedriften bør således ha tenkt igjennom hvilke overordnet etisk og verdigrunnlag den ønsker å ha. De etiske sidene kan blant annet omfatte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Produktsikkerhet - Blir produktløftet innfridd? • Prissetting - Hvordan er pris kontra produktkvalitet? • Reklame - En tiltalende markedskommunikasjon kontra løgn • Forholdet til medarbeideren
<p><u>forstå og bruke relevante faguttrykk som blir nytta i restaurant- og matbransjane</u></p>	<p>I ungdomsbedriften vil elevene gjennom en rekke salgssamtaler samhandle med ulike målgrupper. Elevene får trening i å tilfredsstillte ulike kunders behov. Gjennom en interaksjon mellom kunder, brukere og kolleger skal elevene anvende sin tilegnede kunnskaper. Ungdomsbedriften vil gjennomføre slike samtaler og drøftinger både i samarbeid med salgssamtaler med kunder, messedeltagelse og presentasjoner av bedriften. Dette er direkte anvendelse av kunnskap noe som i følge læringspyramiden gir elevene den beste læringseffekten. Her må man variere faguttrykk gjennom å tilpasse samtalen til de som er i samme bransje og til kunder som ikke kjenner til fagtermilgien.</p>
<p><u>drøfte og demonstrere kva det vil seie å yte service, og kvifor dette er viktig for yrkesutøvinga i restaurant- og matfaga</u></p>	<p>Her ligger uante muligheter og man trenger ikke lese læreplanen med særskilte entreprenørskaps briller for å se at en presentasjon og drive service av en vare eller tjeneste mot en valgt målgruppe, kan smeltes opp mot ungdomsbedriftskonseptet. Elevene skal i samtale tilpasse fagspråket til fagpersoner og kolleger, samt demonstrere service, noe som henspiller på endelig forbruker eller kunde. Gjennom ungdomsbedriften får elevene anvendt sin kunnskap og de skal forklare kunden om oppdraget elevene har utført. Dette medfører at elevene virkelig får anledning til å anvende tillært kunnskap gjennom å tilpasse budskapet til ikke faglige kunder. Fra læringspyramiden vet vi at det å lære bort til andre eller anvende læringen med en gang gir den beste læringseffekten for elevene. Gjennom salgssamtaler</p>

	og messedeltagelse får elevene trening i å formidle sine kunnskaper til andre. Dette er kunnskap og erfaringer som elevene får nytte av senere i sin yrkeskarriere.
<u>bruke arbeidsteknikkar og arbeidsstillingar som er funksjonelle og førebyggjer belastningsskadar, og greie ut om samanhengen mellom ergonomi og helse</u>	Integrert i programfaget er helse, miljø og sikkerhet og bruk av standarder og digitale verktøy. UE Ø har utviklet et program for inkluderende arbeidslivsbedrift der ungdomsbedriftene IA-sertifiserer seg. Arbeidslivssenteret følger opp avtalen, og elevene arbeider med planlegging og implementering av trivselstiltak. (se www.uementor.no for mer informasjon om IA-ungdomsbedrift). Personalsjefens oppgaver er blant annet å motivere og sørge for et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Elevene vil i fellesskap sette sine egne mål for fysisk og psykisk arbeidsmiljø og arbeide med å nå de fastsatte målene. Gjennom IA-fokuset skal elevene selv lage egne kjøreregler for trivsel og arbeidsglede. Elevene arbeider med problemstillingen: Hvordan de kan få medelever til å gå på skolen med den delen som er frisk i stedet for å være hjemme med den delen som er syk.
praktisere grunnleggjande førstehjelp som er relevant i restaurant- og matbransjane	Jfr. IA-ungdomsbedrift.
handtere avfall på ein miljømessig forsvarleg måte	

På bygg- og annleggsfag kan man bygge leskur

Ungdomsbedriften kan utvikle en reiselivshåndbok

Elevene kan drifte lyd og lys på en konsert

Elevene har utviklet en fiskekrok som lyser i vann

Ungdomsbedriften kan drive med fotpleie

På service og samferdsel kan man selge et produkt

Prosjekt til fordypning

Læreplan i prosjekt til fordypning	Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift
<p>Prosjekt til fordypning skal gi elevene mulighet til å prøve ut enkelte eller flere sider av aktuelle lærefag innen relevant utdanningsprogram, få erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer de ulike yrkene innen utdanningsprogrammene, fordype seg i kompetansemål fra læreplanene på Vg3-nivå og ta relevante fellesfag fra Vg3 og programfag fra studiespesialiserende utdanningsprogram</p> <p>De lokale læreplanene i prosjekt til fordypning må tilpasses elevenes nivå og formålet med faget i Vg1. De lokale læreplanene skal angi hva elevene skal kunne mestre etter endt opplæring. De lokale læreplanene skal være formulert slik at de kan danne grunnlag for dialog mellom elever, foresatte, lærere og aktuelle samarbeidspartnere, som lokalt næringsliv. De lokale læreplanene skal inneholde et kompetansemål om at elevene som del av opplæringen i prosjekt til fordypning skal dokumentere arbeidet underveis. Det gjelder ikke når eleven bruker prosjekt til fordypning til fellesfag eller programfag fra studiespesialiserende utdanningsprogram. Dokumentasjonen skal være et vedlegg til elevenes kompetansebevis og skal kunne legges fram ved inngåelse av lærekontrakt. Som ledd i arbeidet med lokale læreplaner bør skolen innhente informasjon fra og <u>søke samarbeid</u> med andre videregående skoler, <u>lokalt arbeidsliv</u> og lokale og/eller regionale utviklingsmiljøer. Tilbudene bør også inkludere mulighet for organisering av <u>opplæring i arbeidslivet</u> eller ved en annen skole.</p> <p>Struktur, timetall og organisering: Årstimeramme i 45 minutters enheter 224 timer pr. uke i gjennomsnitt 6,0 Årstimeramme i 60 minutters enheter 168 timer pr. uke i gjennomsnitt 4,5</p>	<p>Prosjekt til fordypning skal gi elevene mulighet til å prøve ut enkelte eller flere sider av aktuelle lærefag. Her skal elevene få erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer de ulike yrkene innen utdanningsprogrammene.</p> <p>Gjennom ungdomsbedrift vil elevene bli kjent med et yrke og en bransje. De får anledning til å bygge nettverk og se hvilke muligheter man har til å gjøre karriere i lokalt næringsliv. Elevene har muligheten til å se nærmere på et yrke og en bedrift i nærmiljøet sitt. I nettverket har de allerede kontakt med en mentor eller bedriftsrådgiver for sin ungdomsbedrift. Denne mentoren ønsker å gi elevene tips og råd om det å starte egen bedrift, men mentoren ønsker også å fortelle elevene om sitt yrke og sin arbeidsplass. Kanskje kan ungdomsbedriften ha styremøte på mentors arbeidsplass. Men ikke minst kan elevene knytte nye viktige kontakter og mulige samarbeidspartnere.</p> <p>Skoleeieren har ansvaret for at det blir utarbeidet lokale læreplaner i prosjekt til fordypning, for at opplæringen blir gjennomført i samsvar med disse læreplanene, og for at elevene blir vurdert ut fra kompetansemålene i de lokale læreplanene.</p> <p>Nedenfor har vi tatt med et utvalg av lokal forankret læreplan i prosjekt til fordypning.</p>

Prosjekt til fordypning på service og samferdsel: kontorlag, butikklag og reiseservicefaget	Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift
<p>I denne læreplanen er det lagt til grunn følgende kompetansemål:</p> <p>Læreplan opplæring i bedrift/VKII Kontorfaget - Q007:</p> <ul style="list-style-type: none">• 2.2 Bedriftskunnskap<ul style="list-style-type: none">- Mål 2 Lærlingene skal kunne utføre arbeidet i samsvar med virksomhetens og samfunnets krev til helse, miljø og sikkerhet.• 2.3. Service<ul style="list-style-type: none">- Mål 2 Lærlingene skal kunne yte god service internt og eksternt• 2.4 Administrasjon og saksbehandling<ul style="list-style-type: none">- Mål 1 Lærlingene skal kunne utføre administrative oppgaver- Mål 2 Lærlingene skal kunne utføre enkel saksbehandling- Mål 3 Lærlingene skal kunne planlegge og	<p>Læremålene i ungdomsbedrift kan være:</p> <p>Etablering</p> <p>Mål for opplæringen er at eleven skal kunne</p> <ul style="list-style-type: none">• Vurdere hvilke samfunnsmessige og personlige krav som stilles til å etablere egen bedrift• Presentere private og offentlige finansieringskilder for etablering og drift av virksomheter• Utvikle en forretningsidé• Gjennomføre en enkel markedsundersøkelse• Gjennomføre en situasjonsanalyse• Beregne kapitalbehov og utarbeide hensiktsmessige budsjetter• Beregne pris ved hjelp av ulike kalkulasjonsmetoder• Utarbeide en forretningsplan• Registrere virksomheten i henhold til gjeldene

- gjennomføre aktuelle møte- og reisearrangement
- 2.5 Arkivarbeid
 - Mål 1 Lærlingene skal utføre arkivarbeid i samsvar med lovverk og regler i virksomheten
- 2.6 Økonomi
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne utføre økonomiarbeid

Læreplan opplæring i bedrift/VKII Butikkfaget - Q006:

- 2.2 Bedriftskunnskap
 - Mål 2 Lærlingene skal kunne utføre arbeidet i samsvar med virksomhetens og samfunnets krev til helse, miljø og sikkerhet.
- 2.3 Varekunnskap og varehåndtering
 - Mål 1 Lærlingene skal holde ved like og utvikle kunnskaper om bedriftens sortiment
- 2.4 Salg og Service
 - Mål 2 Lærlingene skal kunne yte god service internt og eksternt
- 2.5 Markedsføring
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne være med på å utvikle og gjennomføre bedriftens markedsaktiviteter
 - Mål 2 Lærlingene skal kunne bygge opp en utstilling
- 2.6 Innkjøp
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne utføre innkjøp og bidra til å styrke bedriftens logistikk
- 2.8 Administrasjon
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne håndtere dokumentflyten i forbindelse med kjøp og salg

Læreplan i opplæring i bedrift/VKII

Reiseservicefaget - Q008:

- 2.2 Bedriftskunnskap
 - Lærlingene skal kunne presentere bedriften
 - 1a kunne gjøre rede for eierskapet til bedriften, dens forretningsidé og mål
 - 1b kunne beskrive bedriftens organisering og kultur
- Mål 2 Lærlingene skal kunne presentere bransjen
 - 2a kunne gjøre rede for bransjens historie, struktur og rammebetingelser
 - 2b kunne gjøre rede for ulike samarbeidsformer og konkurranseforhold innenfor bransjen
- Mål 3 Lærlingene skal kunne utføre arbeidet i samsvar med bedriftens og samfunnets krav til helse, miljø og sikkerhet
 - 3a kunne følge bedriftens sikkerhets- og internkontrollsystemer
 - 3b kunne gjøre rede for arbeidsgivers og arbeidstakers rettigheter og plikter
 - 3c kunne håndtere kritiske situasjoner
- 2.3 Service og kundebehandling
- Mål 1 Lærlingene skal kunne håndtere kulturforskjeller i servicesituasjoner
 - 1a kunne møte kunder med ulik kulturell bakgrunn
- Mål 2 Lærlingene skal kunne kommunisere godt
 - 2a kunne lytte til og vise interesse for kundenes behov
 - 2b kunne gi presis informasjon til rett tid og til rette personer

lover, regler og forskrifter

- Gjennomføre stiftelsesmøte
- Utvikle nettverkssamarbeid med lokalt næringsliv

Drift

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- Organisere virksomheten på en hensiktsmessig måte
- Utarbeide mål for virksomheten
- Utarbeide en framdriftsplan for virksomheten
- Utvikle et serviceprodukt
- Utvikle rutiner for og gjennomføre administrative oppgaver
- Utvikle for og gjennomføre rutiner personaloppgaver
- Utvikle rutiner for og gjennomføre produksjon, innkjøp og lageroppgaver
- Utvikle rutiner for og gjennomføre salgs- og markedsføringsoppgaver
- Utvikle rutiner for og gjennomføre økonomioppgaver
- Utarbeide delårsrapport for bedriften
- Presentere virksomhetens og/eller bransjens betydning både lokalt, nasjonalt og internasjonalt

Avvikling

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- Drøfte etiske problemstillinger i forbindelse med etablering, drift og avvikling virksomhet
 - Utarbeide årsrapport
 - Gjennomføre avslutning av regnskap i henhold til gjeldene lover, regler og forskrifter
 - Gjennomføre avsluttende generalforsamling
- Helse, miljø og sikkerhetsarbeid
- Arbeide med Inkluderende Arbeidsliv. Bli sertifisert som IA-ungdomsbedrift og følge opp og tilrettelegge for et godt fysisk og psykisk arbeidsliv.
 - Utarbeide og bruke personalthåndbok for ungdomsbedriften med utgangspunkt i gjeldende regelverk for personvern, helse, miljø og sikkerhet
 - Kjenne til ergonomiske krav for utforming av arbeidsplassen og kunne utføre arbeidet etter ergonomiske prinsipper
 - Kjenne til hvilke forhold som påvirker psykososialt arbeidsmiljø, og praktisere noen aktiviteter i bedriften som kan bedre miljøet

Dokumentasjon underveis

- Beskrivelser av arbeidet i avdelingene og gi vurderinger av avdelingenes plass og funksjon i bedriften

Implementering av ungdomsbedrift se aktivitetsplan på side 14.

- Mål 3 Lærlingene skal kunne yte god service
 - 3a kunne representere bedriften på en god måte
 - 3b kunne håndtere klager og reklamasjoner
- 2.4 Sikkerhet
- Mål 1 Lærlingene skal kunne ivareta egen og kundens sikkerhet
 - 1a kunne handle korrekt overfor kunder som opptrer ureglementert og til sjenanse for andre
 - 1b kunne utføre førstehjelp og forstå identitetsmerker og identitetskort som gir helseopplysninger
- 2.5 Markedsføring og salg
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne gjøre rede for hvordan etterspørselen påvirker bedriftens tjenester
 - 1a kunne gjøre rede for aktuelle kunders etterspørsel
 - 1b kunne gjøre rede for hvilke reiselivs-tjenester som er etterspurt til enhver tid
 - Mål 2 Lærlingene skal kunne delta i markedsføringen av bedriftens serviceprodukter
 - 2a kunne gjøre rede for bedriftens målgrupper og markedsaktiviteter
 - 2b kunne gjennomføre og følge opp enkle markedsføringstiltak
 - 2c kunne presentere bedriftens hovedprodukter som et ledd i bedriftens markedsføring
 - Mål 3 Lærlingene skal kunne selge bedriftens reiselivsprodukter
 - 3a kunne gjennomføre et salg og legge til rette for mersalg og gjenkjøp
 - 3b kunne utvikle produkter i samarbeid med kunden
 - Mål 4 Lærlingene skal kunne vurdere og videreutvikle bedriftens serviceprodukt
 - 4a kunne vurdere hvordan ulike elementer er med på å skape et godt serviceprodukt
 - 4b kunne foreslå tiltak til forbedringer og nyutvikling av bedriftens serviceprodukter
- 2.6 Reservasjon og billettering
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne planlegge reiser for ulike grupper
 - 1a kunne presentere viktige reisemål nasjonalt og internasjonalt
 - 1b kunne gjøre rede for kommunikasjonsnettene innenlands og viktige utenlandsforbindelser
 - 1c kunne foreslå alternative reiseruter og reisemåter
 - 1d kunne innhente og bruke reiseinformasjon i planlegging av reiser
 - 1e kunne bruke manuelle og elektroniske oppslagsverk og kart i planlegging og veiledning av reiser
 - Mål 2 Lærlingene skal kunne bruke bedriftens reiseplanleggings- og reservasjonssystem
 - 2a kunne vurdere ulike transportalternativer
 - 2b kunne registrere opplysninger som skal danne grunnlag for statistikk
- 2.7 Økonomi
 - Mål 1 Lærlingene skal kunne utføre enkelt økonomiarbeid
 - 1a kunne gjøre rede for hvordan reiseservicefaglærte kan påvirke bedriftens lønnsomhet
 - 1b kunne arbeide etter ut i fra et budsjett

Eksempel på lokal utviklet læreplan i "Prosjekt til fordypning": Lyd på medier og kommunikasjon

I "Prosjekt til fordypning" skal elevene allerede i Vg1 bli kjent med hva som kreves av dem for å fortsette med studiene på et høyere nivå. De skal få kunnskap om hvilke rammebetingelser som gjelder for yrkeslivet og for fag som hører inn under utdanningsprogrammet. Elevene skal bli kjent med ulike fags særpreg og med fagenes plass i et samarbeidende fellesskap. Gjennom arbeidet med prosjektet skal elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunnlaget mangler. Elevene skal få kunnskaper om sine rettigheter og plikter, og hva som kjennetegner det yrket de sikter mot og at helse-, miljø og sikkerhet er en integrert del av et godt fungerende arbeidsliv. Det bør legges til rette for at fellesfagenes betydning for opplæringen kommer til i "Prosjekt til fordypning" og at elevene får et realistisk bilde av yrkeslivet.

Medieproduksjon - Mål 3

Eleven skal kunne bruke grunnleggende ferdigheter innen lydteknikk til å gjennomføre ulike typer lydproduksjoner.

Generell lydteknikk:

- kjenne til ulike lydtekniske begreper
- kjenne til ulike opptaksteknikker innen forskjellige typer lydproduksjon
- kunne velge egnet mikrofontype og karakteristikk til det aktuelle formålet
- kunne ferdigstille produksjonen i et dertil egnet lydformat

Radioproduksjon:

- kjenne til de ulike sjangere innen radio
- kunne forberede og avvikle en "live" radiosending
- kjenne til oppbygningen av en radioreportasje
- kjenn til oppbygningen av en radioredaksjon

Tv- og videoproduksjon:

- kjenne til ulike sjangere innen fjernsynsformatet
- forberede og gjennomføre en lydproduksjon for fjernsyn/film
- kunne ferdigstille lydmiiks for fjernsyns- og filmproduksjon

Musikkproduksjon:

- kunne forberede og gjennomføre et musikkopptak
- kunne benytte egnet opptaksteknikk for ulike instrumenter
- kjenne til ulike former for effekter og bruken av disse
- kunne bruke midi-format i musikkproduksjon
- kunne ferdigstille produksjonen for ulike format (mastering)

PA-produksjon:

- kunne sette opp og drifte et enkelt pa-anlegg
- kunne kvalitetssikre produksjonen
- kjenne hvilke komponenter et paanlegg består av
- kunne planlegge og gjennomføre en pa-produksjon

Etikk og jus:

Elevene skal kunne vurdere etiske og juridiske forhold

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom "prosjekt til fordypning" skal elevene få et realistisk bilde av yrkeslivet. Gjennom arbeidet med ungdomsbedrift vil elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunnlaget mangler. Programområdet lyd gir ulike hovedområder som forretningsområdet til ungdomsbedriften bør være. Elevene kan blant annet etablere ungdomsbedrift innenfor: Lydteknikk analog/digital, lyd til fjernsyn, musikkproduksjon, studio, pa-produksjon og radio. I formålet legges det opp til at deler av opplæringen bør være prosjektbasert, noe som igjen taler for en vektlegging av entreprenørskap. Det vil si at elevene gjennom arbeidet med utvalgte kompetansemål lærer hva det vil si å arbeide i et prosjekt. Ungdomsbedriften bør etableres med nær kontakt til lokalt næringsliv og naturlig blir at mentor er knyttet til mediebransjen. Her kan elevene få bli kjent med både faget og bransjen, samt få en forsmak på yrket de skal utdannes i.

Det er viktig at prosjekt til fordypning blir en integrert del av opplæringen, slik at kompetansemål i prosjektet kan samordnes med aktuelle kompetansemål i programfagene og fellesfagene. Dette taler ingen for at ungdomsbedrift etableres på tvers av programområdene og at bedriften blir et tverrfaglig prosjekt som tar utgangspunkt i både programfag og fellesfag. Gjennom et samarbeid mellom programfaget og prosjekt til fordypning kan man skreddersy et mest mulig yrkesrelatert opplegg for ungdomsbedriften. Målsettingen bør være at elevene i skolens trygge omgivelser får trent seg på de fagfelt de vil arbeide med når de kommer ut i yrkeslivet.

Det finnes en rekke ungdomsbedriftsideer som har lyd som forretningsområde. Ungdomsbedriften kan for eksempel drive nettradio, nettportal eller musikkstudio. Dette er naturlige forretningsideer for ungdomsbedrifter med base på medier og kommunikasjon. Det kan også være naturlig at man samarbeider med andre prosjekt og ordner medieproduksjon for en konsert eller teateroppsetning der ungdomsbedriften står for lydteknikk, musikk- og TV-produksjon.

knyttet til egne og andres medieprodukter. Elevene skal:

- kunne begrunne etiske valg i arbeid med medieprodukter og ha kjennskap til gjeldende lover og forskrifter
- kunne utøve kildekritikk
- kunne vurdere egen rolle som påvirker og være bevisst om eget ansvar som medieprodusent

Eksempel på lokal utviklet læreplan i "Prosjekt til fordyping" i Helse og sosialfag: Barne- og ungdomsarbeider

I denne læreplanen er det lagt til grunn følgende kompetansemål:

- Eleven skal delta i stell av og omsorg for barn.
- Elevene skal stimulere, tilrettelegge og delta i lek.
- Elevene skal verne om barn og unges helse og sikkerhet.
- Elevene skal planlegge, gjennomføre og vurdere pedagogiske opplegg og aktiviteter for barn og unge.
- Elevene skal planlegge og tilberede måltider som tar hensyn til ernæring, trivsel, estetikk og kultur.
- Elevene skal være en god rollemodell for barn og unge.
- Elevene skal vise respekt for mennesker med ulik kulturell, sosial, politisk og religiøs bakgrunn.
- Elevene skal kunne samarbeide med barn, unge og voksne.
- Elevene skal kunne kommunisere med barn, unge og voksne på en måte som skaper trygghet, tillit og velvære.
- Eleven skal vise gjennom sitt arbeid at de kan overholde taushetsplikten.
- Elevene skal reflektere over egen egnethet til yrket.
- Elevene skal planlegging, gjennomføre og reflektere over eget arbeid. Dette skal dokumenteres.

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom "prosjekt til fordypning" skal elevene få et realistisk bilde av yrkeslivet. Gjennom arbeidet med ungdomsbedrift vil elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunlaget mangler. Programområdet lyd gir ulike hovedområder som forretningsområdet til ungdomsbedriften bør være. Det kan for eksempel etableres ungdomsbedrifter som driver med leksehjelp til klasser på grunnskolen. Tilbudet kan rettes til vårt flerkulturelle samfunn. Det kan også drives formidling av norsk språk og kultur på like flerkulturelle sentre. Her får elevene direkte anvende sine kunnskaper. Læringspyramiden gir tradisjonell læring med forelesning og lesing lite utbytte. Det er verdt merke seg at læring gjennom å presenterer for andre eller umiddelbar bruk av tilegnede kunnskaper, gir hele 90% effekt.

I programfaget er det naturlig at elevene velger et forretningsområde innenfor oppvekst, helse og sosialsektoren. Det kan for eksempel etableres ungdomsbedrifter som arrangerer bursdagsselskaper eller juletreffester. Ungdomsbedriften kan drive med barnepass ved større arrangement i lokalmiljø. Ungdomsbedriften kan for eksempel drive med sosiale aktiviteter eller aktiviteter som trimgruppe eller lesegruppe. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har drevet med salg av ulike matvarer til skolens elever og kombinere dette med tjenester av helsetilbud. Det kan for eksempel etableres ungdomsbedrifter som driver med læring og opplevelser. Elevene kan sette opp dukketeater, de kan drive med kulturformidling og de kan arrangere underholdningskvelder.

Å arbeide med en ungdomsbedrift medfører at man skal arbeide med å skape et god lagånd i gjennom å behandle alle likt. Å få alle til å arbeide mot et felles mål gjennom å minne om hva som er målet, oppmuntre gode ideer, vise at man setter pris på godt arbeid. Å behandle alle medlemmene individuelt gjennom å delegerer ansvar og ved å gi belønninger (et vennlig nikk, noen positive ord, et klapp på skulderen). Dette er alle egenskaper som er viktige å trene på før man skal ut å praktisere yrket. Å ta bestemmelser og løse problemer er hverdagskost for medarbeidere i en ungdomsbedrift. Gjennom arbeidet skal elevene så enkelt og klart som mulig samle seg om hva som er problemet, strukturere all relevant informasjon og alle tilgjengelige ressurser, list opp så mange ideer til løsninger som mulig, bedømme hver idé og velg den beste, og sette opp en plan for gjennomføring av det som er valgt. UE har blant annet et undervisningsopplegg i konfliktløsning

og konflikthåndtering der elevene selv arbeider seg gjennom konflikten og bli tydelige i kommunikasjon og fokus på problem ikke person.

Eksempel på lokal utviklet læreplan i "Prosjekt til fordyping" i design og håndverksfag: Herre- og damefrisør

I denne læreplanen er det lagt til grunn følgende kompetansemål:

Produksjon

Elevene skal:

- Beskrive aktuelle lover, forskrifter og andre bestemmelser for utvalgte yrker innen design- og håndverksfagene
- Kunne vise respekt for andre og bidra til et godt arbeidsmiljø
- Kunne bruke fagterminologi i teoretisk og praktisk arbeid
- Kunne planlegge og beskrive arbeidet med utgangspunkt i gjeldende forskrifter og aktuell dokumentasjon innen et bestemt fagområde
- Kunne velge hensiktsmessige materialer ut fra en gitt arbeidsoppgave
- Kunne bestille og / eller anskaffe materialer til bruk for arbeidsoppgaven
- Kunne utnytte materialer og ressurser på en hensiktsmessig, økonomisk og miljøvennlig måte
- Kunne utføre arbeidsoppgavene håndverksmessig riktig og på en forsvarlig måte
- Kunne velge ut materialer for gjenbruk, resirkulering og kildesortering
- Kunne behandle materiell og utstyr riktig i forhold til egen helse og sikkerhet
- Kunne velge, bruke og vedlikeholde riktig verktøy utstyr og maskiner ut fra en gitt arbeidsoppgave
- Kunne bruke nødvendig personlig verneutstyr
- Kunne følge sikkerhetsrutiner og beskrive farer som kan oppstå som følge av feil bruk av verktøy og utstyr
- Velge og bruke riktig verneutstyr for å minske faren for å utvikle allergier eller hudsykdommer ved kontakt med kjemikalier og plantemateriale

Kvalitet og dokumentasjon

Elevene skal:

- Kunne evaluere og gi konstruktiv kritikk til eget og andres arbeid
- Kunne lage en dokumentasjonsmappe som viser de kompetansemål eleven har tilegnet seg

Bedriftslære

I løpet av prosjektperioden skal elevene tilegne seg kunnskap innen bedriftslære, helst i form av utplassering eller annen kontakt med yrkeslivet

Elevene skal:

- Kunne forklare hvordan en konkret bedrift er organisert og hvordan beslutningene i bedriften tas
- Kunne forklare bedriftens arbeidsoppgaver og hvordan arbeidet organiseres og fordeles
- Beskrive bedriftens system for internkontroll og kvalitetssikring
- Beskrive de kravene bedriften stiller til ansatte og lærlinger
- Beskrive en bedrifts normer for kundebehandling

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom "prosjekt til fordypning" skal elevene få et realistisk bilde av yrkeslivet. Gjennom arbeidet med ungdomsbedrift vil elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunlaget mangler. Programområdet herre- og damefrisør gir ulike hovedområder som forretningsområdet til ungdomsbedriften bør være.

Implementering av ungdomsbedrift se aktivitetsplan på side 14.

Eksempel på lokal utviklet læreplan i "Prosjekt til fordypning" i design og håndverksfag: Design og tekstil

I denne læreplanen er det lagt til grunn følgende kompetansemål:

Produksjon

Elevene skal:

- Bruke aktuelle lover, forskrifter og andre bestemmelser for utvalgte yrker innen design- og håndverksfagene
- Kunne vise respekt for andre og bidra til et godt arbeidsmiljø
- Utvikle sin sosiale kompetanse
- Holde orden på arbeidsplassen
- Kunne bruke fagterminologi i teoretisk og praktisk arbeid
- Kunne planlegge og beskrive arbeidet med utgangspunkt i gjeldende forskrifter og aktuell dokumentasjon innen et bestemt fagområde
- Kunne innhente aktuell informasjon og inspirasjonsmateriale fra blader, bøker o.l
- Kunne formidle tanker og ideer ved hjelp av skisser, utprøvinger, kommentarer og lignende
- Kunne velge hensiktsmessige størrelser og proporsjoner på produkter
- Kunne skrive en enkel arbeidsbeskrivelse
- Kunne velge hensiktsmessige materialer ut fra en gitt arbeidsoppgave
- Kunne bestille og / eller anskaffe materialer til bruk for arbeidsoppgaven
- Kunne utnytte materialer og ressurser på en hensiktsmessig, økonomisk og miljøvennlig måte
- Kunne utføre arbeidsoppgaven håndverksmessig riktig og på en forsvarlig måte
- Kunne velge hensiktsmessige teknikker
- Kunne forstå sammenhengen mellom form, farge, materialer, teknikker og redskap, og kunne anvende dette i ulike tekstile teknikker
- Oppøve håndlag og ferdigheter innen ulike tekstile teknikker
- Kunne ta nødvendige mål for tilpassing av klær eller andre tekstile produkter
- Kunne bruke mønster og beherske enkel tilskjæring
- Kunne følge enkle oppskrifter/ arbeidsbeskrivelser
- Kunne bruke håndverksmessige og industrielle produksjonsmetoder innen de aktuelle lærefagene
- Kunne gjenkjenne symbolene for vedlikeholdsmerking
- Kunne velge ut materialer for gjenbruk, resirkulering og kildesortering
- Kunne bruke verkstedets rutiner for kildesortering
- Kunne behandle materiell og utstyr riktig i forhold til egen helse og sikkerhet
- Kunne verne om materiell og utstyr i tråd med verkstedets regler og rutiner
- Kunne benytte ergonomiske arbeidsstillinger
- Kunne velge, bruke og vedlikeholde riktig verktøy

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom "prosjekt til fordypning" skal elevene få et realistisk bilde av yrkeslivet. Gjennom arbeidet med ungdomsbedrift vil elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunnet mangler. Programområdet design og tekstil gir ulike hovedområder som forretningsområdet til ungdomsbedriften bør være.

Dette har vært tradisjonelle klesdrakter til bruk i historiske spill og dramaforestillinger - og klær med ny og kreativ design. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har sydd drakter og kostymer for en operaoppsetting. Elevene kan både være skreddere og designe egne kreasjoner. Vi har hatt ungdomsbedrifter som har designet nyskapinger som Lurf, dvs lue og skjerf i ett. Det viktigste er et programområdet design og tekstil gir rammen for hvilken forretningsområde elevene etablerer sin ungdomsbedrift i. Det er gjennom ungdomsbedriften elevene skal konkretisere læreplanens mål.

utstyr og maskiner ut fra en gitt arbeidsoppgave

- Symaskiner
- Presseutstyr
- Tilskjæringsutstyr
- Andre maskiner og håndverktøy
- Kunne følge sikkerhetsrutiner og beskrive farer som kan oppstå som følge av feil bruk av verktøy og utstyr
- Bruke verkstedets strømstansknapper
- Påse at maskiner og utstyr er i orden før bruk
- Bruke verkstedets maskiner og verktøy på en forskriftsmessig måte

Kvalitet og dokumentasjon

Elevene skal:

- Kunne evaluere og gi konstruktiv kritikk til eget og andres arbeid
- Kunne presentere eget arbeid skriftlig, muntlig og visuelt i tråd med kriteriene for en gitt arbeidsoppgave
- Kunne vurdere eget og andres arbeid
- Kunne lage en dokumentasjonsmappe som viser de kompetansemål eleven har tilegnet seg

Bedriftslære

I løpet av prosjektperioden skal elevene tilegne seg kunnskap innen bedriftslære, helst i form av utplassering eller annen kontakt med yrkeslivet

Elevene skal:

- Kunne forklare hvordan en konkret bedrift er organisert og hvordan beslutningene i bedriften tas
- Kunne forklare bedriftens arbeidsoppgaver og hvordan arbeidet organiseres og fordeles
- Beskrive bedriftens system for internkontroll og kvalitetssikring
- Beskrive de kravene bedriften stiller til ansatte og lærlinger
- Beskrive en bedrifts normer for kunde-/brukerbehandling

Eksempel på lokal utviklet læreplan i "Prosjekt til fordypning" i restaurant og matfag: Butikkslakter (butikkslakter, fiskehandler, baker/konditor)

I denne læreplanen er det lagt til grunn følgende kompetansemål:

Elevene skal:

- Kunne behandle utstyr og håndverktøy på en korrekt måte.
- Kunne kvalitetsvurdere ferske råvarer og kunne vurdere kvaliteten på hel- og halvfabrikata.
- Kunne lagre rå- og ferdigvarer i henhold til forskriftene.
- Kunne produsere varer etter bedriftens resepter og arbeidsbeskrivelser.
- Kunne oppbevare råvarer og ferdigmat på en kvalitetsmessig og ernæringsmessig forsvarlig måte.

Butikkverksted:

- Elevene skal kunne bearbeide ferske råvarer som skal brukes i produksjonen og kjenne til de ulike tilberedningsmetodene for disse.
- Kunne behandle råvarene slik at de taper seg minst mulig i kvalitet, ernæringsmessig og utseende.

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom "prosjekt til fordypning" skal elevene få et realistisk bilde av yrkeslivet. Gjennom arbeidet med ungdomsbedrift vil elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunnlaget mangler. Programområdet butikkslakter gir ulike hovedområder som forretningsområdet til ungdomsbedriften bør være. I butikkverksted skal elevene lage de fleste kjøttprodukter og i interaksjon med kunden velge de matvarer som er tilpasset ulike kunder. Gjennom ungdomsbedriften vil elevene kunne konkretisere de ulike målene som læreplanen setter i butikkslakterfaget.

Implementering av ungdomsbedrift se aktivitetsplan på side 14.

- Kunne velge matvarer og matlagingsmetoder for ulike kunder.
- Kunne kjenne til innholdet i produkter i forhold til forskjellige allergityper.
- Kunne gjenkjenne og dele opp stykningsdeler av kjøtt, fugl og fjærfe.
- Kunne rense og filetere de ulike fiskeslagene.
- Kunne bearbeide frukt og grønnsaker.
- Kunne gjenkjenne de forskjellige brødtyper og behandling av bakeoff.
- Elevene skal kunne lage de vanligste hovedtilberedningene av baker/konditorvarer som normalt utføres i butikk.
- Kunne bruke ulike tilberedningsmetoder til å anrette fisk og fiskeprodukter, leddyr og bløtdyr og kombinasjoner av disse.
- Kunne bruke ulike tilberedningsmetoder til å anrette produkter av svin, storfe, lam samt kjøtt fra fjærfe.
- Kunne lage osteinretinger og retter av ost.
- Kunne eksponere diverse varer i disk ved bruk av farger og lys.

Eksempel på lokal utviklet læreplan i "Prosjekt til fordypning" i Restaurant og matfag: Kokkefag

I denne læreplanen er det lagt til grunn følgende kompetansemål:

Kokke-elevene skal:

- Kunne ta imot råvarer og kontrollere etter ik-systemet og gjeldende lovverk.
- utvise grunnleggende kunnskaper ved matsikring i prosessen
- kunne velge matvarer og matlagingsmetoder for ulike gjester kunne planlegge kostholdet for gjester ut fra ulike diettbehov I vareta gjestenes behov for variert mat til ulike anledninger i hverdag og fest og ved sykdom
- tradisjoner og internasjonale trender skal innlæres og nyttegjøres i produksjonen
- Kunne behandle kjøkkenutstyr og håndverktøy på en korrekt måte
- kunne produsere og oppbevare retter og ferdigmat av kvalitetsvurderte råvarer på en økonomisk og ernæringsmessig forsvarlig måte kunne bruke og sett opp resepter og planlegge arbeidet. Ved hjelp av informasjonsteknologi

Grovtkjøkken

- elevene skal kunne bearbeide råvarer som brukes i produksjonen og kunne behandle råvarene slik at de taper seg minst mulig ernæringsmessig og sensorisk
- kunne gjenkjenne og bearbeide stykningsdeler av kjøtt, fugl, fjærfe
- kunne rense og filetere de ulike fiskesortene behandle skalddyr
- kunne bearbeide frukt og grønnsaker

Koldtkjøkken

- Elevene skal kunne lage de vanligste hovedtilberedningene som normalt utføres på et koldtkjøkken
- Herunder

Implementering av entreprenørskap og ungdomsbedrift

Gjennom "prosjekt til fordypning" skal elevene få et realistisk bilde av yrkeslivet. Gjennom arbeidet med ungdomsbedrift vil elevene trenes opp til å se sammenhenger mellom teori og praksis, og til å vurdere hva som kan gå galt dersom teorigrunlaget mangler. Motivasjonen er først og fremst å kunne formidle kunnskap og forståelse til disse elevene om hvordan de kan ta "skjeen i egne" hender i stedet for å bekymre seg om manglende jobb- og lærlingemuligheter. Programområdet kokkefag gir ulike hovedområder som forretningsområdet til ungdomsbedriften bør være.

Ungdomsbedriften kan starte catering og på den måten konkretisere læreplanens mål. Her for elevene en forsmak på hva som venter dem ute i yrkeslivet. Elevene kan også sette fokus på ulike målgrupper og drive med catering innenfor en rekke nisjer. Med skolens kjøkken og restaurant som utgangspunkt kan elevene tilby et helhetlig produkt til både private og bedrifter i lokalmiljøet. Det er selvsagt ikke noe i veien for at elevene kan arrangere selskaper slik at de kommer hjem til deg og står for både mat, meny og servering.

Ungdomsbedriften kan utvikle nyskapende gourmet eller nisje produkter basert på lokale råvarer. Landbruksproduktene kan selges ved deltagelse og aktivt samarbeid med lokal matvareleverandører. Ungdomsbedriften kan også arbeide innen for et forretningsområde som bygger på produksjon og salg av økologiske matvarer. I samarbeid med Fylkesmannen har UE også en konkurranse i beste nisjeprodukt innen gastronomi.

Smørbrød, snitter, canapeer

Kantinemat og spesialiteter /salater

- kunne lage kalde grunnsausar og dressinger
- kunne tilberede og anrette kalde forretter kunne lage enkle og sammensatte salater og dressinger

Varmtkjøkken

- kunne lage lyse og brune krafter, stekesjy og innkokte krafter kunne lage varme og kalde jevninger kunne videreforedle produkter ut fra disse produktene
- kunne lage smørblandinger
- kunne ulike tilberedninger og anretninger av egg
- kunne lage og anrette retter av og med ris og pasta
- kunne tilberede og anrette poteter og grønnsaker på ulike måter
- kunne bruke ulike tilberedningsmetoder til å anrette kjøtt, fisk og fiskeprodukter, leddyr og bløtdyr og kombinasjoner av disse

Desserter og bakverk

- elevene skal kunne tilberede og anrette ulike typer kalde og varme desserter og sauser av frukt og bær enkle bakverk, meieriprodukter, egg
- ved hjelp av innøvde teknikker anrette bakverk som kan være en del av en meny eller en selvstendig rett

Til slutt

Ut fra disse eksemplene ser vi at det er fullt mulig å gjennomføre entreprenørskap ved å bruke ungdomsbedrift som en pedagogisk læringsmetode for å oppnå faglige mål innenfor fellesfagene og programfag på både yrkesfaglige utdanningsprogram. Prosjekt til fordypning kan også gi elevene mulighet til å prøve ut enkelte eller flere sider av aktuelle lærefag gjennom ungdomsbedriftskonseptet.

Å bruke ungdomsbedrift som pedagogisk metode er ikke et tillegg til læreplanene, men et redskap til å konkretisere læreplanmålene. Da gjenstår det kun å ønske: Lykke til med implementering av ungdomsbedriftskonseptet på egen skole og i egen klasse.

Nina Elisabeth Nilsen
Fredrikstad, juni 2006

UE Østfold
Postboks 220
1701 Sarpsborg

Nina Elisabeth Nilsen
E-post: nina.nilsen@ue.no
Mobil: 90 87 77 18
www.uementor.no